

T.C.

**DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRK İSLAM MEDENİYETİNDE
KALİTE ANLAYIŞI AÇISINDAN
AHİLİK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gökmen MENGÜTAY

**DÜZCE
HAZİRAN, 2018**

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRK İSLAM MEDENİYETİNDE
KALİTE ANLAYIŞI AÇISINDAN
AHİLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gökmen MENGÜTAY

Danışman: Doç. Dr. Engin ASLANARGUN

DÜZCE
HAZİRAN, 2018

Gökmen MENGÜTAY
Düzce Üniversitesi, TKY
Yüksek Lisans Tezi
Haziran 2018

TÜRK-İSLAM MEDENİYETİNDE
KALİTE ANLAYIŞI AÇISINDAN
AHİLİK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Toplam Kalite Yüksek Anabilim Dalında oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Doç. Dr. Behri A-DİN

.....
(İmza)

Üye Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Doç. Dr. Ali E. İstifal

.....
(İmza)

Üye Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Doç. Dr. Ruym Akdoğan

.....
(İmza)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

26.06/2018

.....
(İmza)
Doç. Dr. Ali E. İstifal

(İmza Yeri)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu araştırma, günümüzden yaklaşık 800 yıl önce bir tarikat görünümünde kurulup daha sonra örgütlü ve disiplinli bir esnaf teşkilatına dönüşmüş olan ve erdemli insan yetiştirmeyi amaçlarının başına yerleştiren, kaliteli, standartlara uygun mal ve hizmet üreten, yaşadığı topluma başta sosyo ekonomik alanlar olmak üzere birçok alanda olumlu katkı sunan Ahi Örgütlenmesini çeşitli yönleriyle açıklamak ve bu örgütlenmenin kalite, standardizasyon, müşteri memnuniyetini sağlama gibi modern ihtiyaçları nasıl karşıladığını ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır.

Bu çalışmada, XIII. yüzyıldan başlayarak, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar etkisini devam ettiren Ahi Teşkilatının insanı en değerli varlık gören, her şey insan için felsefesini, beslendiği kaynakları ve bu anlayışın somut uygulamalarını mümkün olduğu kadar detaylı ortaya koyarak, konuya meraklı okuyuculara ve araştırmacılara katkı sağlamak ümit edilmiştir.

Başta araştırmamda bana sonsuz destek veren, anlayış ve hoşgörü gösteren, Tez danışmanım, kıymetli Hocam Doç. Dr. Engin ASLANARGUN'a, Türkçe dil bilgisi konusunda yardımlarını esirgemeyen, Denizli İş Adamları M.T.A. Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni değerli dostum Ergin Osman BAŞOL'a, hayat felsefemin şekillenmesinde vesile olan Kars Kredi ve Yurtlar Kurumu Müdürü Muhterem Hocam Müseyip ARSLANBENZER'e, kadim dostum Erdiç ULUOĞLU'na ve son olarak desteğini hiç eksik etmeyen eşim Özlem MENGÜTAY'a özellikle teşekkürü bir borç biliyorum.

Gökmen MENGÜTAY

Düzce-2018

ÖZET

TÜRK İSLAM MEDENİYETİNDE KALİTE ANLAYIŞI AÇISINDAN AHİLİK

MENGÜTAY, Gökmen

Yüksek Lisans, Toplam Kalite Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Engin ASLANARGUN

HAZİRAN 2018, 146 sayfa

Bu araştırmanın amacı, çeşitli kaynaklardan beslenmiş olmakla birlikte, temel referanslarını İslami tasavvufi gelenekler ile özgün Türk kültüründen alan Ahilik Teşkilatının, günümüz iktisadi hayatı için önemi büyük olan, iş ahlakını, müşteri memnuniyeti anlayışını, kalite ve standardizasyon prensiplerini, çağının çok ötesinde, titizlikle uygulayan ve bu anlayışı yüzyıllar boyu devam ettiren bir esnaf teşkilatı olduğunu ortaya koymaktır.

Bu çalışmada doküman analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Ahilik konusu ile ilgili yer alan bilimsel nitelikli eserler, makaleler, sempozyum ve kongre bildirileri türündeki çalışmalar, araştırmanın amaçları doğrultusunda incelenerek analiz edilmiştir. Böylelikle, Ahi Teşkilatının, etkili olduğu Anadolu coğrafyasında, toplumun sosyo-ekonomik, kültürel ve hatta siyasi hayatına önemli katkılar sağladığı ve genel olarak günümüzdeki mal ve hizmet kalitesi prensipleri ile olan paralelliği anlaşılmıştır.

Toplumların birliği, beraberliği, huzuru ve refahı, sorunların toplum ve devlet yapısını kemirip tahrip etmeden ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Sağlam ve kalıcı toplumsal yapının temel dinamiği budur. Toplumı oluşturan insanların karakterlerinde; doğruluğun, dürüstlüğün, diğergamlığın, kanaatkârlığın, adaletin, iş ve meslek ahlakının bulunması durumunda, ortaya çıkabilecek sorunların önemli bir

kısının kısa sürede çözüldüğü görülmektedir. Gerek Ahilik Teşkilatı gerekse yeni ve özgün bir yönetim anlayışı olarak geliştirilmiş Toplam Kalite Yönetimi, çağdaş kalite kavramı açısından objektif olarak incelendiğinde her ikisinde de işveren, işçi ve müşterilerin memnun edilmesinin, kısaca toplumun mutluluğunun ve refahının hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda, Ahi Teşkilatı ve çağdaş kalite anlayışının ortak noktaları örneklendirilecek olursa; Ahilerde belirli kalitede mal üretmek, üretilen malın kalitesini muhafaza etmek, imal edilecek olan ürünün, üretim aşamalarından her birinin kontrolü, böylece sıfır hatanın hedeflenmesi, mal kalitesinin yerinde saymasına izin verilmeyerek sürekli geliştirmeye çalışılması esas iken, modern kalite anlayışında da önceden belirlenen standart kalitenin devam ettirilmesi ve kalite seviyesinin sürekli yukarılara taşınması temel felsefedir. Müşterinin tanımlanması ve müşteriye yaklaşım hususunda da ortak anlayışın olduğu anlaşılmaktadır. Ahilikte; müşteri, büyük kıymet hükmü içeren “*velinimet*” olarak tanımlanıp, müşteriye bu çerçevede muamele edilirken, günümüz kalite anlayışında müşteri, hemen hemen aynı mana ihtiva eden “*müşteri kraldır*” tanımı ile adlandırılmakta ve Ahilikte olduğu gibi bütün mal ve hizmet üretimi müşteri beklentileri çerçevesinde şekillenmektedir. Bununla birlikte, müşteriye bozuk mal satılmaması, müşterinin yanıltılmaması, dürüst ve şeffaf olunması hususları her iki anlayışın ortak yanlarını oluşturmaktadır. Ayrıca, çalışanların moral ve motivasyonlarının yüksek tutulması, alınacak kararlarda görüş ve beklentilerinin sorulması, kalite sürecinde olduğu gibi hizmet içi eğitim denebilecek çalışan eğitimlerinde de her iki anlayışta hayat boyu eğitimin esas olduğu bu çalışma ile anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Fütüvvet, Ahilik, Ahilik Teşkilatı, Kalite, Müşterinin Korunması.

SUMMARY

QUALITY PERSPECTIVE AND AKHISM IN TURKISH ISLAMIC CIVILIZATION

MENGÜTAY, Gökmen

Master's Degree, Department of Total Quality Management

Thesis Advisor: Doç. Dr. Engin ASLANARGUN

JUNE 2018, 146 pages

The aim of this research is to apply the principles of business ethics, customer satisfaction, quality and standardization principles that are important for today's economic life, and to apply the principles of quality and standardization with the meticulous application of the Akhism organization which takes its basic references from Islamic mystical traditions and original Turkish culture, and that this understanding is a trades organization that has continued for centuries.

Document analysis technique was used in this study. Studies in the form of artifacts, articles, symposiums and congress declarations related to Ahilik's topic were examined and analyzed in terms of the aims of the research. Thus, it is understood that the Akhism Organization provides significant contributions to the socio-economic, cultural and even political life of the society in the Anatolian geography where it is effective and its parallels with the principles of quality of goods and services in general.

The unity, solidarity, peace and prosperity of the societies is due to the fact that the problems are removed from the society without destroying the society and the state structure. Strength and permanence are the basic dynamics of social construction, and it seems that a considerable part of the problems that can arise in a short time can be solved in the absence of honesty, diligence, conviction, justice, work and professional aesthetics. Total Quality Management, which is a management philosophy, is a management philosophy. When it is objectively

examined in terms of quality, it is understood that the satisfaction of the employer, employee and the customer is aimed both at the satisfaction of both the society and the welfare of the society.

In the characters of the people constituting the society: If common points of quality understanding are to be exemplified; Gretek to buy goods in certain heights. it is essential to continuously improve the quality of the produced product and to constantly improve the quality of the product to be manufactured by controlling each of the production steps so that the zero defect is targeted and that the quality of the goods is not allowed to be on the spot while maintaining the predetermined quality standard in modern quality concept and moving the quality level continuously basic philosophy. It is understood that there is a common understanding of the definition of the customer and the approach to the customer. In Ahilik; the customer is defined as the "owner" with the provision of great value, while the customer is treated in this frame, the customer in the day-to-day quality concept is named with the definition of "customer king" which includes almost the same meaning and in the context of all goods and service production customer expectations However, the customer does not sell bad goods, does not mislead the customer, and is honest and transparent. In addition to this , that lifelong education is essential in both of these understandings in employees' education, in which in-service training can be tried as well as in the quality process, to keep the morale and motivations of the employees high, to ask for opinions and expectations in the decisions to be taken, etc.

Key

Key Words: Futüvvət, Akhism, Akhism Organization, Quality, customer protection

KISALTMALAR LİSTESİ

Çev. : Çeviren

d. : doğumu

H. : Hicri

Haz. : Hazırlayan

ö. : ölümü

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TDİ : Türkiye Diyanet Ansiklopedisi

vd. : ve diğerleri

vs. : ve saire

s. : sayfa

S. : Sayı

İÇİNDEKİLER

Sayfa

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
SUMMARY.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM.....	6
1.1 Fütüvvet ile İlişkili İslami Kavramlar.....	6
1.2 Fütüvvet Kavramı.....	9
1.3 Fütüvvet Kavramının Ortaya Çıkışı ve Tarihi Gelişimi.....	11
1.4 Fütüvvet – Ahilik İlişkisi.....	15
1.5 Ahilik Kavramı:.....	17
1.6 Anadolu’da Ahiliğin Ortaya Çıkışını Hazırlayan Etkenler.....	20
1.7 Ahiliğin Kurucusu Ahi Evran (Evren).....	30
1.8 Anadolu Kadınlar Birliği (Bacıyan-ı Rum).....	34
1.9 Ahiliğin Köylere Yayılması.....	39
1.10 Osmanlı Devleti ve Ahilik.....	41
1.11 Ahi Birliklerinin Loncaya (Gedik) Dönüşmesi.....	45
1.12 Ahilerin Kılık Kıyafeti ve Kendine Özgü Kuralları.....	47

1.13 Ahi Teşkilatının Yapısı ve Örgütlenme Biçimi	50
1.14 Ahi Birliklerinde Mali ve Sosyal Kurumlar.....	57
1.15 Ahi Birliklerinde Cezalar	59
1.16 Ahiliğin Fonksiyonları	63
KALİTE	82
1.17 Kalite Kavramı ve Özellikleri	82
1.18 Kalitenin Tarihi Gelişimi	90
1.19 Türkiye’de Kalite Kavramının Gelişimi	93
1.20 Kalite Kontrol	96
1.21 Standardizasyon	98
1.22 Konu İle İlgili Çalışmalar	102
II. BÖLÜM.....	108
2. YÖNTEM.....	108
2.1. Yöntem	108
III. BÖLÜM.....	113
3. BULGULAR.....	113
3.1. Bulgular	113
IV. BÖLÜM	128
4. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	128
4.1. Tartışma ve Sonuç	128
KAYNAKÇA	137

GİRİŞ

Günümüzden binlerce yıl önce, bir düşünür ve aynı zamanda savaş olgusunu sanata dönüştüren kişi olan Sun Tzu tarafından yazılmış, günümüzde gerek doğulu gerekse batılı yönetici ve politikacılara rehberlik eden ve özellikle Japon bilim adamları tarafından yirmibirinci yüzyılın iş ve siyaset dünyasına başarı ile tatbik edilen “*Savaş Sanatı*” (Sunzibingfa) adlı ünlü eserde; “*uygun koşullar altında küçük bir grup, büyük bir gruba karşı galip gelebilir ve bu koşulları da adalet, düzen, dayanışma ile ahlak oluşturur*” (Sun Tzu, 2013: 5-15) denmektedir.

Buradan hareketle; türlü zorluklarla Anadolu’ya geldiklerinde sayıca az olmalarına rağmen, dayandıkları ve adalet sahasında gerçekleştirdiği icraatıyla insanlık tarihine geçmiş olan (Fayda, 2007: 47) Hz. Ömer’in şahsında âbideleşen İslâm adâleti, göçebe Türk kültüründen aldıkları düzen ve disiplin anlayışı, İslam kardeşliğinden beslenen dayanışma ruhu ve yüksek İslam Ahlakı ile donanmış bulunan Ahilerin, Sun Tzu’nun mümkün gördüğü, az olanın çok olana galebe çalması gibi bir zorluğu, yüzyıllar boyunca aşan esnaf ve zanaatkârlar teşkilatı oldukları açıktır.

Türklerin X. yüzyılın sonunda büyük kitleler halinde İslamiyet’e girmeleri ve ardından kurulan Büyük Selçuklu Devleti’nin batıya ilerleyerek 1071 Malazgirt Savaşı ile Bizans’ın direncini kırması, kalabalık gruplar halinde kendilerine yurt arayan Türklere yeni bir vatan anlamı taşıyordu. Bizans’a karşı ard arda kazanılan zaferlerle yoğun Müslüman Türk nüfus Anadolu’ya yerleşmeye başladı (Turan, 2017). Fakat Ahi Birliklerini kuran Türkler, Anadolu’ya 1071 Malazgirt Zaferi’nden sonra gelenler değillerdir. XIII. yüzyıl başlarında ortaya çıkan Moğol Hükümdarı Cengiz Han, 1209 yılında Uygur ülkesini, 1211’de Çin’i ele geçirdikten sonra 1219’da Harzemşahlar Devleti’ni yok etti. Cengiz Han, 1227 yılında öldüğünde Orta Asya şehirleri neredeyse tamamen Moğol güçlerinin yönetimine geçmişti. O dönemin gelişmiş şehirleri olan Buhara, Semerkant, Taşkent, Merv Moğollar tarafından yakılıp yıkıldılar. Bu katliamdan kaçabilenler arasında bulunan esnaf ve zanaatkârların çoğu Anadolu’ya sığındı. İşte Anadolu’ya yapılan bu ikinci Türk akını

Ahi Birliklerinin çekirdeğini oluşturdu (Çağatay, 1989: 10). Orta Asya’da yaşanan Moğol kıyımından kaçıp Anadolu’yu yurt edinen Türkler hayatlarını devam ettirebilmek için geldikleri yerlerde yaptıkları ticari faaliyetleri Anadolu’da da sürdürmeye başladılar. Zaten Anadolu’da barınabilmelerinin yolu, kılıç ile aldıkları topraklarda, geçimlerini daimi olarak sağlayacak örgütlü ekonomik faaliyet gerçekleştirmelerine bağlıydı. Bu örgütlenmeyi yaparken de kimliklerinin önemli bir parçası olan Müslümanlıklarının gereklerini yerine getirdiler. Yani, İslam dininin emrettiği şekilde, birbirlerini sevdiler, yoksula yardım ettiler, misafiri baş tacı ettiler, “*Bizi aldatan bizden değildir.*” prensibi ile kimseyi kandırmadılar, sahtekârlığa teşebbüs edenler olursa engellediler veya yaptırım uyguladılar. Ölçüyü tartıyı tam yaptılar, çağının ötesinde kaliteli mal ve hizmet ürettiler. Böylelikle Anadolu’nun Türk ve İslam beldesi olmasına ciddi katkı sağladılar. Bununla beraber Turan’ın; “*Türk-İslâm tarihinin en muhteşem dönemi*” (Turan, 2017: 231), Genç’in; “*İslamın ikinci büyük hamlesi*” (Genç, 2017:203) olarak tanımladıkları Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşunda da önemli katkılar yaptılar. İşte bu yüksek değerleri ortaya koyan kişilere Ahiler, kurdukları örgüte ise Ahi Birlikleri veya Ahi Teşkilatı adı verilmektedir.

Bilindiği gibi her toplumun kendine özgü kültürel yapısı bulunmaktadır. Bu yapının, toplumun iktisadi yaşamını etkilemesi ise kaçınılmazdır. Bundan dolayı Müslümanların yaptıkları ekonomik faaliyetler, İslam dininin sınırlarını çizdiği “*helal-haram*” anlayışıyla paralellik arz eder (İnanır, 2014: 106). Bu bağlamda Ahilik Teşkilatı, ahlaki temelini aldığı İslam dininin ortaya koyduğu kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmaya çalışmıştır. Ahiliğin anayasası sayılan fütüvvetnâmeler, Ahilerin birbirleri ile olan ilişkilerinden, zaviyelerde, uyulması gereken kurallara, konuşma ve yemek yeme kaidelerinden, giyim kuşamlarına kadar günlük hayata dönük her türlü kuralı içermekte ve bu kurallar Kur’an ve Hz. Peygamber’in sünnetine dayandırılmaktadır.

Yüksek insani değerlere sahip bulunan Ahi Teşkilatı, kurucusu olan Ahi Evran’ın Kayseri’ye yerleşip, debbağ yani deri işleme işiyle meşgul olmaya başlamasıyla filizlenip, Osmanlı Devleti döneminde 1860’lara kadar toplum ve

devlet hayatındaki etkinliğini, azalarak dahi olsa devam ettirmiş olan ahlaki ve mesleki bir örgüt olarak kabul edilmektedir.

İlkel boyutlarda dahi olsa, kalite anlayışı ile ilgili en eski yazılı belgelerin, ünlü Babil Kralı Hammurabi tarafından, İsa'dan önce 2150 yılında yazılan “*Hammurabi Kanunları*” olduğu bilinmektedir. İlk çağlarda insanların ürün kalitesini genellikle gözle muayene ederek belirledikleri, daha sonraki dönemlerde ise, şehir ve kasabaların kurulması ile birlikte, satıcıların toplu olarak müşteriye ürün sundukları pazar yerlerinin kurulduğunu ve müşterinin beğenisini kazanmış olan çiftçinin veya zanaatkârın sattığı malın, bireysel olarak değerlendirilip satın alındığı görülmektedir. Modern anlamda kalite anlayışının ise, sanayi devrimi ile başladığı, bu devirde seri üretime geçildiği, kalite kontrol ve kalite şartnamelerinin (spesifikasyon) uygulamaya sokulduğu bilinmektedir. 20. yüzyıla gelindiğinde kalite, toplam kalite kontrol, standardizasyon, sıfır hata prensibi, sürekli geliştirme gibi TKY felsefesinin öncelikle ABD’li bilim insanları tarafından geliştirildiğini daha sonra Avrupa ve Japonya’nın bunu takip ettiğini görmekteyiz (M. Şimşek, 2002: 54-57). Günümüzde ise, globalleşmenin dünyayı adeta bir açık pazar yerine çevirmesi ve uluslararası dev şirketlerin amansız rekâbeti, kalite anlayışını üst seviyelere çıkarmıştır.

Tarihi kaynaklar incelendiğinde Ahi örgütlenmesi ile ilgili ilk bilgileri Orta Çağ’ın en büyük Müslüman seyyahı olarak tanınan (d. 24 Şubat 1304, ö.1368-1369) İbni Battuta’nın literatürde “*Rihletü İbn Battuta*” (Aykut, 1999: 316-368) olarak geçen ünlü Seyahatnâmesi’nden öğreniyoruz. Yine XV. Yüzyıl Osmanlı tarihçilerinden Aşıkpaşazade’nin ilk kez Anadolu Kadınlar Birliğinden bahsettiğini, bu bilginin Alman bilim adamı Franz Taeschner’in dikkatini çektiğini ve onu şaşırttığını görüyoruz. Türkiye’de ise Ahilik üzerine ilk çalışmayı Köprülü yapmıştır. Köprülü “*Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*”(Köprülü, 1988) adlı eserinde Ahilerden ve Ahilerin kadınlar kolu olan Anadolu Bacılarının varlığından bahsetmiştir. Bununla beraber Çağatay, “*Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*” (Çağatay, 1989) ve “*Ahilik Nedir*”(Çağatay, 1990) adlı eserleriyle Ahi araştırmalarına katkı sunmuş, M. Bayram ise “*Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı’nın Kuruluşu*” (Bayram, 1991) ve “*Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum- Anadolu Bacıları Teşkilâtı*” (Bayram, 2016) adlı eserleriyle Ahilik

konusunda önemli bilgiler sunmuştur. Ülkemizde Ahilik, Anadolu Bacıları Teşkilatı ve Ahi Evran ile ilgili yapılan çalışmalar bahsedilen eserler ışığında yapılmaktadır.

Ahiliğin kalite, standardizasyon ve müşterinin korunmasına dönük yönleri ise son yıllarda dikkat çekici şekilde araştırma konusu olmaktadır. Bununla beraber dünyada Toplam Kalite Yönetimi ve Kalite anlayışı felsefesinin 20.yüzyılın başlarında başladığı bilinmektedir. Bu çalışmalar 1911 senesinde Taylor tarafından kaleme alınan “*The Principles of Scientific Management*” (Bilimsel Yönetimin İlkeleri) isimli eser ile başlamıştır. Taylor bu kitabıyla ilk kez “*seri kavramı*” geliştiren kişi olmuştur. Bazı temel uygulamaları, belirli bir düzen içerisinde iş sürecine tatbik etmekle “*bilimsel bilginin babası*” unvanını kazanmıştır (Ekici, 2013: 23). Daha sonra Shewhart’ın 1931 yılında yazdığı iki kitap, “*Economic Control of Quality of Manufactured Product*” (İşlenmiş Ürünlerin Kalite Kontrol Ekonomisi) ve “*Statistical Method from the Viewpoint of Quality Control*” (Kalite Kontrol Açısından İstatistiksel Metod), istatistiksel kalite kontrol alanında yazılmış ilk kitaplar olmaları yönünden önemlidir. Juran’ın 1951 yılında yazdığı “*Quality Control Handbook*” (Kalite Kontrol El Kitabı), Toplam Kalite Yönetimi alanında en itibarlı ve klasikleşmiş kitaplardan birisidir. Deming ise 1960 senesinde yazdığı ilk kitabı “*Sample Design in Business Research*” (İşletme/Ticari Araştırma Tasarımı) ile kalite kavramına önemli katkılar sağlamış, daha ölmeden adını toplam kalite tarihine yazdırmıştır. Fiegenbaum, 1962 yılında yazdığı “*Toplam Kalite Kontrol*” isimli bilimsel eseri ile toplam kalite kontrol kavramının isim babası olmuştur. Taguchi, Ishikava, Crosby, Imai ve Shingo TKY ve kalite felsefesine önemli katkılar sağlayan diğer bilim insanlarıdır. Ülkemizde ise TKY ve kalite alanında zirve isim olarak Prof. Dr. İbrahim Kavrakoğlu görülmektedir. Kavrakoğlu’nun çalışmaları “*firmalar*”, “*endüstri sektörleri*” ve “*makroekonomi*” alanlarında yoğunlaşmıştır (Ertuğrul, 2014: 102-113).

Bu girişten sonra çalışma, kavramsal açıklamalar, konu ile ilgili çalışmalar, yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç olmak üzere dört bölümde ele alınmıştır.

Birinci bölümde, öncelikle Ahilik Kurumu’nun vücuda gelmesinde temel dinamik olan “*fütüvvet*” kavramının şekillenmesini sağlaması açısından önemsenen İslami kavramlar, “*isâr*” ve “*uhuvvet*” kavramları hakkında bilgi verilmiş, daha

sonra fütüvvet kavramı, fütüvvet kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi, Ahi örgütlerinin anayasası olan fütüvvetnâmeler ve ortak özellikleri, Ahilik kavramı, Ahiliğin Anadolu'da ortaya çıkışı ve fütüvvet Ahilik ilişkisi irdelenmiştir. Yine Ahi Teşkilatının kurucusu sayılan Ahi Evran (Evren), eserleri ve Anadolu Kadınlar Birliği hakkında mümkün olduğunca ayrıntılı bilgiye yer verilmiştir. Ahiliğin köylere yayılması, Osmanlı Devleti'nde Ahiler, Ahi Birliklerinin Loncalara dönüşmesinin açıklanması, Ahilerde yönetim ve fonksiyonları ile kalite kavramı çeşitli unsurlarıyla birlikte açıklanarak birinci bölüm sonlandırılmıştır.

İkinci bölüm çalışmanın yöntemine ayrılmıştır. Bu bölümde çalışmanın nasıl başladığı, hangi temel kaynaklara ulaşıldığı, ulaşılan kaynakların doküman analizi tekniğiyle nasıl analiz edildiği ve yapılandırıldığına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde bulgular değerlendirilmiş, Ahi Birliklerinde kalite, kalite kontrol, standardizasyon, işgörene, müşteriye ve genel olarak insana verilen değer ile günümüz kalite anlayışının adı geçen hususlardaki ortak noktaları ve felsefi farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise çalışma sonucunda elde edilen bulgular tartışılmış, Ahi Birliklerinin günümüz iş, meslek ve genel olarak toplum hayatına sağlayacağı katkılar açıklanmaya çalışılmıştır.

I. BÖLÜM

1. KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR VE KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

1.1 Fütüvvet ile İlişkili İslami Kavramlar

Ahi örgütlenmesinin temel felsefi altyapısını oluşturan fütüvvet ile sıkı ilişkili İslami kavramlar vardır. Bu kavramlardan biri “*isâr*” (diğergamlık) kavramıdır. Lügatte “*bir şeyi veya bir kimseyi diğerine üstün tutma, tercih etme*” anlamında olan *isâr* ahlâki terim anlamı olarak “*bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içinde bulunsa bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunması*” anlamındadır. Cürcânî, *isâr*’ı, “*kişinin başkasının yarar ve çıkarını kendi çıkarına tercih etmesi veya bir zarardan öncelikle onu koruması*” biçiminde tanımlayarak, *isar* düşüncesinin İslam kardeşliğinin zirvesi olduğunu söylemektedir. *Îsâr* manasında, Avrupa dillerinde bulunan “*altrüizm*” karşılığında, günümüz Arapçasında daha ziyade “*gayriye*”, Türkçede “*diğerkâmlık*” veya “*özgecilik*” terimlerinin kullanıldığı bilinmektedir. Bir müminin, cömertlikte *isâr* mertebesine varması için, Allah rızasını kazanmak amacıyla verdiklerine, kendisinin fiilen ihtiyaç hissetmesi gerekmemektedir; burada esas olan, kendisi ihtiyaç durumunda olsa dahi Müslüman kardeşini kendi nefesine

üstün tutabilecek iradeye ve ahlaki olgunluğa ulaşmış olmasıdır. Bununla birlikte isâr kavramı, Kur'ân-ı Kerîm'de “Yusuf, “Taha”, “en-Nâziât” ve “el-Alâ” surelerinde lügat mânasında, “el-Haşr” suresinde ise, terim olarak geçmektedir. İsar kavramına aynı anlamda Hz. Peygamber'in hadislerinde de rastlanmaktadır. İsar kavramının terim manasında kullanıldığı “el-Haşr” suresinin ilgili âyetinde, Allah uğrunda bütün maddi birikimlerini Mekke'de bırakmak zorunda kalarak, Medine'ye yerleşen Hz. Peygamber ve muhacirlere, büyük bir şevkatle kapılarını açan “ensar” (Medineli Müslümanlar) övülmekte ve ensar örneğinde Müslümanların ahlaki ve manevi meziyetlerine vurgu yapılmaktadır. Bu meziyetler; en başta Müslümanların, imanı samimiyetle kalplerine yerleştirmiş insanlar oldukları, ensarın yaptığı gibi yardıma muhtaçların yardımına koştukları, kıskançlık duygusu beslemeden kendisinin ihtiyacı olduğu halde elinde ne kadar maddi imkân varsa Müslüman kardeşi ile paylaşmaktan çekinmedikleri ve fedâkar oldukları şeklinde sıralanmaktadır. Yine adı geçen surede, Müslümanın nefesine uymayarak, cömert olması durumunda ebedi kurtuluşa ereceği müjdelenerek isâr kavramının manevi ve psikolojik önemi vurgulanmıştır. Bu âyetin tefsirinde ise isâr; *“âhiret saadetini elde etme arzusuyla başkasının iyiliğini ve mutluluğunu kendine ve kendi zevklerine tercih etmek, başkasının ihtiyacını kendi ihtiyaçlarından daha önde tutmak”* biçiminde tefsir edilip, cömertliğin yüksek bir mertebesi olarak vurgulanmaktadır. Kur'ân'da, Resulullah'ın her yönden üstün ahlâki ve insani meziyetlere sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu bakımdan isârda Peygamber ahlakının bir ögesidir. Fakat isâr, karşılık beklemeden yapılan cömertlik veya fedâkârlıktır. Aksi halde bu davranış, isâr yani cömertlik değil ticari bir ilişki olacaktır (Çağrı, 2000: 490-491).

Bununla beraber, isâr kavramı yukarıda açıklandığı gibi, Ahilerin temel özelliklerinden olan cömertlik ile âdeta özdeş kavramdır. Cömertlik yapan insan böylelikle isâr yapmış demektir. Sonuç itibariyle isârın ön koşulu cimrilik etmeden yardıma muhtaç insanların ihtiyaçlarını gidermektir. Aslına bakılırsa Hz. Resulullah'ın yaptığı isârın derecesi idrak edilmeden Ahilerin neden cömertliğe bu derece önem verdikleri de anlaşılabilir. Hz. Peygamber'in üstün insani ve ahlâki özelliklerine vurgu yapılan rivâyetlerde, Hz. Peygamber'in cömert yapısı her zaman en önce vurgulanmaktadır. Şöyle ki; o ailesinin ihtiyaçlarını asgari oranda karşıladıktan sonra geriye kalan diğer maddi unsurların bir kısmını hiç bekletmeden

fakirlere dağıtır, geriye kalan kısmını ise, askeri malzeme alımı için harcardı. Böylelikle zekât verme dönemi geldiğinde zekât mükellefi olamazdı. Hz peygamber bu uygulaması ile aslında bütün yıl zekât vermiş olurdu. İbn Abbas'ın aktardığı bir rivayette Hz. Peygamber'in cömertliği şöyle belirtilir: *"Allah Resûlü (iyilik yapma bakımından) insanların en cömerdi idi. En çok cömert davrandığı zaman Ramazan ayı idi."* Diğer insanları hatırlamayı ve onlarla paylaşım halinde olmayı öğütleyen şu hadisler ilgi çekicidir: *"Cömert, Allah'a, cennete, insanlara yakın, ateşten ise uzaktır; cimri ise Allah'tan, cennetten ve insanlardan uzaktır, ateşe ise yakındır. Muhakkak cömert bir cahil, Allah Teâlâ'ya cimri bir âbiddeden daha sevimlidir."* *"Cimrilikten sakının; çünkü cimrilik, sizden öncekileri helak etmiştir. Onları aralarında kan dökmeye ve dokunulmazlıklarını çiğnemeye sürüklemiştir."* *"Âdemoğlu öldüğü zaman üç şey hariç amel defteri kapanır: (Bunlardan birisi) sadaka-i cariyedir. "* Cimrilik etmek, nefsin isteklerine uymak demektir. Yalnızca başkalarına yardım etme erdemine sahip insanlar, zengin olmayı beklemeden ellerindekiyi paylaşabilirler (Sancaklı, 2006: 37-38).

Fütüvvet ile ilişkili bir diğer kavram ise *"uhuvvet"* kavramıdır. İslâmi kaynaklarda *"kardeşlik"* manasına gelen Arapça uhuvvet, aynı ana ve babadan olan veya ana ve babanın yalnızca birisinden doğanlar arasındaki kan ortaklığını veya aynı aşiret, kabile, sülâle ve millete olan mensubiyeti, benzer inanç, norm ve ideolojiyi paylaşma gibi ortak unsurları bulunan kişi veya büyük gruplar arasındaki birlik, beraberlik ve dayanışma arzusu anlamına gelmektedir. Bu kavram, Kur'an'da, hadislerde ve İslami literatürde yaygın olarak: Arap Câhiliye anlayışının kan bağına ve soy birliğine dayanan ırkçı zıyniyetinin aksine, Allah'ın birliğini merkeze alan, Müslümanlar arasındaki birlik, beraberlik, dayanışma ve paylaşma anlayışını ifade eden bir manaya gelmektedir. Arapça sözlüklerde uhuvvet sözcüğünün iki değişik çoğulundan *"ihve"* ve *"ihvan"* kelimeleri kullanılmaktadır. İhve, kan bağına bağlı kardeşliği ifade ederken ihvan, müslüman kardeşliğini ihtiva etmektedir. Kur'an'da ihvan kelimesi, çoğunlukla din kardeşliği, istisnai olarak ise, kan bağına bağlı kardeşlik anlamında kullanılmaktadır. Fahreddin er-Râzî, ihvan'ın ihve biçiminde *"kan bağıyla bağlı olma"* anlamında kullanılmasını, manevi kardeşliğin, en az kan bağı kardeşliği kadar önemli olduğunun vurgulanması şeklinde tefsir etmiştir. Kur'an-ı Kerim, Müslümanları; iman, gaye ve ortak davranış geliştirme açısından

birbirlerinin kardeşi olarak görmekte, Müslüman olmayanlar arasındaki iş birliği ve dayanışmayı ise, olumsuz manada kardeşlik olarak nitelemektedir. Buna göre “*inkârcılar ve münafıklar birbirinin kardeşleridir*” (Çağrı, 2001: 485-486).

Hz. Peygamber, başta Ebu Cehil olmak üzere, Arap liderlerinin kendisini, Arap atalarını aşağılamak, toplumun değerlerine hakâret etmek ve bölücülük yapmakla suçlamalarına rağmen, kabileciliğin (Kabile asabiyeti) bir neticesi olarak, ortaya çıkmış olan, kan bağına verilen aşırı önemi, zihinleri dönüştürerek ortadan kaldırmak ve yerine din bağı ve İslam kardeşliğini yerleştirmek gibi çok zor bir görev üstlenmiştir. İslam dini, gönderildiği andan itibaren, manevi kardeşlik ve dayanışma duygularıyla toplum dinamiğini şekillendirmiş, ırkçılığı reddetmiş ve kan bağına bağlı çatışmaları engelleyerek, yerine temel unsurlarını Kur’an-ı Kerim’in belirlediği evrensel değerleri ikâme etmiştir. Bu doğrultuda Hz. Peygamber, hicretten sonra bütün mal varlıklarını kaybeden muhacirler ile onlara yardım eden ensarı “*muâhaf*” adı verilen kardeşlik bağı ile bir araya getirmiş ve Müslümanların elinde bulunan bütün malları geçici ortaklık ile muhacir ve ensar arasında paylaşmıştır (Çağrı, 2001: 485-486).

Fütüvvet kavramı, daha sonra sistemli bir teşkilat halini alacak olan fütüvvet örgütü, yukarıda bahsedilen İsar ve Uhuvvet anlayışı ile vücut bulmuş, tabir-i caizse ete kemiğe bürünerek Ahi Birliklerinin felsefi özünü oluşturmuştur. O halde fütüvvet nedir? Ahilikle nasıl bir ilişkisi vardı? Sorularının yanıtı aranabilir.

1.2 Fütüvvet Kavramı

Şüphesiz Ahilik ile fütüvvet birbirlerinin birebir kopyası sayılamazlar. Fakat Ahiliğin beslendiği en önemli unsurun Fütüvvet Teşkilatı olduğu açıktır (Köksal, 2006: 59). “*Feta*”, kelimesi sözlükte genç, yiğit, delikanlı ve civanmerd anlamlarına gelir (Tek, 2016: 425). “*Fütüvvet*” ise, “*fetâ*” sözcüğünden türetilmiş ve “*eli açıklık, yiğitlik, gözü peklik, yardım severlik, faziletli bir şahsiyete sahip olma*” anlamlarını taşıyan köklü bir kavramdır. Fütüvvetle bağlı olanlar için “*civanmerd*”, “*fetâ*”, “*ayyâr*” gibi unvanlar kullanılırken, fütüvvet büyükleri için, “*Ahî*”, “*Ahî-Türk*”, “*Ahibbâ*” lakapları kullanılır (Şeker, 2011: 19).

Türklerin Anadolu'ya gelişinden itibaren milli karakterlerini şekillendiren unsurların başında; fütüvvet anlayışı, belirli sosyal, ahlaki kurallar ve davranış ilkeleri gelmektedir. Günümüzde sosyal antropologların Anadolu köy ve kasabalarında yaptıkları incelemelerde; ileri derecede konukseverlik, zor durumda olanlara yardım etme, dayanışma ve paylaşma, “imece” (emece) adı verilen tarlada bahçede yapılacak işlerin ortak gerçekleştirilmesi, küçükleri sevmek, büyüklere saygılı davranmak, dedikodudan, hırsızlıktan, cinsel taciz ve zinadan uzak durmak, cesâret, yiğitlik ve civanmertlik tespit edilmiştir. Bu tespitler fütüvvetnâmelerde övülen ve yapılması istenilen ideal davranışlardır (İnalcık, 2017: 51-52). Fütüvvet Teşkilatına bağlı olanların uymaları zorunlu olan bazı unsurları, Harputlu Nakkaş İlyas oğlu Ahmed “*Tuhfetü'l-Vesâyâ*” adlı fütüvvetnâmesi'nde; “*namazı bırakmamak*”, “*hayâ ehli olmak*”, “*dünyayı terk etmek*”, “*Allah'ın yasakladığı şeylerde nefse uymamak*” ve *Allah'a itaate rağbet etmek*”, “*helâl kazanç sâhibi olmak*”, “*kardeşlerinden muhtaç olanlara malından bağışlamak*”, “*yumuşaklıkla muamele etmek*”, “*güzel sözle bile olsa iyilik etmek*”, “*iyiliği emretmek, kötülükten men etmek*” şeklinde sıralamaktadır (Şeker, 2011: 20).

Etimolojik olarak fütüvvet kavramının Arapça olduğu bilinmektedir. Lugatta tekil şekliyle “*feta*”: “*delikanlı, yiğit, eli açık, gözü pek, iyi huylu kişi*”; çoğul olarak “*fityan*” şeklinde geçmektedir. Fütüvvet ve fütüvvetin yumuşatılmış hali “*fütüvve*”: “*eli açık, yiğitlik, gözü peklik, başkalarına yardım edicilik yani olgun kişi, delikanlı*” anlamında kullanılır. Kur'an'da, (XXI, 60) âyetinde İbrahim Peygamber'in, Tevhid inancına bağlanıp putları kırarak sapkın Nemrud'a karşı başkaldırması dolayısı ile yukarıda açıklanan anlamda kullanılmıştır. Kelime, “*Yusuf*” ve “*Kehf*” surelerinde “*köle*” anlamında kullanılmıştır. Tasavvuf içerikli “*Ta'rifat*” isimli kitabın “*fütüvvet*” maddesinde: “*halkı dünya ve âhirette kendi nefesine yeğ görmektir*” denmektedir. “*Kuşeyrî Risalesi*” isimli eserin fütüvvet bölümünde ise, “*Onlar, Rablarına iman etmiş gençler (fetalar) idiler. Biz onların doğru yolda gitme yeteneklerini artırdık*” (XVIII. 13) âyetini başlangıç yaparak, fütüvvet kavramının tanımlarını şöyle sıralıyor : “*fütüvvetin aslı, kişinin, başkasının işinde olması ve onların işini güdüp gözetmesidir.*” Hz. Peygamber hadisinde: “*Kul Müslüman kardeşine yardım ettikçe Allah da ona yardım eder.*” buyurmaktadır. Cüneyd-i Bağdadî: “*fütüvvet Şam'da, dil (fasahat) Irak'ta, doğruluk Horasan'dadır*”

demektedir. Böylece fütüvveti: “kulun kendi nefisini başkasınınkinden üstün ve değerli görmemesidir” şeklinde tanımlamaktadır Çağatay, 1989: 2-4).

Terim olarak fütüvvet, “Cömertçe vermek, başkasını rahatsız etmemek, şikâyet ve sızlanmayı terk etmek, haramlardan uzaklaşmak ve ahlaki değerlere sahip olmak” olarak tanımlanmış olup, kavramsal anlamda fütüvvet ise, “Herhangi bir karşılık beklemezsizin başkalarına yardım ve iyilik etmek, başkalarını kendine tercih edip onların menfaatini kendi menfaatinden üstün tutmak, toplumun ve fertlerin mutluluğu ve kurtuluşu için kendini feda etmek” şeklinde anlamlar ihtiva eder. “fetâ” misafirperverlik ve cömertliğin üstün örneklerini sergiler. Bir başka deyişle elindeki tamamını başkaları için harcar. Fütüvvet gönüllüsü ise, Müslüman kardeşi için canını bile fedâ etmekten çekinmez. İşte bu üstün insani meziyet ve fedârlıkların zirve noktasına fütüvvet adı verilmiştir (Köksal, 2006: 59).

Özetlenecek olursa fütüvvet kavramı, sözlük anlamı, terim anlamı ve kavram olarak ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Sözlük anlamı olarak “fetâ” kökünden geldiği için hem yiğitliği, kahramanlığı kapsamakta, hem de “fütüvve” şekliyle eli açık, cömert, başkalarını kendisine tercih eden diğergamlık veya özgeciliği içermektedir. Terim olarak, haramdan uzaklaşmak ve kâmil Müslüman olmayı karşılamaktadır. Kavram olarak ise, tam anlamı ile kendisi için değil yardıma muhtaç durumda olan kardeşleri için bütün imkânlarını seferber etmektir.

1.3 Fütüvvet Kavramının Ortaya Çıkışı ve Tarihi Gelişimi

İslam tarihi boyunca fütüvvet kavramı köklü gelişim ve dönüşüm süreçlerinden geçmiştir. Bu süreçlerdeki serüveninin izini sürebilmek için, öncelikle İslam öncesi Cahiliye devrine has bir kavram olan “fetâ tipi”ni, İslamın zuhurundan sonra organize hale gelmiş olan Fütüvvet Teşkilatını, daha sonraki yüzyıllarda sufi anlayışı ile kaynaşıp tasavvufi yapıya dönüşmesini ve son olarak Müslüman esnaf ve zanaatkârlar arasında yayılmak suretiyle Ahi Teşkilatına dönüşme süreçlerini iyi tespit etmek gerekmektedir. Bu çerçevede, Fütüvvet Teşkilatının dört farklı tarihi evreden geçtiği söylenebilir. Bunlar; a) Kaynağını Cahiliye devrinden alan fetâ anlayışı ile İslam akidelerinin kaynaşması sonucu, İslamın ilk yüzyılında vücuda gelmeye başlayan “sosyal bir kavram olarak fütüvvet”; b) Dokuzuncu yüzyılda

(Abbasiiler dönemi), bekâr gençler arasında, ortak sosyal hayat, benzer ekonomik ve siyasi faaliyetler neticesinde bir organizasyon haline alan, daha sonra özellikle siyasi kaygılarla resmi bir devlet kurumu haline getirilen “*teşkilât olarak fütüvvet*”; c) Aynı yüzyılda bireysel yaşam tarzından çıkıp, sistematik hale gelmeye başlayan tasavvuf hareketi ile birlikte sûfilikle kaynaşan “*tasavvufî fütüvvet*”; d) Esnaf ve zanaatkârlar zümresi ile birleşip, bununla beraber tasavvufî özelliklerini de büyük ölçüde muhafaza ederek, bir meslek teşkilatına dönüşen “*ahilik fütüvveti*” dir. Fütüvvet Teşkilatı üzerinde araştırma yapan eski ve yeni bütün bilim insanları, fütüvvet kurumunun, yukarıda belirtildiği şekliyle kaynağını, Cahiliye devri Arap kültüründen ve Kur’an-ı Kerim’de yer alan “*fetâ*” anlayışından aldığını kabul etmektedirler. Fetâ, “*şecaat*”, “*ıffet*”, “*cömertlik*” ve “*isar*” gibi önemli kavramları bünyesinde barındıran, üstün fazilet anlayışını simgelemektedir (Uludağ, 1996: 261).

Abbasi Devleti’nin eski gücünde olmadığı ve doğuda Moğol tehlikesinin baş gösterdiği bir dönemde hilafet makamına oturan Abbasi Halifesi olan Nâsır Lidinillâh, 1182 senesinde, o zaman bölgedeki fetâların lideri konumunda olan “*Abdülcabbar*” ile görüştüğünden sonra, fütüvvet elbisesi kuşanmak ve fütüvvet kadehinden içmek suretiyle Fütüvvet Teşkilatına girmiştir. Nâsır Lidinillâh halife olduğunda, Abbasiiler Devleti’nin hâkimiyet sınırı neredeyse başkent Bağdat şehri ile Irak’ın bir kısmından oluşuyordu. Devletin parlak çağlarında kurulmuş geniş kurumlarıyla ve coğrafi konumuyla özel bir mevkiisi olan ve o devrin şehirlerine göre çok daha kalabalık nüfus barındıran Bağdat şehri, Nasır devri için, gerek ekonomik gerekse güvenlik açısından zayıftı ve kargaşa içerisindeydi. Halife Nasır bu olumsuz ülke koşullarından dolayı, o dönemler İslam medeniyetinin hemen her coğrafyasında yaygın bir teşkilat olan fütüvveti düzenleyip disipline ederek, siyasal erkini ve durumunu güçlendirmek istemişti (Çağatay, 1989: 17-18).

Abbasi Halifesi Nasır, böylelikle Fütüvvet Teşkilatını bir serseri yuvası olmaktan kurtararak onu meşru bir kapsama sokuyor, en yüksek asalet erbabını o teşkilata sokmakla ahlaki kıymeti ve kurumsal seviyesi yüksek bir İslam şövalyeliği vücuda getiriyordu. Halife, bu hareketiyle, o dönem İslam dünyasında yaygın olarak ortaya çıkmış ve şeklen devletin kontrolü altında bulunmakla beraber aslında onun

otoritesini hiç tanımayan sofi tarikatlarına karşı, manen kendi şahsına bağlı yeni bir kurumsal kuvvet vücuda getirmek istemiştir (Köprülü, 1988: 87).

Abbasi Halifesi olan ünlü Nâsır Lidinillâh, Fütüvvet Teşkilatını resmi olarak kurduktan sonra gönderdiği özel elçiler aracılığıyla diğer Müslüman devlet adamlarını Fütüvvet Teşkilatına davet etmeye başladı. Böylelikle siyasi ve dini otoritesini geniş İslam topraklarına yaymış olacaktı. Halifenin çabaları önemli ölçüde karşılık buldu. Çünkü İslam halifesinin çağrısıyla fütüvvet sistemine dâhil olan hükümdarların, kendi halkları nezdinde itibarları artıyor ve daha geniş meşruiyet alanı kazanmış oluyorlardı. Örneğin halife Nasır, o sırada Anadolu Selçuklu hükümdarı olan I. İzzeddin Keykâvus'a da bir dâvet heyeti göndermiş, bu heyetin başına ise “*Şehâbeddin es-Sühreverdi*” adında bir bilgini tayin etmiştir. Halife tayin ettiği heyet vasıtasıyla, Selçuklu hükümdarına, miladi 1214 yılında fütüvvet alâmetleri olan “*kâse*” ve “*şalvar*” göndermiş, böylece onu Fütüvvet Teşkilatına almıştır. Abbasi Halifesi'nin bu faaliyetleri siyasî olarak istenen sonuçları sağlayamadıysa da Anadolu'da Ahiliğin doğmasına ve gelişmesine önemli ölçüde katkı yaptığı söylenebilir. Çünkü Anadolu'da Ahi Teşkilatının ortaya çıkması Selçuklu hükümdarının Fütüvvet Teşkilatına dâhil olmasından sonradır (Uludağ, 1996: 262).

Bu gelişmelerden sonra, Ahi Birliklerinin yapısını da önemli ölçüde etkileyen fütüvvet organizasyonunu ile karşılaşmaktadır. Fütüvvetnamelerde ortak olarak görünen bu organizasyon üç grubu ayrılmaktadır. Bu gruplaşma her şeyden önce meslek kriterine dayanan bir gruplaşmadır. Bu gruplaşmalardan birincisi kavli fütüvvet grubu; Sanatkârlardan oluşan gruptur. İkinci grup seyfi fütüvvet grubu; Kılıç kuşananlardan yani askerlerden oluşmaktadır. Son grup ise, şurbi fütüvvet grubu; bu grup sanatkârlar ve askerler dışında kalan fütüvvet yapısına bağlı diğer halkı içine alıyordu. İlk iki gruba katılmak için sanatkâr veya asker olmak gerektiği halde, şurbî fütüvvet grubuna katılmak için herhangi bir fütüvvet büyüğü adına şurup (tuzlu su) içmiş olmak yetmektedir. Bu grubun oluşmasında eski bir Arap geleneği ile karşılaşmaktayız. Bu geleneğe göre; herhangi bir kişi adına şarap içenler, o kişiye yaşadıkları sürece bağlı kalmakta ve aynı kişi adına şarap içmiş olanlar bir birlik meydana getirmektedir. Burada içilen içki bir tür sadakat yemini yerini tutmaktadır. Kolayca anlaşılacağı gibi İslamiyet'in koyduğu içki yasağından dolayı, şarap içme

geleneği sonraları tuzlu su içmeğe dönüşmüştür. Bunda tuz ile suyun İslâm Felsefesi içinde “*temel unsurlar*” olarak kabul edilmiş olmasının da rolü olsa gerektir. Çünkü bu iki ögenin fütüvvet dışında birçok tarikatlarca da yüceltildiğini görülmektedir (Güllülü, 1977: 37-38).

Fütüvvet birliklerinin sıkı organizasyon yapısı ve İslami felsefesi, tasavvufi kitaplarda yer alarak ve günlük hayatta fiilen yaşanarak bütün insani erdemleri kapsayan bir niteliğe dönüşmüştür. Fütüvvetin özellikleri arasında; alçak gönüllülük, iyi niyet, Allah’tan başkasına boyun eğmeme, herkes ile iyi geçinme, kendisini geliştirme ve yeniliklere açık olma, eli açık ve gönlü geniş olma, dürüst ve güvenilir olma gibi erdemler bulunmaktadır. Sehl Bin Abdullah fütüvveti; “*Hz. Peygamber’in sünnetine tabi olmaktır.*” şeklinde tanımlayarak, bu felsefenin İslam dininin emrettiği yaşam tarzını sürdürmek anlamına geldiğini ortaya koymuştur (Tabakoğlu, 1984: 43).

Bununla birlikte, bu statülerin ne derece sağlam bir hiyerarşik yapıyı yansıttığı açıktır. Statü kazanma törenleri yoluyla tüm birlik üyeleri tarafından denetlenen bu hiyerarşik yapı, uzun bir müddet boyunca bozulmalara karşı kendini korumuş, daha sonra ortaya çıkan sosyal birliklerin hemen hepsi tarafından model olarak alınmıştır (Güllülü, 1977: 40). Son haliyle fütüvvet anlayışı genel İslami hayat ve tasavvufi düşünce yapısının kapsamında bulunmaktadır. Çünkü fütüvvet anlayışını oluşturan düsturlar Kur’an-ı Kerim’e ve İslâm Peygamberi’nin yaşayışına dayandırılmaktadır (Tabakoğlu, 1984: 43).

Görüldüğü gibi fütüvvet kavramının temeli cahiliye devri yani Arapların İslam öncesi devirlerine kadar gitmektedir. Feta kavramının gelişmiş şekli olan fütüvvet, İslamiyet’in gelişinden sonra İslami forma uygun hale getirilmiş, bir zanaata sahip olanlar, askerler ve bunların dışında kalan halk tabakası olmak üzere farklı toplumsal yapıları bünyesine katarak gelişmiştir. Bu teşkilat, sıkı bir teşkilat yapısı ve katı bir hiyerarşik düzen ile işleyişini devam ettirmiştir. Değişime çok açık gözükmeyen örgütsel yapısı sayesinde de asırlar boyu temel anlayışını bozulmalara karşı korumuş ve Ahiliğin temelini oluşturmuştur. Kurulan yönetim kademeleri ve bu kademelerin yapısı ileride kurulacak olan Ahi Birliklerine temel referans olmuştur.

1.4 Fütüvvet – Ahilik İlişkisi

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, gerek Fütüvvet Teşkilatı gerekse Ahi Örgütü, bölgesel organizasyonlar değildir ve Anadolu coğrafyasıyla sınırlı olmayan, bütün İslam coğrafyasını kapsayan, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları bulunan teşkilatlardır (Tabakoğlu, 1984: 42). Fakat konu üzerinde çalışan tarihçiler arasında Ahiliğin kökeni meselesinde ciddi görüş ayrılığı bulunmaktadır. Fuat Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı ve Franz Taeschner gibi tarihçiler, Ahiliğin fütüvvet düşüncesinden doğduğunu ve fütüvvetin Anadolu'daki değişik bir şekli olduğunu kabul ederlerken; bir sonraki tarihçi kuşağı, milliyetçilik ideolojisinin etkisiyle Ahiliğin fütüvvet ile bağının bulunmadığını, tamamen özgün bir Türk esnaf teşkilatı olduğunu kararlılıkla savunmuşlardır (Uludağ, 1996: 262).

Fakat daha önce belirtildiği gibi fütüvvet, aslında Abbasîlerden Anadolu'ya intikal eden bir kavramdır. Böyle olmakla birlikte bu kavram, XIII. yüzyılla birlikte Anadolu Türkleri arasında kendine has bir dönüşüm geçirerek, Ahilik Teşkilatı haline gelmiştir. Anadolu'da kurulan Ahilik, gerek İslami kökeni itibariyle, gerekse Müslüman Türk kökeniyle, kişisel ve kurumsal alanda gelişmiş ve çok fonksiyonlu bir organizasyon haline gelmiştir. Bu teşkilat zaman geçtikçe Horasan bölgesinden Anadolu'ya göç eden göçebe Türkmen topluluklarının etkisiyle daha esnek, bütün halk unsurlarını ve hayatı kapsayıcı bir nitelik kazanmıştır. Ancak Ahi Teşkilatının sahip olduğu dünya görüşü, savunduğu hayat tarzı ve ahlaki ilkeleri fütüvvet felsefesinin anayasaları olan fütüvvetnâmeler aracılığıyla olgunlaşmış ve bu eserler vesilesiyle Ahi Örgütü gibi İslam medeniyetinin önemli bir kurumu vücuda gelmiştir (Şeker, 2011: 20). Yine ilk dönemlerde yani 13. ve 14. asırlarda Fütüvvet Teşkilatı ile birlikte gelişen tasavvufî hareketler, Ahiliğe damgasını vurmuş, zaviye şeyhleri çoğunlukla bu akımları temsil eden kişiler olmuşlardır (İnalçık, 2017: 74).

Öte yandan Fütüvvet Teşkilâtının yaygın olarak örgütlendiği yerlere bakıldığında, Anadolu'da daha çok, nüfusu fazla olan kentlerde yoğunlaştıkları görülmektedir. Onlar, kapsamlı törenlerde, yeni tahta geçmiş hükümdarın şehri ziyaret etmesi vesilesiyle tertip edilen eğlencelerde, kendilerine has mızıkaları, özel bayrakları, kıyafetleri ve dönemine göre etkileyici silahları ile hazır bulunurlardı. Bunların, kalabalık şehirlerde ve başlarında reisleri olduğu halde, çeşitli gruplar

oluşturduklarını ve her grubun kendi faaliyetleri için kurduğu ayrı zaviyesi olduğu da bilinmektedir. Şöyle söylenebilir ki, her esnaf zümresi ve her zaviye, ayrı meslek gruplarındandı. Her meslek grubunun ayrı ayrı kurduğu zaviyelerde, fazla kalabalık olunursa o şehrin farklı bölgesinde yeni bir zaviye açarak faaliyetlerini orada sürdürürlerdi (Köprülü, 1988: 90).

Fütüvvet ve Ahîlik, mensupları için temelde güzel ahlâka sahip olmayı esas alır. Bu manada her iki terim de Müslüman toplumların bağlı olduğu kuralları ihtiva eder. Söz konusu iki kavram arasındaki ilişkiye seyyah İbn Batuta da işaret etmiştir. İbn Battuta, "*Ahî, evlenmemiş, bekâr ve sanat sahibi olan gençlerle diğerlerinin kendi aralarında bir topluluk meydana getirerek içlerinden seçtikleri kimseye denir. Bu topluluğa da 'fütüvve' adı verilir. Bunlara 'fityân' (gençler) önderlerine ise 'ahî' (kardeş) adı verilir.*" sözleri ile Ahîliği, Fütüvvet Teşkilatı ile aynı gördüğünü belirtmiş olmaktadır. Zaten Ahîlik'e mensup olanlara "*ahî*" denildiği gibi "*fetâ*" denildiği de bilinmektedir. Bu bağlamda Ahilerin bir çeşit tüzüğü olarak kabul edilen fütüvvetnâmelerde "*ahî*" ve "*fetâ*" tereddütsüz aynı anlamda kullanılmıştır. Örneğin bilinen en eski Türkçe fütüvvetnâmenin yazarı olan "*Yahya b. Halil b. Çoban el-Burgâzî*"nin "*Fütüvvet kapusunda oturan ahilerde fütüvvet nâme yok. Yani fütüvvet kitabı yok kim bileler.*" ve "*Kişi yiğit olmayınca ahî olamaz. Evvel kişi yiğit gerek.*" şekli ifadeleri bu ilişkiye açıkça işaret etmektedir. Yine Burgazi Fütüvvetnamesi'nde Ahilik üzerinde durulurken üçlü bir tasnif yapılmış ve "*yiğit, ahi ve şeyh*" kavramlarının aynı gerçeğin birbirini tamamlayan parçaları olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu tasnifte şöyle denilmektedir: "*Bilin iy iman ehli, yiğit ve ahi ve şeyh, tamam kılmakdur. Yiğitlik sakal gelmekdür, ahî sakala ak düşmekdür, şeyhlik tamam pir olmakdur. Ve dahî yiğitlik, mü'min yolun varmakdur ve ahilik, evliyalar yolun almakdur ve şeyhlik, Peygamber dirliği dirilmekdür. Ve dahî yiğitlik şerî 'atdür, ahîlik tarikatdür ve şeyhlik hakikatdür. Ve dahî yiğitlik, yola gitmeye niyet kılmakdur, ahîlik yola girüb gitmekdür ve şeyhlik menzile irmekdür. Ve dahî yiğitlik, ana rahminden doğmakdur, ahî dünyada dirülmekdür ve şeyhlik, ölmekdür ve dahî şeyhlik iman birle ölmekdür.*" Bu tanımlamada fütüvvet ehli için kullanılan "*fetâ*" kavramının Türkçesi olan "*yiğit*", "*ahî*" ve "*şeyh*"likten ne anlaşılması gerektiğini şu iki maddede ifade etmek mümkündür: 1. "*Yiğit*", dünyaya gelip yetişip güçlü kuvvetli olan bir kişiyi temsil etmektedir. Nefis terbiyesine muvaffak olan ve hayatın gerçekliğini gören, olgun

kişiliği de “*ahî*” temsil etmektedir. “*Şeyh*” ise fütüvvet yolunda geçmesi gereken mertebeleri kat ederek sonunda “*pîr*” olan ve hakikate ulaşan bir fütüvvet ulusudur. 2. Yiğitlik, müminler yoluna girmeye niyet ederek bu yolda gayret göstermek ve dünyada kişiye gerekli bilgileri öğrenmek olduğunu kabul etmektir. Ahîlik, velîler yoluna girmektir, tarikat yolunu tutmaktır. Dünyayı âhiretin tarlası bilerek çalışıp kazanmaktır. Şeyhlik ise yiğit ve ahinin olgunlaşarak “*pîr*” olması demektir. Yine yukarıdaki açıklamalara göre kişinin çocukluk ve gençliği yiğitliğidir. Orta yaşına gelince de ahîlik dönemi yaşanır. Yaşlanıp ölümüne kadarki yaşadığı devre de şeyhliktir. Kısaca ahilik, fütüvvet geleneğinin bir devamı olarak kabul edilmektedir. Ahiliğin tasavvufi nitelikteki fütüvvetle olan ilişkisini büyük bir Anadolu sufisi olarak kabul edilen Ahi Evran’ın Anadolu Ahiliğinin atası sayılmasından da anlamak mümkündür. Ayrıca söz konusu ilişkiyi görmek için fütüvvetnâmelerin tasavvufi karakterleri ve unsurlarına, tasavvufi kurullarla benzerliğine dikkat etmek gerekir. Bunun için fütüvvetnameleri dikkatli bir gözle incelemek yeterlidir (Şeker, 2011: 21-23).

Buradan hareketle, fütüvvet kurumunun, İslam öncesi Arap kültür özellikleri ve İslam dininin getirdiği kurulların bileşiminden ibaret olduğu, özellikle Abbasiler döneminde kurumsal yapısını tamamlayarak Anadolu’ya intikal ettirildiği ve Ahi Birliklerinin organize olarak vücuda gelmesine temel teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Ahi Birliklerinin organizasyon şemasına, insan yetiştirme şekillerine, eğitim verdikleri mekânlara, üyelerine verilen ünvanlara, merasimlerine vs. bakıldığında zaten bu ilişki açıkça ortaya çıkmaktadır. Fakat Ahi Birliklerinin, Fütüvvet Teşkilatını aynen aldığı söylemek doğru olmaz. Fütüvvet değerleri ve uygulamaları Anadolu Türk kültürünün de katkılarıyla Ahi Birliklerinde uygulanmıştır.

1.5 Ahilik Kavramı:

Ahiliğin bütün yönleriyle anlaşılabilmesi ve nasıl bir toplumsal işlev gördüğünün ortaya konulabilmesi için, öncelikle “*ahî*” kavramının, kökenini ve tarihsel süreç içinde yüklendiği derin anlamları irdelemek gerekmektedir (Uçma, 2011: 22). Bu kuruluş XIII. asırdan XVIII. asıra kadar “*Ahîlik*”, o zamandan 1900’lerin başına kadar da “*Gedik*” yani lonca teşkilatı şeklinde, Osmanlı toplumunun sosyal, ekonomik ve kültürel alanlardaki oluşumları düzenlemiştir

(Çağatay, 1989: 43). Ahilik kelimesinin, çeşitli anlamları vardır. Bunlar sözlük, terim ve teşkilat olarak sınıflandırılabilir (G. Demir, 2000: 321).

Sözlük olarak Ahilik: Ahi sözcüğünün kökeni konusunda birbiri ile taban tabana zıt iki yaklaşım mevcuttur. İlk yaklaşıma göre “*ahi*” sözcüğünün kökeni Türkçedir ve “*aki*” sözcüğünün Anadolu’ya has söyleniş şekline ortaya çıkmıştır. Kelimenin Türkçe’den geldiğini iddia eden araştırmacılar, Ahi kelimesindeki “*k*” harfinin “*h*” şeklinde söylenmesi ile meydana geldiğini belirtmişlerdir. Nitekim Anadolu’da “*k*” harfinin “*h*” ve “*ğ*” olarak söylendiği bilinen bir husustur. Örneğin, “*okumak*”, “*bakmak*” yerine “*okumah*”, “*bahmah*” veya “*okumağ*”, “*bakmağ*” denildiği bilinmektedir. Böylece Ahi kelimesi “*cömert*”, “*eli açık*” manalarını ihtiva eden “*aki*” sözcüğünün “*h*” sesi ile söylenmesinden doğmuş ve terim haline gelmiştir (Erken, 2002: 21).

Ahi kelimesinin Arapça “*kardeşim*” manasına gelen bir kavram olduğu (G. Demir, 2000: 322) ve Arapçası “*ihvan (kardeşler)*”, “*uhuvvet (kardeşlik)*”, manalarına gelip, batı dillerinde “*fraternite*” (Ortaylı, 2013: 93) dendiği görüşünü savunanlar, “*erkek kardeş*” anlamında “*ah*” sözcüğünün sonuna eklenen ve sahiplik anlamı taşıyan “*ye*” zamirinin bir araya gelmesinden ortaya çıkan bir kelime olduğu ve bu şekliyle “*kardeşim*” anlamına geldiğini (Erken, 2002: 22) ileri sürerler.

Dönemin şartlarına bakıldığında kelimenin, doğal karşılanacak olan Arapça kökenliliği, Ahiliğin bir Türk kurumu ve Türkler tarafından gerçekleştirilmiş orijinal bir sentez olduğu gerçeğine bir zarar veremeyeceği gibi, Türkçe akı’dan gelmiş olması da, birçok esasını İslam dininden, daha ziyade İslam tasavvufundan ve fütüvvet geleneğinden aldığı gerçeğini de ortadan kaldırmaz. Çünkü bir kurum ve kuruluş, tarihsel, sosyo-ekonomik işlevleriyle, toplumun gereksinimlerini karşılayıp karşılamamasına göre değer kazanır. Kökenin yerli ya da yabancı oluşu önemini azaltmaz. Ayrıca, kökeni yerli bile olsa, toplumun yapısına uyum sağlayamayan ve değişme ve gelişmelere ayak uyduramayan kurum ve kuruluşlar yeterince yararlı olamayacağı gibi, varlığını da uzun süre devam ettiremezler. Dışarıdan alınmış olmakla birlikte, toplumda kök salan, toplumun kültürel örgüsüne uyum gösteren, değişme ve gelişmelere ayak uyduran kurum ve kuruluşlar ise, yabancı olmaktan çıkıp o toplumun malı haline gelir (Uçma, 2011: 31).

Terim anlamında Ahilik ise: “*XIII. yüzyılda Anadolu’da, Balkanlar’da, ve Kırım’da Türkler tarafından kurulan esnaf, sanatkâr ve üretici (sanayi) birlikleri ile bu birliklerin uyguladıkları ahlaki, siyasi, iktisadi, felsefi duygu ve prensipler*” (G. Demir, 2000:323) anlamına gelir. M. Bayram; Ahiliği, Türkiye Selçukluları döneminde vücuda gelmiş, bir çeşit Türk fütüvvetçilik hareketi olarak nitelenmektedir (Bayram, 1991:5). Köksal’a göre Ahilik (Köksal, 2006: 52); Anadolu Türk esnaf ve zanaatkârlarının, kendi yaşam tarzına ve dünyayı algılayış şekline uygun bulmaları sebebiyle benimsemiş oldukları, Ahi Evran liderliğinde Anadolu’da, Balkan coğrafyasında, Ortadoğu ve Kafkaslara dek uzanan sivil bir teşkilatın ismidir. Şimşek (M. Şimşek, 2002: 17) ; Ahiliği, yine benzer bir tanımlama ile 13. yüzyılda Anadolu coğrafyasında ortaya çıkıp, belirli kurallar ile faaliyetlerini sürdürmüş olan esnaf ve sanatkârlar teşkilatı olarak tanımlamaktadır

Teşkilat olarak, Türk fütüvvet hareketi denilebilecek Ahilik, daha önce açıklanmaya çalışıldığı gibi, hem siyasi hemde dini amaçlarla Abbasi Halifesi en-Nasır li-Dinillah’ın organize bir teşkilat haline getirdiği Fütüvvet Teşkilatına paralel olarak kurulmuş bir esnaf ve zanaatkâr teşkilatıdır. Bu teşkilat; Türk kültürünün, Ortaçağ İslam fütüvvet anlayışının değerlerinden kaynağını alması ve Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Anadolu coğrafyasının kendine has; sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik, şartlarının etkisiyle kurulmuş ve etki alanını genişletmiştir (Bayram, 1991:129). Ahi Teşkilatı, 1200’lü yıllardan 1900’lü yıllara kadar, Anadolu şehir ve kasabalarından, en ücra köylerine kadar, esnaf ve sanatkârlar grubunun çırak, kalfa ve usta yetiştiren ve Anadolu esnaf ve zanaatkârının bütün faaliyetlerini düzenleyen ve denetleyen bir örgüt olmuştur Çağatay, 1989:1-6).

Bununla beraber Ahilik, Anadolu’da birlik ve beraberliği, ekonomik refahı, toplumsal düzeni inşa ve muhafaza eden ve teşkilatlanma şekliyle halkın maddî ve manevî taleplerini karşılayan bir “*sivil toplum*” organizasyonudur (G. Demir, 2000: 323). Ahlâkî, kültürel ve ticari hayata dair prensipleriyle, Anadolu Türk toplumunu destekleyen ve Anadolu’nun her köşesinde faaliyet gösteren bir örgüt yapısına sahiptir. Nitekim XIV. asrın başında birçok Anadolu şehrini gezmiş olan Afrikalı Müslüman seyyah İbn-i Battuta, gezdiği yerlerin yüzde doksanında da Ahilerle karşılaşmıştır. Ünlü seyyah, “*ahîyânü’l-fityân*” (yiğit kardeşler) adını verdiği bu

zümrelerin gezdiği şehir ve köylerdeki zâviyelerini görmüştür. Eserinde; “*Ahiler, Anadolu ülkesinde oturan Türkmen kavimlerinin her vilâyet, belde ve karyesinde mevcuttur. Yabancıları ağırlama, yedirme ve içirmede, eşkıyaları tenkil ve imhada, zâlimlere yardım eden şirretleri katl ve ifnâda bunların dünyada benzerleri yoktur.*” ifadelerini kullanmıştır (Şeker, 2011: 23).

Tarihte önemli işlevler yüklenmiş, çağımıza da çeşitli unsurları ile etki eden Ahilik gibi bir örgütlenmenin, etimolojik olarak kaynağını nereden aldığı belirlenmesi bilimsel açıdan önem taşımaktadır. Ahilik kurumuna adını vermiş olan “*Ahi*” kelimesi de bu açıdan araştırılmış ve iki farklı kaynaktan gelmiş olabileceği anlaşılmıştır. Bu durum doğal karşılanmalıdır. Çünkü sosyal bilimlerde tek bir doğruya ulaşılması temel amaç olmakla birlikte, bazı durumlarda mümkün olamamaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, bilim insanının, ideolojik görüşünü destekleyecek yaklaşımlardan ve tarihi olguları zorlamaktan sakınmasıdır.

Ahiliğin, terim ve teşkilat anlamlarına yönelik yaklaşımlar ise, genellikle fazla farklılık göstermemektedir. Esnaf ve zanaatkârlar birliği oldukları, İslami kural ve kaidelerden beslendikleri, özgün Türk Kültürü’nü de özümseyerek “*İslam akideleri*” ile harmanladıkları ve yüzyıllara ulaşan güçlü bir örgütlenme sergiledikleri hususunda görüş birliği olduğu söylenebilir.

1.6 Anadolu’da Ahiliğin Ortaya Çıkışını Hazırlayan Etkenler

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Büyük Selçuklu Devleti’nin bağımsız bir devlet haline gelip, Anadolu coğrafyasını tamamen ele geçirmesinden çok önce, (IV. asrın sonları) Anadolu’ya ilk Türk akını Hunlar tarafından, ikinci Türk akını ise Sabar Türkleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Hunlar ve Sabarlardan sonra, Türklerin Anadolu yarımadasına üçüncü kez ayak basmaları miladi VIII. yüzyıldır. Özellikle Abbasi Devleti döneminde, Bizans tehdidine karşı Türkistan’dan ve Horasan bölgesinden Anadolu sınırına yerleştirilenler arasında, önemli miktarda İslamlaşmış Türkler de bulunmaktaydı (Sevim, 1993: 33-35).

Ahiliğin Anadolu coğrafyasında ortaya çıkması ile ilgili görüşler, Ahi kelimesinin kökeni meselesinde olduğu gibi önemli farklılıklar arz etmektedir.

F. Köprülü; Ahiliği, “*mesleki ve tasavvufi*” bekârlar topluluğu, geniş bir coğrafyaya yayılmış önemli bir kurum, Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde önemli hizmetleri olmuş bir fütüvvet yapılanması, kökenini Hz. Ali aracılığıyla Hz. Peygambere dayandıran manevi bir güç, tasavvuf ehlinin hırkasına karşın, şalvar tercih eden gelenek sahibi bir örgüt olarak görmektedir. Bununla beraber eğitime son derece önem verdikleri, böylelikle devlet kademelerinde görev yapan çok sayıda kadı ve müderris yetiştirdikleri, aslında esnaf teşkilatından ziyade tarikat oldukları, “*Ahiler*” adıyla anılan fütüvvet gruplarının İslam coğrafyasının her köşesinde bulunan esnaf örgütlerine bağlı olduklarını ve bu teşkilatın “*Rufailik*”, “*Mevlevilik*”, “*Bektaşilik*” ve “*Halvetilik*” gibi tarikatlarla irtibatlı olduklarını, ayrıca siyasi olarak etkin olduklarını, Anadolu’da oluşan otorite boşluğunu doldurarak Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda etkili olduklarını, devletin güçlenmesinden sonra ise, esnaf örgütü rolüne döndüklerini belirtmektedir (Köksal, 2006: 54).

Ahiliğin Anadolu’da ortaya çıkışını açıklayan bir başka görüşe göre; Orta Asya’da ortaya çıkan, Moğol Hükümdarı Cengiz Han (1155-1227), önce başkent Pekin’e girerek Çin İmparatorluğuna son vermiş, ardından batıya ilerleyerek Türklerin yaşadığı Türkistan ve Horasan bölgelerini ele geçirip bu bölgeleri yakıp yıkarak halkı acımasızca katletmiştir. Böylece Orta Asya’dan Anadolu’ya kaçış, Moğol vahşeti dolayısı ile başlamıştır. Moğol kıyımından kurtulanların bir bölümü, Selçuklu idaresindeki İran’a ve diğer büyük kitlesi ise, İran üzerinden Anadolu’ya geçmişlerdir. Anadolu’ya gelen halkın büyük çoğunluğunun ise, Hazar Denizi’nin doğusunda bulunan Harezmi ve çevresinden gelen, esnaf ve zanaatkârlığı iyi bilen insanlar oldukları anlaşılmaktadır. Bu göçten hemen sonra, İran’da ve Anadolu’da sanat ve ticarete canlılık oluşması bunu ispatlamaktadır. Öte yandan, siyasi şartların zorlamasıyla Anadolu’ya göç etmek durumunda kalan zanaatkâr Türklerin, Anadolu’daki çeşitli esnaf unsurları ile rekâbet edebilmek için, kaliteli, sağlam ve standart mal üretip, yerli halka güven duygusu tesis etmeleri gerekiyordu. Bunun sağlanması için de organize bir birlik olmaları gerekiyordu. Onlara rehberlik edecek ahlaki ilkeler ise fütüvvetnâmelerde zaten mevcuttu. Ortaya çıkan uygun şartlar Ahilik Kurumunun vücut bulması ile sonuçlandı. Anadolu’da Ahilik Birliklerinin ortaya çıkışının, Moğol saldırılarından sonra Anadolu’ya yapılan Türk göçlerinin sonrasına rastlaması ve Fütüvvet Teşkilatının yaygın olduğu İslam beldelerinde

Ahilik benzeri bir kurumun bulunmayışı bu bakış açısının doğruluğunu kuvvetlendirmektedir. Öte yandan debbağ ustası ve Ahi Teşkilatının kurucusu olan Ahi Evran'ın Anadolu'da Kayseri şehrine gelişi de bu döneme rastlamaktadır. Tam adı "*Ahi Evran Şeyh Nasirüddin Ebu'l Hakayık Mahmut Bin Ahmet*" (1171-1216) olan Ahi Evran, deri işlemeciliğinde ve teşkilatçılıkta becerikli, lider bir karakterdi. Zaten, Ahilik ile ilgili yazılmış bütün eserler, onun Anadolu Ahiliğinin kurulmasındaki etkili konumu vurgulamaktadırlar (Çağatay, 1989: 48-49).

Ahilik kurumuna sosyolojik açıdan bakıldığında ise, bu kuruma, birçok unsurun değişik oranlarda katkı yapması sonucu ortaya bir sentez birlik çıkmaktadır. Şöyle ki; Ahilik, Selçuklu ve Osmanlı Anadolusuna özgü bir sentezdir ve bu sentezi oluşturan birçok öge bulunmaktadır. Bu ögeler iki başlık altında toplanabilir. Birincisi tarihi ideolojik ögelerdir. Kendi içinde üç alt başlığı vardır. Fütüvvet, Bâtnilik ve Melânilik, Şamanizm ve eski Türk gelenekleridir. Diğer öge sosyo-ekonomik ögelerdir. Bunlar da Bizans Loncaları ve yerleşik yaşama biçiminin zorunluluklarıdır. Ahiliğin kaynağı ile ilgili ortaya konulan ögelerden Fütüvvetin, Ahiliğin ana kaynağını oluşturduğunu değerlendirdiğimiz ve ayrıntılı şekilde yer verdiğimiz için burada Fütüvvete değinilmeyecektir. Buna göre, fütüvvetten sonra Ahilik yapısını etkileyen diğer bir akım S. Güllülü'ye göre, IX. asırdan günümüze kadar İslam coğrafyasının her tarafında rastlanan ve kurulu düzene başkaldırmış grupların ideolojisi olarak karşımıza çıkan Bâtnilik veya Batıniyye ve Melâmiliktir (Güllülü, 1977: 28-44).

Bâtnilik; "*gizli olmak*", "*bir şeyin iç yüzünü bilmek*" manasına gelen "*batn*" ya da "*butun*" kökünden, "*batın*" sözcüğüne, aitlik ekinin konulmasıyla meydana gelmiş bir kavramdır. Buna göre batıniyye "*gizli olanı ve bir şeyin iç yüzünü bilenler*" anlamına gelir. İstilah (Terim) olarak "*her zahirin bir batını ve her nassın bir tevili bulunduğu, bunu da sadece Allah tarafından belirlenmiş veya O'nunla ilişki kurmuş masum bir imamın bilebileceğini iddia eden gruplar*" olarak adlandırılabilir ki hoşgörülü tasavvuf ehlerinden, radikal Şii gruplara ve itikadı bozuklara kadar birçok grubu kapsayan (İlhan, 1992: 190-191) bir felsefedir.

Bu ideoloji, bir yandan halifeliğin ehlibeytten gasp edildiğini savunan Şii İran'ın etkisi, diğer yandan yine İran kültür geleneğine bağlı ilkel bir komünizm

diyebileceğimiz Mazdaklık hareketinin etkisiyle doğmuştur. Batnilik ayrıca Kur'an-ı Kerim'i farklı yorumlayan bir anlayışa sahiptir. Batını ideolojiye göre Kur'an iki şekilde yorumlanabilir. İlk yorum şekli, Kur'an'ın kendini hemen ortaya koyan, açık ve zâhirî anlamının yorumlanmasıdır. Ne var ki bu anlam Kur'ân'ın gerçek anlamı değildir. Bu yoruma bağlanıp kalmak onu anlamamak demektir. İkinci yorum şekli ise, bu açık ve zahirî anlamın arkasındaki gizli ve hakiki anlamın yorumlanmasıdır. Ancak onun bu gizli ve hakiki anlamına ulaşanlar Müslüman sayılabilirler. Bâtınilerce benimsenen bu ikinci yorum tarzı, Gıyas adlı bir dervişin bu ideolojinin temel eseri sayılan “*el-Beyan*” adını verdiği kitabında bütün ayrıntılarıyla açıklanmıştır. *el-Beyan*'da Kur'ân'a tamamen değişik anlamlar verilmekte, Kur'ân'ın kendisine inananları yükümlü kıldığı görevlerin çoğunun inkâr edildiği görülmektedir. Bu eserdeki yorumuyla İslâmiyet, insanlar arası ilişkileri tanzim eden emir ve yasaklarının tümü ortadan kalkmış, sosyal hayatta etkinliğini kaybetmiş yeni bir din haline gelmektedir. İslâmiyet'in Bâtınilerce geliştirilen bu değişik yorumunun, özellikle Türkler ve İranlıların İslâmlaşmasını kolaylaştırdığı öne sürülebilir. Dokuzuncu yüzyılın sonlarında büyük topluluklar halinde İslâm dinini benimseyen Türklerin, sosyo-kültürel ve dini yaşamları üzerinde Bâtini felsefenin önemli tesiri olduğu kabul edilmektedir. İslâm prensiplerini ortadan kaldırarak siyasî hâkimiyeti ele geçirmek amacını güden Batınî ideoloji, hükümetler tarafından zaman zaman kanun dışı sayılmış ve taraftarları çeşitli cezalara çarptırılmış olduğu halde, yer yer yeniden ve değişik isimler altında ortaya çıkmaktadır. Bu ideolojiyi; Abbasiler döneminde Mehdi'nin Halifeliği zamanında (786) Mübeyyeza, daha sonra Babekîlik ve XI. yüzyılın sonlarına doğru Hasan Sabbah'ın liderliği altında Batnîlik adı ile tarih sahnesinde görüyoruz. Bu ideoloji daha sonra Kûfe'de Karmatîlik, Suriye'de Melâhide, Anadolu'da ise XIII. yüzyılda Babaîlik, XV. yüzyılda Simavîlik olarak karşımıza çıkıyor. Anadolu'da bulunan ve Bâtini felsefesini benimsemiş olan grupların çoğunun, Selçuklularla sıkı, sosyal ve ekonomik ilişkileri olan Suriye bölgesinden geldikleri bilinmektedir. Ünlü Alamut kalesinin Hülâgu tarafından yıkılarak Hasan Sabbah'a bağlı Bâtınilerin ortadan kaldırılmasının ardından (Anıl, 2014: 300-302), katliamdan kurtulan Bâtınilerin bir bölümünün Anadolu'ya yerleşerek tasavvuf görüntüsünde felsefelerini yaymaya devam ettikleri açıktır. İşte bundan dolayı Babaîlik gibi, Hurufîlik, Bektaşîlik ve

Ahilik de Bâtini akımının etkilerini önemli oranda hissetmişlerdir (Güllülü, 1977: 47-48).

Sosyolojik yaklaşıma göre Ahiliğin oluşumuna etki eden ikinci akım Melâmîliktir. İslamı daha öz ve samimi yaşamak isteyen zâhidlerin (Allah'ın dışındaki her şeyi terk eden kul), IX. asırda bugünkü Irak, Suriye, Mısır ve Nişabur bölgelerinde yoğunlaştıkları, kendi dünya görüşlerine özgü kavramlar geliştirdikleri ve felsefelerini bu şekilde yaymaya çalıştıkları bilinmektedir. Tasavvuf anlayışının henüz kuruluş basamaklarını oluşturan bu yüzyılda, bahsedilen bölgelerde iki “*zühhd akımı*” ön plana çıkmaktadır. Bu iki akımdan Irak'ta ortaya çıkan ve gelişenine “*Sufiyye*”, Horasan Bölgesi'nde bulunan zâhidlerin savundukları akıma ise “*Melâmetiyye*” “*Melâmetîlik*” veya “*Melâmîlik*” adı verilmektedir. Melâmetîler'in savundukları fikirlerin bazıları şunlardır: “*nefsin kendisine ait olmayan bir şeyi kendine izâfe etmesi*” şeklindeki bütün anlayışları bırakarak, sadece gönüllerini zenginleştirmeye çalışırlar, başka insanların hata, kusur ve günahlarıyla alakadar olmayıp, kendi yanlışları ile ilgilenirler, kendilerine has ruh dünyaları, Allah ile aralarında olan ve sadece kendilerinin bildikleri sır mahiyetindedir. Bu özel hallerini başka insanlardan hassasiyetle gizlerler. Günlük hayatta, sıradan insanlar ile doğal ilişkiler kurarlar fakat ruh âlemlerini dışa yansıtmazlar. “*Seyr-ü sülûk*” metotları “*halk ile tahalluk, Hak ile seyr*”, yani sosyal hayatta halktan biri gibi davranmak, fakat Allah ile bağlantıyı hiçbir şekilde koparmamaktır. Kur'an ve Hz. Peygamber'in emrettiği ibadetleri yaptıktan sonra hatırlamazlar, çünkü onları unutmamak, yaptıkları ibadetlere kıymet vermek, kibir, böbürlenme ve gösteriş yapmaya sebep olur ([http://www.Diyantislamansiklopedisi.com/melâmiyye.](http://www.Diyantislamansiklopedisi.com/melâmiyye), s.25-26).

Bu durumda Melamilik akımının Ahiliği nasıl etkilediği şöyle açıklanabilir: Evrensel görünüşlü İslâm ideolojisini, küçük grupların ideolojisi haline dönüştürme çabaları olarak nitelenen tarikatlar, arttıkça ve daha geniş alanları etkilemeye başlayınca, İslâm Coğrafyası içinde meşru kamu otoritesinden bağımsız davranan önemli güç odağı olmaya başlamışlardır. Hatta çoğu yerde, halk üzerinde devlet otoritesine yaklaşan ve yer yer onu aşan bir otorite kazanmışlardır. Devlet yapısı içinde ortaya çıkan bir takım sembol ve kavramların -ki bunların başında “*taç*” ve “*âsa*” sembolleriyile “*saltanat*” kavramı gelmektedir- tarikatlarca da kullanılması,

bu birliklerle devlet arasında karşılaşmayı açıkça göstermektedir. Bu karşılaşma devlet otoritesi açısından olumlu bir durum olmadığından devletin, tarikatları kendine bağımlı hale getirme çabasına yol açmıştır. Bu bağımlı hale getirme çabası, çeşitli zorluklardan dolayı silahlı güç ile yapılamadığından ekonomik bağımlılık ile gerçekleştirilmiştir. Devlet bu topluluklara tarlalar, hanlar, hamamlar, dükkânlar vermiş, bu ekonomik unsurlar vakıflar aracılığı ile tarikat mensuplarını beslemiştir. Melamilik akımı da, tekke ve zaviyelerde yaşayan ve artık geçimlerini emeksiz olarak vakıftan sağlayan şeyh ve dervişlerin halk üzerindeki etkilerinin azaldığı ve devletin denetimini tümüyle kabullendikleri bir dönemde, vakıf yoluyla tarikatların devlete bağımlı hale getirilmesine tepki olarak ilk önce Horasan'da ortaya çıkmıştır. Kişinin emeğinin yüceltilmesine dayanan bu görüş, tarikatları yozlaştıran zaviye, tekke ve dergâhları ve bu kuruluşları finanse eden vakıfları tamamen reddetmektedir. Melamet ideolojisine göre, tarikatlar vakıflar yüzünden amaçlarından sapmışlar, zenginleşerek halktan da uzaklaşmışlardır. Melamiyye anlayışı; varlığını halka adama olarak ifade edilen yüksek ahlaki tavrıyla, fütüvvetin dayandığı diğergamlığa karşı, kişi emeğinin yüceltilmesine dayanmaktadır. Yani bu görüşün temel kuralı; herkesin mutlaka kendi emeğiyle geçimini sağlamasıdır. Bu anlayış fütüvvet anlayışına geçmiş ve kaynaşmış oradan da Ahi Birliklerinin temel dünya görüşleri haline gelmiştir (Güllülü, 1977: 49-50).

Ahi Birliklerinin oluşmasına katkı sağlayan bir başka öge Şamanizm ve eski Türk gelenekleridir. İnsanlar çok eski çağlarda yaratıcılarını bulmak ve kendilerini bilmek için, totem inancına sarılmışlardır. Türklerin totem inancından sonra Kamlık dinine (Şamanizm) geçtikleri ve binlerce yıl bu dinde kaldıkları anlaşılmaktadır (Eröz, 1992: 10). A.Y. Ocak, Şamanizmi; *“kendisine Şaman veya Kam denilen ve doğuştan gelen özel birtakım güçlerle donanmış olup şiddetli bir psikopat kabiliyete ve güçlü bir kişiliğe sahip bulunan bir şahsın etrafında düğümlenen bir dinî-sihri sisteme denmektedir”* şeklinde tanımlamaktadır. Şaman kelimesi, çoğunlukla çağdaş batı kaynaklarında kullanılan bir kavramdır ve sözcüğün aslı *“Kam”*dır. Kam, aslında gerçek anlamda ne falcı ya da büyücü ne de hastaları iyileştiren bir hekimdir. Bu kabiliyetlerin ancak bir kısmı onda mevcut olabilir. Kamlar, doğal üstü güçlerini hiçbir surette kötülük yapmak amacıyla kullanmazlar. Fakat Orta Asya topluluklarından olan Türklerde ve Moğollarda, etkili karakter özelliklerine sahip

kamların, devlet ve toplum hayatına karıştıkları, devlet adamlarını yönlendirdikleri bilinmektedir. Bu duruma en iyi örnek, Moğol İmparatoru Cengiz Han'ın kamı “*Kököçü*” adındaki kamdır. Türkiye tarihinde ise Selçuklu ve Osmanlı döneminde, aynen eski şamanlar gibi iktidarda söz sahibi olmak isteyen ve devlet adamlarını bu doğrultuda yönlendiren, bazı tarikat şeyhlerin bulunduğu bilinmektedir (Ocak, 2013: 71).

Öte yandan Oğuz Türkleri, X. yüzyıla kadar Şamanizm dinine (Kam) inanmaya devam etmişlerdir. İslamiyet'in, Allah'ın birliği temel prensibine benzer şekilde, tek Tanrı'ya, O'nun kesin güç sahibi olduğuna, ölümden sonra diriltileceklerine (Ahiret inancı), dünya hayatında yapılan iyiliklerin “*Uçmak*” (Cennet), kötülüklerin ise “*Tamu*” (Cehennem) ile karşılık bulacağına inanıyorlardı. Öteki dünyada lüzumuna inandıkları için de kahramanlarını at ve silahları ile gömüyorlar ve ayrıntılarını bildiğimiz defin ve mâtem (yuğ) merasimlerine göre de cenazelerini defnediyorlardı (Turan, 2017: 63).

Bu noktadan hareketle, Türklerin İslam medeniyetine dâhil olmaları, hem İslam Tarihi açısından, hem de Türk ve Dünya Tarihi açısından dönüm noktası olmuştur (Turan 2017c: 174). Arapların, İslamiyetten önce Türkleri tanıdıkları, o dönemde yazılan çeşitli eserlerden anlaşılmaktadır. Göktürkler'in İran Sasani Devleti ile ilişkileri ve orta doğu siyasetinde aktif rol oynamaları göz önüne alınırsa bu tanımanın sebepleri doğal olarak anlaşılır. Bu sebeptir ki Hz. Peygamber Türklerden bahsetmiştir. Buna rağmen, Türk-Arap ilişkileri Emeviler döneminde başlamıştır. Emevilerin Maveraünnehir şehirlerini ele geçirmeleri, Göktürklerle Emevileri karşı karşıya getirmiştir (Turan, 2017a: 26). Orta Asya'daki büyük Türk kitlelerinin İslamiyet'e girişleri hakkındaki bilgilerimiz ise yazılı kaynaklarda maalesef çok azdır. Sırderya'nın (Seyhun Nehri) doğu sahillerinde yayılan Oğuzlar (Ögel, 1991: 303), İslam coğrafyasından Hazarlar ve Bulgarlara giden kervan ticaret yolu üzerinde oldukları için Müslümanlarla çeşitli ekonomik ve kültürel ilişkilerde bulunmuşlardır. Onlar, Hazarların bir kısmı ile İtil Bulgarlarının toplu olarak Müslüman olmalarına rağmen daha önce de belirtildiği gibi, bağlı buldukları Şamanizm (Kamlık, Gök Tanrı, bir Tanrı) dininde kaldılar. Bununla birlikte X.

yüzyılın ortalarında İslamiyet, özellikle Sırderya'nın aşağı taraflarındaki Oğuz kentlerinde süratle yayılmaya başladı (Sevim-Merçil, 1995: 2).

Şunu da vurgulamak gerekir ki; İslamlaşmak, İslam dünyasına katılmak, Türkler açısından basit bir inanç değişikliği manasına gelmemekte, aynı zamanda konar-göçerlikten, yerleşik hayata geçiş ve böylelikle hayat tarzının değişimi olarak niteleyebileceğimiz büyük bir medeniyet değişmesini ifade etmektedir. Bu değişme tamamlanıncaya kadar elbette ki eski hayat tarzının gereklerinden doğmuş olan Şamanizm ve onun getirdikleri yaşamaya devam etmiştir (Güllülü, 1977: 54). Örneğin, İslamiyet ve doğal olarak İslam kültürü, Oğuzlar ve Karluklar arasında bir anda yerleşmemiştir. Bu yayılış aşamalı olmuştur. Nitekim zengin Talas Vadisi'nde kurulan, Talas şehrinden çıkartılan eserler, bu yörede İslam kültürünün yerleşim aşamaları ile ilgili ilginç bilgiler vermektedir. İslam kaynaklarının bildirdiği gibi Talas (Taraz) şehrinde hem Müslümanlar hem de Türkler yaşamakta ve burası "*Karluk Kapısı*" adını taşımaktaydı. Müslüman tüccarların Orta Asya'da gidebildikleri son şehir burasıdır denebilir. Talas şehrinin batı tarafında keşfedilen seramik eşyalardaki motifler, tamamen Müslüman-İran karakterinde, yani bitkilerden ve geometrik şekillerden oluşmuş iken; şehrin doğusunda Karlukların yayıldığı bölgelerde, hâlâ insan ve hayvan resimleri kullanılmaktaydı. Yine Karlukların Çu nehri vadisinde IX. ve X. yüzyıllara ait ele geçen buluntularda gerçek İslam kültürünün buralara kolaylıkla etki edemediğini görmekteyiz. Çu vadisindeki göçebe Türkler uzun zaman direnmişlerdir. Bu döneme kadarki eserlerde yine hayvan ve insan figürleri bolca bulunurken, bu devirlerden itibaren insan figürleri yerini bitki motifleri ve geometrik çizgilere bırakmıştır (Ögel, 1991: 303-304). Buradan İslami değerlerin Türkler arasında yerleşmeye başladığı anlaşılmaktadır.

Türkler her ne kadar İslamiyet'i seçmiş olsalar da, Dede Korkut hikâyelerinden ve çeşitli tarikat şeyhlerinin menkıbelerinden XIV. yüzyıl Anadolu Oğuzları arasında bile Şamanizm'in İslami bir hava içerisinde yaşamakta olduğu görülmektedir. Dede Korkut masallarında anlatılan kahraman şahsiyetler, her ne kadar Allah ve İslam dini yolunda savaşsalar da farklı özellikler gösterirler. Bunlar Allah rızası için Rum ve Gürcülerle cenk eden, bununla beraber, içki içen, kadınlı eğlenceler düzenleyen insanlardır. Bu yönüyle İslam için savaşan "*Gazi*" tipinden

ziyade Türklerin “Alp” tipine benzemektedirler. Dede Korkut hikâyelerinde Şamanizm’in dağ, su, ağaç gibi kültleri yaygındır. Oğuzların hayat ve geleneklerini yansıtan bu hikâyelerden anlaşıldığına göre halkın Müslümanlığı henüz “*Arı sudan abdest alıp, ak alınlarını yere koyarak iki rekât namaz kılmak*”tan öteye gitmemektedir. Öte yandan Anadolu’da gördüğümüz tarikat şeyhlerinden çoğu çevrelerini kuşatan menkıbeler dolayısıyla halk tarafından birer Şaman durumuna getirilmiştir. Baba İshak, Hacı Bektaş Veli, Geyikli Baba, Ahi Evran, halk nazarında taşıdıkları özellikler bakımından hakiki birer şamandırlar (Güllülü, 1971: 56-57).

Ahiliğin temel düsturlarından olan cömertlik kavramının İslam akidelerinden biri olduğu kadar, çok önemli Göçebe Türk geleneklerinden olduğunu da belirtmek gerekir. Dede Korkut Hikâyelerinde, en kötü kadın “*Nuh Peygamber’in eşiği asıllı*” olarak tanımlanan, konuk sevmeyen kadın olarak anlatılmakta olup, konukseverlik anlayışının Ahilikte hat safhada yaşatıldığını, bununla beraber Müslüman Türk sultanların Şamanist Hakanlar gibi “*Velayet-i Pederane*” inancı ve göreviyle hareket ettiklerini ve halka şölen verme yani halkın doyurulması, giydirilmesi ve eğlendirilmesi geleneğini devam ettirdiklerini biliyoruz (Güllülü, 1971: 58-62). Bu göçebe gelenekle ilgili olarak Ahi Birliklerinde, “*ziyafet toplantısı*”, “*üç günler toplantısı*” gibi toplantılarda büyük kalabalıklara ziyafet verildiği görülür (Çağatay, 1989: 131-133).

Ahi Örgütlerinin vücuda gelmesinde bir diğer etken Bizans Loncaları’dır. Türklerin, Anadolu’da kitleler halinde yerleşik hayata geçmeleri ile birlikte, tarım ve el sanatları üretimine katılma arzuları, kaçınılmaz olarak o güne kadar bu alanlarda organize olmuş Bizans Loncalarından etkilenmelerine sebep olmuştur. Çünkü Türkler Anadolu’ya geldiklerinde bomboş topraklarla değil, bozulmuş olsa da Bizans devlet teşkilatının aktif olduğu, irili ufaklı şehirlerle karşılaşmışlardır. Anadolu yerli halkının, özellikle şehirlerde yaşayan Rum ve Ermenilerin oldukça mükemmel olan ekonomik düzenlerinin Anadolu Türk toplumunun sosyo-ekonomik kuruluşuna temel alınmış olduğu bile öne sürülebilir. Çünkü Hıristiyan gayrimenkullerinin birçoğu sağlam bir şekilde Türklerin eline geçmiştir. Bizans şehirlerindeki sanayi kuruluşları ve ticari faaliyetler, köylerdeki tarım teknikleri ve tarımsal ürün çeşitliliği gibi unsurlar Türklerin Hıristiyanlardan öğrendikleri medeni yaşam tarzı örneklerinden

sayılabilir. Bununla beraber, Bizanslı ustalar; madencilik, madeni eşya imalatı, dokumacılık ve inşaat alanındaki faaliyetlerini Türkler Anadolu'ya geldikten sonra da sürdürmüşler ve bu sanatları Türklere öğretmişlerdir (Güllülü, 1971: 67).

İ. Ortaylı da, *“Meslek Birlikleri, meslek loncaları, meslek dayanışmaları medeni her toplumda evrensel bir olaydır. Dolayısıyla Ahi tipinde bir birlik sadece bize has değildir. Medeni âleme has bir birliktir. Tabi bunun bizim kendimize göre renkleri vardır; adetleri, teşrifatları vardır; kendimize göre dini, mistik bir karakteri vardır. Biz onu bilmek, öğrenmek ve de tatbik etmek zorundayız. Bugün de, bu konulardan bazı şeyleri belki yakalamak mecburiyetindeyiz.”* diyerek Ahi teşkilatı benzeri kurumların daha önceki medeniyetlerde de bulunduğunu belirtmekte, Ahiliğin ortaya çıkışını medeni olma durumuna gelmeye bağlamaktadır (Ortaylı, 2013: 95).

Görüldüğü gibi, konuya çalışan bilim insanları, Ahiliğin, Anadolu Yarımadası'nda ortaya çıkma sebepleri ile ilgili birçok farklı görüş ortaya koymuşlardır. Kurulduğu coğrafya, etkilendiği siyasi, kültürel, ekonomik unsurlar ve kendi bünyesinde taşıyıp getirdiği kültürel özellikler dikkate alındığında, Ahi Birliklerinin birçok farklı mebadan beslendiğini kabul etmek gerekmektedir. Bu bakımdan, belgelendirilerek ortaya konulan görüşleri reddetmemek gerektiği anlaşılmaktadır. Bu yaklaşımların belki de tamamı Ahiliği ortaya çıkaran sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır. Konu ile ilgili farklı bilgi ve belgelere ulaşılmasının bilim insanlarına farklı ufuklar açacağı açıktır.

Ahi Teşkilatının Anadolu'da kurulma sebepleri ile ilgili bilim insanlarının görüşleri özetlenecek olursa; İslam öncesi Arap kültürü ve İslami değerlerin harmanlanması sonucu oluşan Fütüvvet Teşkilatının Abbasiler döneminde Anadolu'ya aktarılması ile Müslüman-Türk esnaf ve zanaatkârları arasında etkin bir organizasyona dönüşmesi, Moğol saldırılarından kaçarak Anadolu'ya sığınan kalabalık Türk halkı arasında bulunan esnaf ve zanaatkârların, yerli Rum, Ermeni ve Yahudi, esnaf ve zanaatkârlar arasında tutunabilmeleri çabasıyla doğan ve tamamen özgün Türk teşkilatı özelliklerini barındıran bir organizasyon olması, Kur'an-ı Kerim'in farklı yorumlanmasından ortaya çıkan Batınlık ve Melamilik akımlarının Türk esnaf ve zanaatkârlar arasında örgütlü ve disiplinli bir yapıya

dönüşmesi, Eski Türk dini olan Şamanizmin etkisi, Türklerin Anadolu'ya geldikten sonra karşılaştıkları ve yüzyıllarca etkinliğini devam ettirmiş olan, yerleşik ve köklü Bizans Loncaları'ndan etkisi şeklinde özetlenebilir.

1.7 Ahiliğin Kurucusu Ahi Evran (Evren)

“*Cebrail, sert bir ağaçtan bir ustura yaparak Âdem'i bir güzel tıraş etti. Çıkan kıllardan da Âdem'e peştamal, Havva'ya yelek dokudu.*” Bu satırlar, zaman içinde, Ahiliğin bir çeşit anayasası veya içtüzüğü olagelen bir fütüvvetnâmeden alınmıştır. Nasıl ki, ilk usta ve ilk berber ustası Cebrail Aleyhiselam, ilk rençper Âdem Peygamber, ilk çoban İsak Peygamber, ilk balıkçı Yunus Peygamber, ilk tacir Nuh Peygamber, ilk hallaç Şit Peygamber, ilk terzi İdris Peygamber'dir, adı efsane havası içinde toplumsal tarihimizi süsleyen, Anadolu'daki ekonomik hayata, yüzyıllardır şekil ve düzen veren Ahi Evran da debbağların piri ve Ahiliğin ulu temsilcisidir (Erman, 1990: 5-6).

Ahilik ve Ahi Evran hakkında yapılan bilimsel çalışmalar, günümüze ulaşan tarihi kaynakların bu konularda çok sınırlı bilgiler sunmasından ve yazma eser içeren kütüphanelerimizden yeni bilgilerin keşfedilme olasılığından dolayı, hâlâ canlılığını korumaktadır. Yazma eserlere müracaatı zorunlu kılan bu durum, özellikle Ahi Evran'ın (Evren) tarihsel hayatı ve eserleri bağlamında daha da önem kazanmaktadır. (Kaplan, 2012: 74). Ahi Evran'ın uzun yaşamı ve yazdığı çok sayıda kitabı ile ilgili bilgilerimizin büyük kısmı, M. Bayram'ın konu ile ilgili çalışmalarından elde edilmiştir (Köksal, 2006: 3).

Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilip vatan haline getirilmesinde katkısı olan çok sayıda kahraman şahsiyet, düşünür, din büyüğü, tasavvuf ehli, şair ve devlet adamı bulunmaktadır. Bu kahramanlardan biri de Ahi Teşkilâtının kurucusu, dabbağların ustası olan ve Ahi Evran namıyla tanınan (Bayram, 1991: 31) “*Şeyh Nasirü'd-Din Ebü'l-Hakayık Mahmut b. Ahmed*”dir (Çağatay, 1989: 49). H. İncalcık, Ahi Evran'ın, kentlerde en kalabalık ve aşağı görülen debbağhane (tabakhane) işçilerinin başı, 13. yüzyılda Kırşehir'de yaşayan, asıl adı Nasîreddin Mahmut olan kişi olarak tanımlamaktadır (İncalcık, 2003: 158). Ahi Evran'ın, Kırşehir'de, Ahi

Evran mahallesinde bulunun “*Ahi Evren Cami*”nin hemen yanındaki kabrinde medfun olduğu bilinmektedir (Çağatay, 1989: 31).

Ahi Evran, 1171 yılında İran'ın “*Hoy*” kasabasında dünyaya gelmiştir. Aslında Ahi Evran'ın gerçek doğum tarihini gösteren bir kayıt yoktur. Ancak gerek bütün Ahi soy ağaçlarında, gerekse Gülşehrî'nin yazdığı kabul edilen “*Kerâmât-ı Ahi Evran*” isimli mesnevîde Ahi Evran'ın 93 yıl yaşadığı belirtilmektedir. Bu durumda, 1261 yılında vefât ettiği kabul edilirse, 1171 senesinde doğduğu anlaşılmaktadır (Köksal, 2006: 5). Ahi Evran, Hoy kasabasında aldığı temel eğitimin ardından, Maveraünnehir'deki Horasan'a yerleşmiş, Horasan bilginlerinden Fahreddin Râzi ve Hükema'dan, Kur'an tefsiri ve felsefe eğitimi almıştır (G. Demir, 2000: 347). Horasan'ın Nişabur şehri kültür zenginliğine sahip olan bir şehirdi. İlk medrese de burada açılmıştı. Bu kültür zenginliği Ahi Evran'ı da doğal olarak etkilemiştir (Gülvahaboğlu, 1991: 9).

Ahi Evran, aynı zamanda şeyhi olan Evhad'ud Kirmanî'nin kızı Fatma Hatun ile evlenmiştir. Fatma Hatun, Bektaşilerce “*Kadın Ana*” ya da “*Kadıncık Ana*”, olarak adlandırılmaktadır. Ahi Evran, Kayseri şehrinde yaşadığı dönemde, Fatma Hatun aracılığıyla “*Bacıyan-ı Rum -Anadolu Kadınları-*” örgütünü kurmuştur (Bayram, 1991: 83). Ahi Evran'ın 1205 yılında Kayseri'ye gelişi, burada bir deri işleme atölyesi kurması ve zaman içerisinde atölyenin genişleyerek “*Debbağlar Mahallesi*”ne dönüşmesi, Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah'ın kendisini ve şeyhi Kirmanî'yi Anadolu'ya göndermesi vesilesi ile gerçekleşmiştir (Erken, 2002: 35; Bayram, 1991: 82).

Ahi Evran ve Hacı Bektaş Veli'nin birbirlerini bizzat tanıdıkları ve irtibatlı oldukları, “*Vilâyetnâme*” ve “*Menakıbu'l Arifin*” (Ocak, 2014: 193) adlı iki menkıbe kitabından öğrenilmektedir. Buna göre, Hacı Bektaş Veli, Velâyetnâme (veya Vilâyetnâme)'de, Ahi Evran'ın Kayseri şehrinde bir debbağ atölyesi kurduğunu bildirmektedir (Bayram, 1991: 82). Bektaşî menkıbeleri içinde en çok okunanı ve Hacı Bektaş Veli'nin menkıbelerini anlatan Menakıp-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Uzun Firdevsi) adlı bu menkıbeden (Ocak, 2013: 31), Ahi Evran'ın Bektaşî geleneğindeki yerini öğreniyoruz. Bu kitaba göre Ahi Evran, “*Fütüvvet ehlinin serveri ve serçeşmesi olan*” (Gülvahaboğlu, 1991: 10) diye tanımlanmaktadır.

1227 ya da 1228 yılından sonra, Sultan I. Alâü'd-Din Keykubad'ın talimatıyla Konya şehrine yerleşen Ahi Evran, burada da hem debbahlığa, hem de “*Hanikâh-i Ziya*” ve “*Hanikâh-i Lâlâ*”nın müderrisliğini yürütmüş, çevresinde de çok sayıda itibarlı öğrencisi bulunmuştur. Sultan Keykubad’dan büyük destek alan Ahi Evran, Sultan I. Alâü'd-Din Keykubad’a sunduğu birkaç kitap yazmıştır (Bayram, 1991: 83). Kendilerini destek ve himaye eden Sultan I. Alâü'd-Din Keykubad'ın bir şölen sırasında yediği kuş etinden zehirlenerek 30 Mayıs 1237’de hayata gözlerini yumması (Sevim ve Merçil, 1995: 466) ve yerine geçen oğlu Gıyasü'd-din Keykavus’un, kendi saltanatına muhalif oldukları bahanesiyle, Ahilere ve Türkmenlere cephe alması, Ahi Evran ve talebelerinin tutuklanması ile sonuçlanmıştır. Bu olaylar, Ahi Teşkilatının ve Türkmen topluluklarının Anadolu Selçuklu yönetimine karşı başkaldırmalarına (Babailer İsyanı) sebep olmuştur (Bayram, 1991: 84). Bu dönemde 1241 yılında, Anadolu sınırlarına yaklaşmış olan Moğol ordusu kumandanlığına atanan Baycu Noyan, Babai İsyanı dolayısıyla Selçukluların zayıf düşmesini fırsat bilerek Erzurum’u kuşattı ve işgal ile tahrip etti (Sevim ve Merçil, 1995: 466).

Sultan II. Gıyasü'd-din Keykavus’un topladığı ordu 1243 yılında Moğollar karşısında ağır bir yenilgiye uğrayınca Moğollar Kayseri önlerine kadar geldiler ve karşılarında Ahileri buldular. Ahiler, Moğollara karşı Kayseri’yi 15 gün kadar savundular. Fakat Moğolların şehre girmesine engel olamadılar. Kayseri’yi işgal eden Moğol ordusu şehri tahrip ederek onbinlerce Ahiyi, Bacıyan-ı Rum Teşkilatına mensup kadını ve bu arada Ahi Evran’ın karısı Fatma Hatun’u esir etti. Bu yıkımdan sonra Kayseri şehrindeki Ahi ve Bacıyan Örgütleri dağıtıldı. 1245 yılında Selçuklu yönetimini “*saltanat nâibi*” sıfatıyla fiilen eline alan Celâlü’-d-Din Karatay, Ahilere karşı ılımlı politika izlemiş, bütün tutuklu Ahileri serbest bıraktırmıştır. Ahi Evran, hapisten çıktıktan sonra kısa süre Denizli’de kaldıktan sonra Kırşehir’e yerleşmiş ve ömrünün son 14 yılını Kırşehir’de geçirmiştir (Bayram 1991: 84-86).

1261 yılında Ahi Evran ve diğer büyükler Kırşehir Emirliğine atanan Moğol asıllı Nur’ud Caca’nın tayinine karşı çıktılar ve ayaklandılar. Sınır bölgeleri ile Kırşehir, Kastamonu, Aksaray, Ankara ve Çankırı gibi birçok Orta Anadolu şehrinde, özellikle Kırşehir’de şiddetli Ahi ayaklanmaları meydana geldi. Kırşehirde

yaşanan çatışmalarda öldürülenler arasında büyük ihtimalle Ahi Evran ve Mevlana'nın oğlu Ala'ud-Din Çelebi de bulunmaktadır (Bayram 1991: 155-156). M. Bayram, Mevlâna'nın oğlu Ala'ud-Din Çelebi'nin Caca tarafından öldürüldükten sonra cenazesinin Konya'ya getirildiğini, fakat Mevlâna'nın, ısrarlara rağmen oğlunun cenaze namazını -devlete karşı isyan ettiği gerekçesi ile- kıldırmadığını belirtmektedir (Bayram, 2012: 107). Böylece Ahi Evran'ın yaşamı sonlanmış fakat düşünceleri Anadolu Müslümanları için, yüzyıllarca rehber vasfını korumuş ve Osmanlı kültürel mirasına aktararak çağımıza taşınmıştır (Erken, 2002: 38).

Ahi Evran'ın; vefatından sonra Kırşehir'de dericiliğin öldüğüne dair halk arasında yaygın olan rivayet dikkate değerdir. Ahi Evran öldükten sonra Ahilerin ellerinde bulunan zâviyeler ve diğer malları Mevlana'nın yakın çevresine dağıtılmış, birçok önemli Orta Anadolu şehrinde bulunan Ahiler öldürülmüş, Ahi teşkilatlanmaları yok edilmiştir. Bütün bu katliam ve baskılardan kurtulmak isteyen Ahilerin, diğer bazı dini ve tasavvufi gruplar gibi Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı sınır bölgelerine göç etmeye başladıkları söylenebilir (İnalcık, 2017: 71; Bayram, 2012: 115-253).

Ahi Evran'ın yazdığı kitaplara bakılacak olursa, öncelikle Ahi Evran'ın, âlim şahsiyeti yanında, Ahi Teşkilatı gibi düzenli, disiplinli ve çok fonksiyonlu bir teşkilatı kuracak kadar örgütçü, Moğollara ve işbirlikçilerine karşı girişilen ayaklanmalarda saygın ve güvenilir kişiliği ile öncü bir şahsiyet olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bundan dolayı, gerek Moğollardan gerekse de Moğol etkisindeki Selçuklu devlet adamlarından, şahsiyetine ve eserlerine karşı şiddetli baskı gördüğü anlaşılmaktadır. Bu baskılar sebebiyle Anadolu Selçukluları dönemi tarihçi ve yazarları, onun ismini anmaktan korkmuşlardır. Bu yoğun baskı ortamı Ahi Evran'ın onlarca eserinin meçhul kalmasına sebep olmuş (Bayram, 2012: 71-72), buna rağmen birçok kitabı günümüze kadar ulaşmıştır. Ahi Evran, bir ilim adamı olarak, “tefsir”, “hadis”, “kelâm”, “fıkıh” ve “tasavvuf” üzerine eserler vermiş, bunun dışında “felsefe”, “tıp” ve “kimya” gibi alanlarda da kendisini yetiştirmiş donanımlı bir İslam âlimi ve filozoftur. Tercüme çalışmaları da yapan Ahi Evran'ın, Fahreddin Râzi, İbni Sina, Sühreverdi gibi bilim adamlarının bazı kitaplarını Farsçaya tercüme ettiği anlaşılmaktadır (Demir 2000: 347).

Bugüne kadar Ahi Evran üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde yirmiye yakın eseri tespit edilmiştir. Fakat Ahi Evran'ın, mensubu olduğu Melâmîlik mezhebinin etkisiyle hiçbir kitabında kendi ismini belirtmediği bilinmektedir. Birçok eser veren Ahi Evran'ın; eserlerdeki kendine özgü üslubu, kitaplarda işlenen konu ve metot benzerliği, eserlerin el yazısı kopyalarının durumu, kitapların giriş kısmındaki yazılar, gerek şairlerin şiirlerinden, gerekse kendi kitaplarından şahit gösterme yoluna gitmesi, yaşadığı olayları dolaylı şekilde anlatması ve bazı kitaplarını dönemin devlet büyüklerine sunması gibi unsurlar sayesinde eserleri tespit edilmiştir. Ahi Evran'a ait eserlerden bir kısmının, başka yazarlara ait olarak gösterildiği, bir kısmının ise anonim olarak kabul edilerek, bazı kütüphanelerin kuytu köşelerinde muhafaza edildiği açıktır. Ahi Evran'a ait oldukları M. Bayram tarafından tespit edilen kitaplar; “*Metâli'ül-imân*”, “*Tabsiratü'l-mübtedi*” ve “*tezkiiretü'l-müntehi*”, “*Menâhic-i seyfi*”, “*Letâif-i Giyâsiyye: Murşidü'l- Kifâye*”, “*Tuhfetü's-şekur*”, “*Ulum-i Hakikî*”, “*İlmü't-teşrih*”, “*Yezdan-Şinaht*”, “*Müsari'ü'l-müsari*”, “*Tercüme-i el-Elvâhu'l-imâdiyye*”, “*Tercüme-i en-Nefsü'n-nâtika: Tercüme-i Kitabü'l-hamsin fi usuli'd-din*”, “*Tercüme-iet-Teveccühü'l-etemmnahva'l-hakk*”, “*Tercüme-i Miftâhu'l-gayb*”, “*Medh-i fakr u zemm-i dünya*”, “*Letâif-i Hikmet*” ve “*Âğâz u Encam*” adlarını taşımaktadır (Bayram, 1991: 65-68).

Sonuç itibariyle, Ahi Evran hakkında bilgi veren ve zaten kıt ve net açıklamalar içermeyen eserlerin, yıllar süren titiz çalışmalar ile gün yüzüne çıkarılması, Ahi Evran'ın tarihi şahsiyeti ve Ahilik gibi bir abide kurumun hangi şartlarda kurulduğunun bilinebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Ortaya konulan tarihi portrenin bazı bilim insanları tarafından eleştirilmesi yapılmış olabilecek isabetsiz tespitlerin düzeltilmesi açısından önemlidir. Fakat bu durum ortaya konulan çalışmaların önemi azaltmamaktadır.

1.8 Anadolu Kadınlar Birliği (Bacıyan-ı Rum)

“*Tanrı Türk Milleti yok olmasın diye babam kağan ile anam hatunu yüceltti.*”

(Orhun Kitabeleri)

“Acem hükümdarları devrinde kadınların siyasi etkisi olmazdı. Türkistan hakanları ve Türkmen padişahları devlet işlerinde hatunların fikirlerini üstün tutarlar.”

(Vezir Nizâmülmülk)

Türklerin İslam öncesi siyasi ve sosyal hayatında kadının önemli bir konumu bulunmaktadır. Göktürk Hakanı Bilge Kağan adına dikilen anıtta yer alan : *“Tanrı Türk Milleti yok olmasın diye babam İl-teriş Kağan ile anam İl-bilge Hatun’u yükseltti”* sözü, Türk kadınının siyasi ve sosyal statüsünün ne kadar yüksek olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Kitâbenin başka bir bölümünde : *“Sizler anam hatun, hala ve teyzelerim, ablalarım, kadınlarım ve kızlarım”* hitabıyla bu bakış açısını teyit etmektedir. Uygurlar, bağımsız bir devlet teşekkülü haline gelmeden önce, bu Türk boyunun lideri savaşa gittiğinde, annesi Uluğ Hatun; halk içinde yaşanan anlaşmazlıkları çözümlüyor ve mahkemelere başkanlık ediyor, suç işleyenleri sert bir şekilde fakat adâlet anlayışı ile cezalandırıyordu. Böylece Uygur ülkesinde adalet, düzen ve güven iklimi tesis edilmiş oluyordu. Türklerin İslamiyete girmelerinden sonra kadın Karahanlılar, Selçuklular, Harezmsahlar ve diğer Türk devletlerinde sahip olduğu konumu sürdürmüştür. Örneğin; Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, üvey kardeşi ve amcazadesi İbrahim Yinal tarafından Hemedan’da kuşatılınca Sultanın Hatunu, Altun-can, Bağdat’ta derhal ordunun başına geçmiş; tereddüt eden devlet görevlilerini tutuklatmış ve topladığı ordu ile sefere çıkarak, Sultan Tuğrul Bey’in kurtarılmasında önemli rol üstlenmiştir (Turan, 2017c: 143).

Yine Osmanlı Devleti döneminde de Sultan II. Osman’ın (Genç Osman) öldürülmesinden sonra (20 Mayıs 1622) ileride Sultan IV. Murat olacak şehzadenin henüz 10 yaşında olmasından dolayı annesi Kösem Sultan, Saltanat Nâibesi unvanı ile devleti yönetmiştir. Sadrazam seçimi için Damat Kara Davud, Gürcü Mehmed ve Lefkeli Mustafa Paşalarla padişah adına resmen ve yüz yüze konuşmuştur. Bu olay Osmanlı tarihinde bir kadın Sultan’ın ilk resmi ve yüz yüze konuşması (Öztuna, 2017: 91) olması açısından önemlidir ve kadının Türk devlet hayatında hâlâ önemli roller üstlendiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Verilen örneklerden anlaşılacağı üzere, kadının Türk tarihindeki rolüne bakıldığında Ahilerin kadınlar kolu olarak nitelendirilen Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'na şaşırmamak gerekmektedir. Fakat, F. Köprülü ve M. Bayram, Bacıyan-ı Rum yani kadınlar teşkilatının varlığından sadece Aşık Paşazade'nin bahsettiğini (Köprülü 1988: 93; Bayram, 2016:18) söylemektedirler. Fakat M. Köprülü, bu durumun şaşkınlık yarattığını, bir "*istinsah*," yani kopya etme veya suretini çıkarma sırasında ([http://www. Diyanetislamansiklopedisi. com/istinsah/](http://www.Diyantislamansiklopedisi.com/istinsah/)), hata yapılma ihtimalini düşünerek ve muhtelif yazma farklarını göz önüne alarak, bunun ya "*Hacıyan-ı Rum*" yani "*Anadolu hacıları*" ya da Moğol devrinden kalma "*Bahşıyan-ı Rum*" olma ihtimalinin ileri sürüldüğünü, XIV. asırda her ne kadar Anadolu'dan hacca gidenlerin epey önemli bir kalabalık oluşturduğunu biliyorsak da, bunların özel bir teşekkülleri olmasının İslam dünyasında hiç eşi olmayan bir gariplik olacağını ve böyle bir ihtimalin düşünülmemeyeceğini; yine XIV. yüzyılda İlhanlı Devleti'nde "*Uygur ve Moğol yazılarını bilen kâtip*" manasına gelen ve daha önceki devirlerde "*ruhani-sihirbaz-halk şairi*" anlamına gelen "*Bahşı*" kelimesi olabileceğine gelince, Anadolu'da kâtiplerin bu kadar önemli bir teşkilat kurmalarının en uzak ihtimal olduğundan dolayı, bunun ister istemez "*Bacıyan*" diye okunması gerektiğini zaruri görür. Böylelikle yapılan incelemeler sonucunda bu teşkilatın varlığının kesin olarak ortaya çıktığını belirtir (Köprülü, 1988: 93-94).

Ahilik ile ilgili konular ilmî olarak araştırıldıkça, "*Bacıyan-ı Rûm*" teşkilatı hakkındaki bilgilerimiz daha da belirginleşmektedir. Ahilikle ilgili ilmî çalışmalarıyla tanınan M. Bayram, yazmış olduğu "*Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rûm (Anadolu Bacıları Teşkilatı)*" adlı kitabında, Fatma Bacı'nın, Ahi Evran'ın şeyhi ve kayınpederi Şeyh Evhadûd-din-i Kirmanî' nin kızı ve Ahi Evran'ın eşi olduğunu belirtmektedir. Yine aynı kitapta Anadolu Bacıları Teşkilatı (Bacıyan-ı Rûm) ayrı bir kuruluş olmayıp, Ahi Teşkilatının kadınlar veya genç kızlar kolu olarak gösterilmektedir (Ceylan, 2013: 36-37).

Anadolu Türk kadınları arasında oluşturulmuş olan örgütlenmeyi ilk kez anlatan yazar ise, teşkilatın bilinen ilk lideri Fatma Bacı'nın babası Şeyh Kirmani'nin (1237) müritlerinden olan, "*Menakıb-ı Şeyh Evhadü'd din-i Kirmani*" adlı eserin yazarıdır. Kendi adını ve eserin adını vermeyen yazar, eserin yazıldığı zamanda

Fatma Bacı'nın hayatta olduğunu, Şeyh Kirmani'nin müritleri arasında genç ve bekâr kızlar, kadınlar olduğunu belirtmiş bunların ne gibi etkinliklerde bulunduğu konusunda birçok bilgi paylaşmıştır. Bunun yanında Konya'da kurulmuş bir zaviyede hizmet gören kadınlar "*Fakireğan*" ya da "*Kadın Dervişler*" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kavram Osmanlı tarihçisi Aşık Paşazade'nin "*Bacıyan*", (Bacılar) olarak adlandırdığı grubun Farsça söylenişidir (Bayram, 2016: 17-18).

Bilindiği gibi, "*Bacı*", günümüz Anadolu Türkçesinde abla, kız kardeş anlamında kullanılmaktadır. Bahse konu olan Bacılar Teşkilatı ise, Anadolu'da güçlü bir kadınlar birliğini oluşturmuştur (G. Demir, 2000: 359). Fatma Bacı liderliğinde vücuda getirilen bu kadınlar birliği, Anadolu'nun İslamlaşması ve askeri örgütlenmede önemli görevler üstlenen, çağdaş manada bir "*sivil inisiyatif örgütünün*" en güçlü örneklerinden birini ortaya koymuştur (Döğüş, 2016: 1).

İşte bu altyapı kuruluşları sayesinde ki, Türkler Anadolu'da erimeyip burayı yurt edinebilmişlerdir. Böylece Anadolu coğrafyasının Türk ve İslam beldesi haline getirilmesi sağlanmıştır. Bu organizasyonların, Anadolu'da yapılan hızlı fetihlerle kazanılan topraklarda, İslam Uygarlığının kök salmasında önemli işlevleri olmuştur. Bu çağda kurulan Ahi Örgütü ve bu örgütün kadınlar organizasyonu olan Anadolu Bacıları Teşkilatı, Anadolu'nun İslamlaşmasına; ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan katkı yapan organize zümrelerin en önemlileridir (Bayram, 2016: 55-56).

Anadolu Kadınları Birliği; kimsesi olmayan genç kızlara sıcak bir yuva olmuş, onların eğitimlerini üstlenmiş, evlenip aile kurmalarını organize etmiş, kimsesiz yaşlı kadınların bakımı üstlenmiş, fakir fukaraya maddi yardımlarda bulunmuş, zaviyelere gelen misafirlere konukseverliğin en güzel örneklerini sergilemiştir. Bununla beraber, ordunun kıyafet ve savaş araçlarının temininde, bakım ve onarımında da aktif roller üstlenmiştir. Yine bu teşkilat; halı, kilim, keçe, kumaş, dikiş ve nakış, dokuma, dantel gibi el sanatlarında topluma önemli ekonomik faydalar sağlamıştır (G. Demir, 2000: 359-360). Yeniçerilerin başlarına taktıkları "*ak börk*"lerin ve daha fazlasının Kayseri'de Bacı Teşkilatı tarafından imal edildiğini söyleyebiliriz (Bayram, 2016: 74). Anadolu Bacılar Teşkilatı üyelerinin, ticaret

yaptıklarını ve iyi kazanç elde ettiklerini, Osmanlı vakıf kayıtlarında tespit edilen bacı vakıflarının varlığından anlıyoruz (Hacıgökmen, 2012: 267).

Aynı zamanda Anadolu Bacıları, silahlı kadın birlikleridir (Dönek, 2001: 14). İslam öncesi Türk tarihinde, Türk kadınlarının savaş sanatları olan binicilik ve atçılıkta maharetli oldukları ve gerektiğinde savaflara aktif olarak katıldıkları bilinmektedir. Türklerin İslamlaşmasından sonra da Türk kadınlarının bu özelliklerini muhafaza ettikleri görülmektedir. Ravendi, Harzemşahlar ile Iraklılar arasında gerçekleşen savaşı aktarırken “*Harezmlî kadınlar zırhları giydi ve her kadın elli Iraklıyı önüne katıp sürüyordu.*” derken bu Türk kadınlarını kastetmektedir. İbn Battuta da, Türk şehirlerinde özellikle Özbeklerde “*Havâtîn*” (Hatunlar) olarak tanımladığı Türk kadınlarının askeri faaliyetleri ile ilgili bilgiler vermiştir. Bu faaliyetlere, Moğolların Kayseri'ye yaptıkları saldırı sırasında, “*Bacıyan-ı Rum*” kadınlarının şehri savunmak için kahramanca savaşmaları örnek teşkil edebilir. Dulkadiroğulları ordusunda, otuz bin kadar kadın askerin bulunduğu bilgisi abartılı görünse de Türk kadınlarının askeri faaliyetlerdeki aktif rolünü örneklendirmesi açısından dikkat çekmektedir. Dulkadiroğullarından Alâu'd- Devle'nin, Ahilere ve Bacılar teşkilatına önem verdiği ve himaye ettiği, Ahi Evran'ın türbesini ve zaviyesini yaptırmamasından anlaşılmaktadır. Sınır bölgelerinde yaşayan Türkmen gruplar arasında savaflara fiilen katılan kadınların olduğu da vurgulanmalıdır. Bu savaşçı kadınlarında Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'na mensup oldukları şüphesizdir (Bayram, 2016: 77-78).

Yine yapılan araştırmalar sonucunda dünyada kurulan “*ilk kadınlar teşkilâtı*” unvanını koruyan, Anadolu Kadınları Teşkilâtı, mensuplarına şu öğütleri salık vermekteydi: “*İşine-aşına- eşine sahip ol.*” Bu ilke, kadınlar teşkilatının ana düsturu olmuştur. “*İşine-aşına sahip ol*” demek; yaptığın işte bilgili ve maharetli ol ki, giriştiğin her işte başarılı olabilesin ve evini çekip çevirebilesin. Tutumlu ol, savurgan olma ki, ailen refah içinde olsun. “*eşine sahip ol*” demek ise, eşinle iyi geçin ki mutlu olasın, huzurun bozulmasın anlamına gelmektedir (G. Demir, 2000: 359-360). Bu ilkeler, Anadolu'yu vatan edinmiş olan Müslüman Türklerin, aileyi toplumun temel kurumu olarak gördüklerini ve böylece sağlam bir toplum yapısı oluşturmaya çalıştıklarının kanıtı niteliğindedir.

Anadolu Bacılar Teşkilatı adlı bir yapılanmanın vücuda gelmiş olmasına, kurulduğu dönem dikkate alınır, bilim insanlarının inanmakta zorluk çekmeleri anlaşılır bir durumdur. Çünkü o devirlerde kadınların asli görevleri olarak, annelik ve ev işlerinin görüldüğü, Avrupa engizisyon mahkemelerinde kadınların susturulmasının rutin uygulama olduğu, kadınlara dönük cadı avının yapıldığı göz önüne alındığında, kadınlar teşkilatı, oldukça güç bir vaka olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teşkilatın varlığı ve kadınlara el sanatları olan keçecilik, halıcılık, kilimcilik, dokuma, oya, dantel gibi üretim unsurlarını öğretmesi, ordunun kıyafet ihtiyacını önemli ölçüde karşılaması, askeri ve siyasi faaliyetlerde bulunmaları, yaptıkları ticari faaliyetlerle vakıf kuracak kadar para kazanmaları, kurdukları vakıfları ayakta tutacak şekilde düzenli gelir elde etmeleri, Müslüman-Türk kadınının tarihte üstlendiği rolü ortaya çıkarması ve günümüze örnek teşkil etmesi açısından oldukça önemlidir.

1.9 Ahiliğin Köylere Yayılması

Ahilik Teşkilatının köylere yayılması siyasi ve ekonomik zorunlulukların sonucudur. Şöyle ki; Ahi Teşkilatının Anadolu coğrafyasının tamamında örgütlenmesinde devlet desteğinin etkili olduğu bilinmektedir. Ahiliğe en büyük desteği veren kişi ise, Anadolu Selçuklu Sultanı Alâü'd-din Keykubad'tır. Fakat Sultan Alâü'd-din Keykubad'ın, oğlu olan II. Gıyasü'd-din Keykubat ve destekçileri tarafından bir suikast sonucu öldürülmesinden sonra (Bayram, 2012: 242; İnalçık, 2017: 47, Sevim, 1993:180), tahta geçen II. Gıyasü'd-din Keykubat devleti iyi yönetememiş ve 1243 Köseadağ Savaşı'nda büyük bir yenilgi alındıktan sonra Anadolu'da yaklaşık 150 yıllık Moğol hâkimiyeti başlamıştır. Ahiler ise, Moğol zulmüne karşı çıkmışlar ve ayaklanmışlardır. Tokat ve Sivas'ı savaş yapmadan alan Moğollar, Kayseri'yi kuşatmışlar, karşılarında kendilerine direnen Ahileri bulmuşlardır. Ahiler on beş gün kahramanca direnmelerine rağmen Moğollar şehre girerek, Ahi iş yerlerini yani Kayseri'deki sanayi sitesini yağmalayıp ateşe vermişler ve binlerce Ahiyi kılıçtan geçirmişlerdir. Geriye kalan Ahiler ise Moğollara esir düşmüşler, Ahi Evran o sırada Kayseri'de olmadığı için kurtulmuştur. Özellikle büyük devlet adamı Celâlü'd-din Karatay saltanat naipliğine atanınca Moğol baskısını azaltmış, böylelikle Ahiler tekrar organize olmaya başlamışlardır. Bu sırada

Ahi Evran Kırşehir'e yerleşmiş ve ölümüne kadar tekrar Ahi Teşkilatına liderlik yapmaya devam etmiştir (Bayram, 2012: 242-244).

Fakat Vezir Karatay'ın vefatından sonra ülkede tekrar kaos ortamı oluştu. Moğol baskısı artınca Ahiler tekrar isyan ettiler. Moğolların görevlendirdiği Nuru'd-din Caca, Kırşehir'i kuşattı ve ele geçirdi. Bu ikinci Moğol katliamında 90 yaşını geçmiş olan Ahi Evran ve kendisine katılmış olan Mevlana'nın oğlu Alâ'd-din Çelebi diğer Ahilerle birlikte katledildiler. Bundan sonra Anadolu'da Ahilere dönük katliam ve mallarına el koyma gibi uygulamalar hat safhaya ulaştı. Ahilere ait zaviyeler Mevlevilere yani Mevlana'nın müritlerine dağıtıldı (Bayram, 2012: 115, İnalçık, 2017: 47). Tokat, Sivas, Kayseri gibi büyük şehirlerde baskı ve kısımlara uğrayan Ahiler ise çareyi uç bölgelere ve Moğolların ulaşamayacakları kırsal kesimlere yani Türkmenler arasına yerleşmede buldular (İnalçık, 2017: 47). İşte Ahi Teşkilatının köylere yayılması böylesi zor koşulların ürünü olarak gerçekleşmiştir (Bayram, 2012: 244-253).

Anadolu'nun ıssız yerlerine göç etmek zorunda kalan Ahiler sağlam gelenekleri ve teşkilatçı yapılarıyla gittikleri köy ve kasabalarda hatta dağ başlarında zâviyeler kurdular. Amaçları insanlara Allah rızası için hizmet etmektir. Kurdukları bu zâviyelerde gelen geçen yolculara, yolda kalmışlara yardım ettiler, Yine buldukları bölgeleri eşkıya zulmünden kurtardılar (Erken, 2002: 46-47).

Yine günümüze kadar gelen ve birçok yörede kısmen dahi olsa canlılığını sürdüren “*Yaran Odaları*” ve bu odaların işleyiş tarzları Ahilerden bize kalan mirastır. Mesela yaran odalarında, çevre sorunlarının çözüldüğü, köyün diğer sorunlara ortak çarelerin bulunduğu, devlet görevlileriyle nasıl iletişim kurulup çözüm üretileceği gibi konular görüşülmüş ve karara bağlanarak uygulanmıştır (Çağatay, 1978: 142). Ayrıca, imece usulü ile köy işlerinin yürütülmesinde, çeşitli sanat dallarının köylere taşınması ve yaşatılmasında, köylerde belli bir hiyerarşide yönetim mekanizmasının kurulmasında da Ahilerin katkısı büyük olmuştur (Bayram, 1991: 157).

Dolayısıyla Ahiler her gittikleri yerlerde, koşullar ne olursa olsun, sahip oldukları erdemli insan profilini, İsar (diğergamlık) ve uhuvvet prensiplerinin

birleşiminden oluşan fütüvvet anlayışını özveri ile uygulamışlar ve Anadolu’da mezar taşlarına bile bu özelliklerini kazınmışlardır.

1.10 Osmanlı Devleti ve Ahilik

İnalcık’a göre “*Osmanlıların kuruluş döneminde Ahilerin ve fütüvvet akımının kesin rol oynadığı kuşku götürmez*” (İnalcık, 2017: 48). Akgündüz ve Öztürk, benzer bir yaklaşımla, Ahiliğin, “*milli bir birlik*” olduğunu, çabaları sonucunda Osmanlı Devleti’nin kurulduğunu (Akgündüz ve Öztürk, 1999: 35) belirtmektedirler. İnsanlık tarihinin gördüğü en büyük imparatorluklardan biri olan ve Ahilerin, kuruluşunda önemli roller üstlendiği Osmanlı İmparatorluğu tarihçiler tarafından çeşitli yönleri ile tanımlanmışlardır. Mesela Turan, Osmanlı Devletini; “*Türk-İslâm tarihinin en muhteşem dönemi*” olarak adlandırmış, Onları, Türklerin milli gâyelerini ve İslâm akidelerini maharetle bir araya getiren, kurdukları siyasi düzen ve sağlam sosyal adâlet anlayışı sayesinde, Asya, Avrupa, Afrika’da ve bütün Akdeniz bölgesinde, “*Nizâm-ı âlem*” ülküsünün en kudretli bayraktarı olarak tanımlamıştır (Turan 2017c: 231). Genç’e göre ise; Osmanlı tecrübesi “*İslam’ın ikinci büyük hamlesidir.*” XIII. yüzyılın sonunda başlayan bu hamle, bütün kurum, kuruluş ve felsefesiyle 15. ve 16. asırlarda kâmil hale gelmiştir (Genç, 2017: 203).

Osmanlılar önce küçük bir aşiret iken, Anadolu Selçukluları, Osman Bey’e iktâ olarak Söğüt ve çevresini verip bu bölgeye yerleşmesini sağladılar. Daha sonra Selçuklu Hükümdarı Gıyasüddin Mesud, 1289 tarihinde İnönü ve Eskişehir’in alınması üzerine Osman Bey’e bir ferman yollamış, böylelikle Osmanlılar aşiretten uç beyliğine yükselmişlerdir (Uzunçarşılı 2011: 106). O halde Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda etkili olan Anadolu Selçuklularında, Ahi Birlikleri nasıl tanımlanmaktaydılar? Kısaca ona bakmak gerekmektedir. Bilindiği gibi Selçuklularda halk, oturdukları yere göre, şehirli ve köylü olarak gruplandırılmaktaydı. Şehirli halk, kamu görevlileri yani memurlar, devletle halk arasında bir çeşit ilişki düzenleyici işlevine sahip olan âyanlar, bilim adamları ve Ahiler olmak üzere dört grupta incelenmektedir. Bunlardan Ahi Teşkilatı, esnaf ve zanaatkârlar zümresinin kendi aralarında organize olarak oluşturdukları, ekonomik, sosyal ve dini bir teşkilat olup, sıkı hiyerarşik yapıya sahip bulunan geniş bir örgütlenmeydi (Sevim ve Merçil 1995: 517).

Osmanlı Devleti döneminde Ahi Birliklerinin yapısı incelenirken zaviyelerin ve onları kuran tarikat şeyhlerinin öneminin vurgulanması gerekir. Bir şeyhin yönetiminde tasavvuf eğitiminin verildiği mekân (Kara, 2011: 368) olan zaviyeleri (tekke) kuran şeyhler çeşitli tarikatlara mensuptular; daha önce ayrıntısıyla açıklandığı gibi, zaviyelerin çoğu, fütüvvet kurallarına göre Ahî denilen kardeş, yârân birlikleri halinde örgütlenmişlerdir. Ahi Birlikleri, yeni fethedilen Batı Anadolu ve Trakya'da yüzlerce zaviye kurmuşlardır. Bununla birlikte Ahîlik kurumunu, dinî bir tarikat olmaktan çok toplumsal bir örgüt olarak tanımlanmak daha isabetli olacaktır (İnalçık, 2003: 156). Zaten özellikle gedik haline dönüştüğü dönemlerde toplumdaki işlevi de daha çok bu yöndedir.

Türkiye'de, Ahi Örgütleri ve onların Osmanlı Devleti'nin ortaya çıkmasındaki işlevini ilk araştıran tarihçi Köprülü olmuştur. Köprülü, "*Türk Edebiyatında İlk Mutasarrıflar, Anadolu'da İslamiyet*" ve özellikle "*Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*" gibi ünlü eserlerinde bu konuyu ele almıştır (Ocak, 2012: 13-14). Bu arada Ahilerle beraber Osmanlıların kuruluşunda yer alan Gaziler, Rum Abdalları ve Rum Bacıları zümrelerine de geniş yer vermiştir (Uzunçarşılı, 1988: 1).

Eski lügatlarda sınırlı manasıyla, "*düşmanla savaşıma*" olarak açıklanan "*gaza*" kavramı, Müslümanlığı yaymak ve İslam etki bölgesini genişletmek amacıyla "*cengetmek*" manasına gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin kurulduğu 13. ve 14. asırlarda Türkmen aşiretleri ve çeşitli tarikat gruplarının, Anadolu sınır bölgelerindeki savaşlarda hem kendi motivasyonlarını artırmak hem de yaptıkları savaşlara meşruiyet kazandırmak gibi işlevleri nedeniyle bu İslami kavramı sıkça kullandıkları bilinmektedir (Kafadar, 1996: 428). Yine Osmanlıların ilk fetih dönemlerinde mesleği askerlik olan yaya ve atlı askerlerle aşiret kuvvetleri dışında, "*Gaziyan-ı Rum*", "*Ahiyan-ı Rum*", "*Abdalan-ı Rum*", "*Bacıyan-ı Rum*" isimleriyle Ahiler ile Babailer gibi batını zümrelere mensup birtakım kuvvetlerin de gazalara katıldıkları (Uzunçarşılı, 1988: 1) açıktır.

Osmanlı Devleti henüz beylik durumundayken, Anadolu'da Ahi Teşkilatı mensupları dışında "*Babailik*" ve "*Mevlevilik*" tarikatlarının son derece etkin faaliyetler yürüttüklerini, böylelikle uç beylikleri üzerinde etkili olduklarını (Uzunçarşılı, 2011: 530), Anadolu beylerinin kuvvetleri arasında bu tarikat

zümrelerine mensup birçok gönüllülere rastlandığını, Anadolu’da dolaşarak tarikatlarını yaymaya çalışan baba, şeyh ve müritlerin çokça bulunduğunu da vurgulamak gerekir. Örneğin, Osman Bey’in aşiret kuvvetleriyle özellikle oğlu Orhan Bey ve torunu Murat Beylerin kuvvetleri arasında ve İstanbul’un fethine kadar Osmanlı ordusu ile beraber harplerde bulunmuş olan birçok tarikat gruplarını da görmekteyiz. Hatta Osmanlı hükümdarı Birinci Murat’ın, Ahi reisi olduğuna dair 1366 (H. 767) tarihli bir belge, Osmanlıların Ahilikle irtibatlarına dair evvelden beri ileri sürülen ve konuyu inceleyen tarihçiler tarafından kabul edilmiş görüşleri teyit etmiştir. Özellikle XIV. yüzyılda Anadolu’daki küçük araziye sahip hükümdarların kendilerini takviye için mıntika mıntika nüfuzları olan bu tarikatların birine mensup olduklarını veya mensup göründüklerini biliyoruz. İşte bu tarikatların kuvvetle Anadolu’da yayıldığı bir asırda henüz büyümeye başlayan bu uç beyliğinin etkisi altında bulunacağı, daha doğrusu devamlı olarak bu etkinin içinde bulunan bir aşiretin bu bağlantıyı devam ettireceği doğal kabul edilmelidir (Uzunçarşılı, 1988: 147-148). Osmanlıların ilk zamanlarında Ahî büyüklerinden, Eskişehir yakınlarında İtburnu denilen mevkide tekke kurmuş olan Şeyh Edebalı, Vefaiyye tarikatına mensup ve aynı zamanda Anadolu Ahilerinin reislerinden ve o yörelerin en itibarlı ve sözü geçen büyüklerindendi (Akgündüz ve Öztürk, 1999: 39). Osman Bey, bundan dolayı, eğitimini Mısır’da yapmış olan Edebalı’nın kızı Bala Hatun ile evlenmiş, böylece Ahilerin nüfuzundan faydalanmayı bilmiştir. Osmanlılar Ahilerden çeşitli devlet kademelerinde de yararlanmışlardır. Ahilerden kadı, müderris, vezir, kazasker gibi önemli devlet adamları yetişmiştir. Bunlardan en bilineni Çandarlı Kara Halil’dir. Çandarlı, Osmanlı devlet kademelerinde vezirliğe kadar yükselmiş bir Ahidir. Böylece, Ahilerin Osmanlı Devleti’nin kuruluş ve gelişmesinde büyük hizmetleri olduğu anlaşılmaktadır (Yücel ve Sevim, 1995: 3).

Şunu da vurgulamak gerekir ki, İmparatorluğun ortaya çıktığı sıralarda Ahiler yoğun olarak Ankara’ya yerleşmiş bulunuyorlardı. Ankara’daki yapıların büyük kısmının Ahiler tarafından yapıldığı rahatlıkla söylenebilir (Hacıgökmen 2012: 267). Örneğin, Ahi Şerafettin ve başka Ahiler tarafından yapılan cami ve diğer ibadethaneler günümüze kadar ulaşmıştır. Ankara’da, “*Ahi Şerafeddin*”, “*Ahi Yusuf*”, “*Ahi Kemaleddin*”, “*Ahi Hüsameddin*”, “*Ahi Hüseyin*” ve “*Ahi İshak*” adlarındaki Ahilere ait vakıf kayıtları bulunmuştur (Göksu, 2011: 32).

Orhan Bey tarafından İznik müderrisliğine tayin edilen Kayserili Davud da, “*Vahdet-i Vücutçu*”dur ve “*La mevcude illa hu*” felsefesiyle Allah’tan başka hiçbir varlığın bulunmadığını savunan bir tasavvuf akımının üyesidir ve Ahi Örgütü ile bağlantılıdır. Önde gelen tasavvufçulardan olan Sadreddin-i Konevî ile Muhyiddin-i Arabi de bu teşkilat üyesidir (Demir, 2012: 431-435). Osmanlı Padişahı I. Murat da önde gelen Ahilik mensuplarından. Bu durum da Ahi Teşkilatının Osmanlı Devleti’nin kuruluşundaki temel unsuru teşkil ettiğini kanıtlamaktadır. Orhan Gazi teşkilatını yaparken Ahi nüfuzundan ve bizzat yukarıda isimlerini saydığımız Ahilerden istifade etmişti; nitekim yaya askerî birliği kurulduğunda bu askerlere bir Ahi başlığı olan “börk” kullandırmıştı. Yine Ahi büyüklerinden I. Murat, yeniçerilere başlık olarak “beyaz börk”ü seçmişti (Uzunçarşılı 1988: 147-148).

Bunu yanında, Ahilerin ekonomik olarak da desteklendiğini görüyoruz. Şöyle ki; Osmanlıların ilk padişahları döneminde savaşa katılıp, yararlılık gösteren Ahilere vakıf olarak toprak dağıtıldığı ve “*vakıf beratı*” düzenlendiği, yine, birçok vergi kaleminden muaf oldukları bilinmektedir. Vakıf beratı, arazi sayımlarında ilyazıcıya gösterilip tahrir defterine vakıf olduğu işaretleniyor, her taht değişikliğinde ise sultan tarafından vakıf beratları yenileniyordu. Ahilerin ve zaviye şeyhlerinin tasarrufunda bulunan vakıflar evlatlık vakıf olma özelliğini de taşıyordu. Fatih zamanında yapılan organizasyona kadar, Ahilerin tasarrufuna bırakılmış olan vakıflara kesinlikle dokunulmadı. Hatta Ahiliği destekleyen devlet, vakfa mutasarrıf Ahi evladında kimse kalmadığı takdirde vakıf toprağını, icazeti olan başka bir Ahıye verme koşulunu getiriyordu (Doğru, 1991: 55).

İ. Kalın (Kalın, 2017: 198), 1355 yılının Temmuz ayında Orhan Bey’in huzurunda, Çanakkale Boğazı’nda gemisi batınca Osmanlılarca esir edilen, Selanik’in Başpiskoposu Gregory Palamas ile Ahiler arasında gerçekleşen teolojik tartışmayı aktarırken Orhan Gazi’nin “*Benim de, bilgili, âlim insanlarım var. İlmi bir müzakere yapılmasını isterim*” dediğini ve Başpiskoposun karşısına Ahi ileri gelenlerini çıkardığını belirtir. Orhan Gazi’nin emriyle Başpiskopos Palamas’ın İslam ve Hristiyanlık üzerine tartıştığı İslam âlimlerinin, Ahiler olmasını uzak ihtimal olarak gören İnalcık, bunun sebebinin genç, bekâr işçileri bir zaviyede toplayan Ahıyan/fityan Teşkilatı’nın bu görev için uygun olmaması (İnalcık, 2017:

91-92) olarak açıklamaktadır. Tartışmalı da olsa Ahilerin ilmi açıdan da döneminin sözü geçen kişileri oldukları kabul edilebilir.

Yapılan çalışmalara bakıldığında; tarihçilerin genelinin kabul ettiği şekliyle, kurulduğu kabul edilen 1299 yılından, saltanatın kaldırıldığı 1922 yılına kadar, birçok etnik yapıyı, birçok dini ve mezhebi bünyesinde barındırmış, üç kıtada hâkimiyet kurmuş, en geniş sınırlarına ulaştığında yirmi milyon kilometre kare toprağa hükmeden Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulmasına katkı yapan unsurların başında Ahi Örgütü gelmektedir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmaya yüz tuttuğu bir dönemde, halkın dirliğini ve birliğini devam ettiren Ahiler, uçlara yerleşmiş bulunan Türkmenler tarafından kurulan Osmanlı Uç Beyliği'ni gerek insan kaynağı sağlayarak gerekse de manevi açıdan destekleyerek beyliğin devlete dönüşmesinde önemli pay sahibi olmuşlardır. Misyonlarını tamamladıkları XX. yüzyılın başlarına kadar da, özellikle Osmanlı ekonomisi içerisinde halk ve devlet yararına çalışmalarını devam ettirmişlerdir. Böylelikle Ahi Örgütlerinin Türk ve İslam Tarihi'nde müstesna bir konuma yükseldikleri açıktır.

1.11 Ahi Birliklerinin Loncaya (Gedik) Dönüşmesi

Ahilik, yerini daha sonraları “*gedik*” ya da “*lonca*” denilen kuruluşlara bırakmıştır. Ancak Ahilikle lonca sisteminin en önemli farkı, birincisinde yüksek ahlakın, ikincisinde ise ticari menfaatlerin öne çıkması olarak görülebilir. Ayrıca şunu da eklemek gerekir ki, Ahilerde, teşkilata kabulün ön şartı kişinin mümin olması iken, loncaya dönüştüklerinde gayri müslimler de örgüte kabul edilmişlerdir (Dönek, 2000: 90-91).

Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti'nde toplum; askeri-yönetici sınıf -ya da devlet otoritesini temsil edenler- ile dini otorite olarak ulemâ ve tarikat şeyhleri başlığı altında toplanan ve görevleri sebebiyle devlete vergi ödemeyen zümreler ile bölgeler ve ülkeler arası ticari işlerle uğraşan büyük tüccarlar, göçebeler, şehirlerde yaşayanlar ve köylülerden oluşan, “*reaya*” adı verilen ve devlete vergi ödemekle sorumlu olan gruplar olmak üzere iki ana yapıdan oluşmuştu. Müslüman reaya, “*raiyyet rüsumu*” denilen “çift”, “*bennak*” ve “*mücerred*” vergilerini, müslüman olmayanlar, “*cizye*” ve “*ispençe*” vergilerini, bütün reaya ise, savaş zamanlarında

devletin acil paraya ihtiyacı olduğundan “*avarız-ı divâniyye*” ve “*öşür*” vergilerini ödemekle yükümlüydü. Tarımla uğraşan halk dışında, daha büyük yerleşim yerlerinde ikamet edenler (şehirli ve kasabalı reaya) daha farklı vergilendirmeye tabi tutulmuşlardır. Şehirliler, tarım dışı sektörler olan ticaret ve sanayi gibi işlerden kazanç elde ederlerdi. Genellikle esnaf ve zanaatkâr zümre olarak tanımlanan bu zümreden, Müslüman olanları, devletin güçlenmesi ve merkezileşmesi sonucu devlet otoritesini kabul etmiş olan Ahilerdi. Devlet ekonomisine, ürünlerini kendi dükkânlarında üreterek, yine kendi dükkânlarında ve çarşı pazarda yaptıkları alışverişler sonucunda ödedikleri vergilerle destek olmuşlar, bununla beraber “*lonca*” adı verilen örgütlenmeler aracılığıyla da devlet yönetiminde hatırı sayılır güce ulaşmışlardır (Yücel ve Sevim, 1991: 212-213; Halaçoğlu, 1998: 101-103).

Geleneksel Osmanlı ekonomisinde üretim ve tüketim arasındaki dengenin korunması önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebeple üretici birimler olan esnaf ve sanatkârların belli sayıda olması hedeflenmiştir. Lonca (Gedik) kurumunun en önemli fonksiyonu söz konusu dengeyi korumak ve ekonomideki geleneğe dayalı yapıyı devam ettirmektir. Hâlbuki aynı dönemde köyden kente yoğun göçler sebebiyle esnaf ve sanatkârların geleneğe bağlı yapısı bozulmaya yüz tutmuştur. Esnaflıkla ilişkisi bulunmayan pek çok kimse dükkân açmaya başlamıştır. (A. Demir, 2006: 186-187) Nitekim 1587 yılına ait bir fermanla yeniçeri, acemi oğlanı, topçu, cebeci gibi askeri zümrenin esnaflık yapmasına izin verildiğini görüyoruz (Güllülü, 1977: 167-168). Bu sebeple geleneğe dayalı eski yapıyı devam ettirebilmek için “*Lonca*” veya “*Gedik*” adı verilen usule geçilmiştir. Osmanlı Devleti’nde, Loncaların hukuki kurum haline gelmesi, 16. yüzyılın en büyük şahsiyetlerinden olan, kazaskerlik ve şeyhülislamlık gibi makamlarda uzun süre bulunma başarısı göstermiş olmanın yanında tefsir ve fıkıh gibi ilimlerde son derece dirâyetli bir âlim olan ve “*Ma’ruzat*” gibi eserleri günümüzde dahi bir kısım İslam ülkelerinde uygulanabilir olma niteliğini gösteren Ebussuud Efendi’nin yazdığı fetva ile mümkün olmuştur (Demir, 2006: 187).

Buradan anlaşılıyor ki; Ahi Birlikleri disiplinli ve ilkeli bir organizasyon olarak kurulduktan sonra, esnaf ve zanaatkârlar örgütü olmalarının yanında, devlet otoritesinin zaafa uğradığı dönemlerde askeri özelliklerini ön plana çıkararak halkı

düşmana ve eşkıyalara karşı korumuşlardır. Osmanlı Devleti'nin daha küçük bir uç beyliği halinde bulunduğu dönemlerde de bahsedilen askeri özelliklerini sergileyerek, Ankara gibi önemli şehirlere kısa süreliğine de olsa hâkim olmuşlardır. Osmanlı Devleti'ne önemli devlet adamları yetiştirmeleri hatta Osmanlı Padişahlarını örgüte kabul etmeleri siyasi ve askeri nüfuslarını göstermeleri açısından dikkat çekici bir husustur. Fakat Osmanlı Devleti'nin beylikten devlete ve İmparatorluğa dönüşmesi, yönetim tarzı olarak merkeziyetçi bir yapısının olması gibi sebeplerle, Ahilerle egemenliği paylaşmamışlar ve Ahiler öncelikle özerk yapılarını kaybetmiş, ardından da Osmanlı askeri sisteminin bozulmasının da etkisiyle tamamen devlet kontrolüne girerek, Lonca teşkilatına dönüşmüşlerdir. Ahi örgütleri lonca halini aldıklarında da kendi içi mekanizmalarını canlı tutarak, bağı oldukları kural ve kaidelerini neredeyse ortadan kaldırdıkları XX. yüzyıla kadar sürdürmüşlerdir.

1.12 Ahilerin Kılık Kıyafeti ve Kendine Özgü Kuralları

Ahi Örgütü ve üyelerinin yaşam anlayışı, tasavvufçuların anlayışından oldukça farklıdır. Tasavvuf yoluna girmiş kişiler daha çok mâneviyata ağırlık verirken, Ahiler halkla iç içe olarak, günlük hayatın doğal seyrine uyarlardı. Günlük yaşamlarını ve mesleki aktivitelerini halk arasında ve halk için gerçekleştirdikleri için, bu yaşayışlarının kıyafetlerine de yansıdığı görülmektedir. Örneğin, tasavvuf erbabı “*hurka*” adı verilen giysiyi tercih ederken, Ahiler “*şalvar*” kullanırlar, zanaatkârlar bellerine “*şed*” ya da “*peştamal*” sararlardı. Bu kıyafetler törenlerde önemli yer tutardı. Genç Ahiler ise, şalvar dışında, üzerlerine abadan bir giysi olur, ayakkabı olarak da günümüzde de kullanılan “*mest*” tercih ederlerdi. Bu gençler, bellerine kemer bağlar, kemer üzerine de bir tür bıçak olan ve bir metreden uzun olabilen “*saldırma*” asarlardı. Başlarında yetmiş santim uzunluğunda bir tür sarık olan ve “*taylasan*” adı verilen kumaş vardı. Bunlar, zaviyelerde toplandıkları zaman başlarındakini çıkarıp önlerine koyarlar, o zaman başlarında yalnız bir “*terlik*” (takke) kalırdı. Temel mantığını Hz. Peygamber hadislerinden alan fütüvvetnâmelerde, “*Ahiler ipek giysi giyemezler.*” şeklinde uyarı bulunduğundan, Ahi erkekleri ipekli kumaş giymezler ve altından imal edilen takılar da kullanmazlardı. Silah taşıyan savaşçı Ahiler, o dönemin askeri kıyafetlerini tercih ederlerdi. Ahilerde, hiçbir peygamberin sarı ve kırmızı renkte kıyafet giymemiş

olması ve bu renklerin fütüvvetnâmelerde “*firavn-ı lain donudur.*” (Lanetlenmiş firavun giysisi) şeklinde tanımlanmasından dolayı, sarı ve kırmızı renkte giysiler de tercih edilmezdi. Ahilerin beğenerek kullandıkları renkler; siyah, beyaz, yeşil ve mavi renklerdi. Yeşil rengi; padişah, kadı ve müderrisler, beyaz rengi; kâtipler, yazarlar ve hâfizlar, siyah rengi ise; teşkilata yeni girmiş, henüz yetişmemiş olanlar yani, yiğitler kullanırlardı (Çağatay 1990: 79).

Ahilerin toplandıkları yerler gösterişli, halkı rahatsız eden mekânlar olmazdı. Buna özellikle dikkat ederlerdi. Toplandıkları bu yerlere “*mahfil*”, “*iclâs*” veya “*sohbet*” denilmekteydi. Bu tür meclislerde hiyerarşik oturma düzeni vardı. Muhtasar fütüvvetnâmede bu düzen şöyle anlatılmaktadır: “*Şeyhu’l-meşayih gelüb sadra otura. Yanında şeyhler ve şeyhlerden aşağı halife, anlarda aşağı mahfilliler (müfrediler) ve andan yâr-galib müfrediler ve dahi aşağı nim, tarikler, dahi aşağı olan lâ-büdd ahbâb otura.*” Esere göre mahfilde oturmanın da bir âdâbı vardır. Bu husus da şöyle kaydedilmektedir: “*Şeyh geçüb mahfilde edeb birle otura, edebiyale söyliyê. Adama karşı tükürmiye ve ayağ uzatmaya ve kahkaha ile gülmeye. Ve şeri’ate ve tarikate muhalif sözden ve hareketten sakına*”denmektedir. Ayrıca Bu toplantılarda nakipler ayakta durup daima hizmet edici durumdadırlar. Buna göre nakipler; tarikat arkadaşlarının her halini bilmeli ve onlara yardımcı olmalı, sağlıkta ve hastalıkta, ölüde ve diride, düğünde ve mahfilde hizmet etmeli, Allah için çalışmalıdır. Çünkü aynı hizmeti, Hz. Şit, Hz. Nuh, Hz. İbrahim de yapmışlardı. Hz. Peygamber bu hizmetin önemini vurgulamak için “*Bir toplumun efendisi o topluma hizmet edendir.*” buyurmuştur. Hatta Selman-ı Farisi, bu manadaki hizmetinden dolayı Hz. Peygamber’in “*Selman bizden ve ehl-i beytimizdendir.*” iltifatına mazhar olmuştur (Şeker, 2011: 195).

Bununla birlikte, Çobanoğlu fütüvvetnâmesine göre zaviyelerde; dil eğitimine büyük önem verilir, başta Türk dili olmak üzere, Arapça ve Farsça dilleri ile edebiyat konuları genç Ahilere öğretilirdi. Bunun yanında, Kur’an-ı Kerim okuma yazma, aşçılık, enstrüman çalma, türkü söyleme, tarih, tasavvuf büyüklerinin hayatı gibi alanlarda da düzenli eğitimlerin verildiği anlaşılmaktadır. Ahiliğe yeni dâhil edilmiş genç Ahiler, böylelikle bütün Ahi öğretilerini, okuyarak ve dinleyerek özümsemiş oluyorlardı. Zaviyelerde eğitim öğretim faaliyetleri icra eden öğretmenlere “*muallim*

Ahi” ya da “*emîr*” adı verilmekteydi. Muallim Ahi, öğrencisi olan genç Ahiye; öncelikle namaz, oruç gibi İslâm’ın şartlarını, daha sonra Ahi ahlak ilkelerini titizlikle kavratırdı. Cumartesi günleri, fütüvvetname okunarak gençlere Ahiliğin kuralları belletilirdi. Bununla beraber zâviyeler, teorik bilimleri daha çok medreselere bırakıp, daha ziyade erdemli insan yetiştirmeye odaklanmışlardır. Nitekim Ahilerin sahip olduğu, birlik, beraberlik, yardımlaşma, insanı ve bütün yaratılmışları sevmeye, misafirperverlik gibi temel insani erdemlerini tarafsız bir şahit olan Müslüman Seyyah İbn-i Batuta net olarak anlatmaktadır (Çağatay 1990: 81).

Ahi gelenekleri arasında bulunan helva yapma ve yapılan helvayı dağıtma usulü de önemlidir. Fütüvvetnamelerde helva pişirmenin adabından bahsedilerek pişirilen helvanın gerek mahfilde gerekse mahfil dışında nasıl dağıtılacağı uzun uzun anlatılmaktadır. Buna göre, öncelikle helal para ile alınan ve bal, yağ, undan ibaret olan helva malzemesi mahfile getirilerek kurallarına göre pişirilmelidir. Adeta bir tören havasında pişirilen helva, daha sonra mahfilde bulunanların sayıları ve dereceleri göz önüne alınarak bölüştürülür. Bu helvadan mahfilde bulunmayan “*erkân erenlerine*” de pay gönderilir. Eserlerde bunun için sağlam kapaklı bir kutunun kullanıldığı ve içine helva konduktan sonra kapağının sıkıca kapatıldığı anlatılmaktadır. Bütün bunların ayrı bir “*erkân*” ile yapıldığı ve hatta helva kutusunu kapatanlarda ve açan kimselerde bazı özelliklerin bulunması ve yol yordam bilmeleri gerektiği ifade edilmektedir (Şeker 20177:199-200).

Yine her esnafın bir davetçisi vardır. Görevi, kâhyanın ya da mütevellinin odasını açıp kapamak, temizlemek, gerekli kişileri çağırmak, namaz vakitlerini ve akşam üzeri dükkânların kapanma zamanını duyurmaktır. Her esnafın görevli bir çeşmecisi ve karcısı vardır. Bu kişi su yollarını onarır, çeşmeyi temizler ve esnafa, yazın kar ve soğuk su dağıtır. Bununla beraber Ahi Birliklerinde her esnaf zümresinin kendisine özgü büyük bir sancağı ve bir de sancaktarı vardır. Bu bayrağa bir kordonla her esnaf türünün ayırıcı bellîği (alâmet-i farikası) takılırdı (Çağatay, 1990: 82-84).

Yapılan çalışmalar, Ahilerin sıkı örgüt yapısının, yalnızca iş hayatı ile sınırlı kalmadığını göstermektedir. Güne nasıl başlanacağı, üzerlerine ne giyecekleri ve giydikleri kıyafetlerin ne renk olması gerektiği konularında da oldukça kuralcı

oldukları anlaşılmaktadır. Bu belli tip kıyafet uygulaması günümüzün kurumsallaşmış firmalarında çalışanların giydikleri, çalıştıkları firmayı ve o firmada hangi bölümde çalıştıklarını belirten kıyafetlerle önemli ölçüde örtüşmektedir. Ahilerin gün bitiminde akşam namazından sonra toplandıkları zaviyelerde de aynı hiyerarşik yapının ve adabın devam ettiğini söylemek mümkündür. Ahinin bulunduğu konum oturduğu yeri ve ne kadar konuşması gerektiğini belirten bir kıyas durumundaydı. Günümüz işletmelerinde de bu durumun hemen hemen aynı şekilde uygulandığını söylenebilir.

1.13 Ahi Teşkilatının Yapısı ve Örgütlenme Biçimi

Amaç: Ahiliğin temelini, kaynağını Kur'an ve Hz. Peygamber sünnetinden alan sağlam ahlak anlayışı oluşturmaktadır. Ahi ahlakının simgesel düsturu ise, “*Eline, beline, diline sahip ol*” prensibidir. Eline sahip olmak; kimsenin hakkına, hukukuna tecavüz etmemek, kendine ait olmayana el uzatmamak, çalmamak, kanaatkâr olmaktır. Beline sahip olmak; başkalarının namusuna el uzatmamak, her türlü zinadan uzak durmak, iffetli bir hayat sürmektir. Diline sahip olmak; öncelikle giybet etmemek, yalan söylememek, sır tutabilmek, insanlara incitici sözler söylememek, tatlı dilli olmak, dolandırıcılık yapmamaktır (Duman, 2012: 182-183).

Ahilerle ilgili kuralların yazıldığı eserler olan ve Ahilerin zâviyelerde uyguladıkları yönetmelikler sayılan fütüvvetnâmelerde yer alan bilgilere göre; Ahi, her zaman vicdanın sesini dinleyen kişidir. Helal kazanç peşinde olan, cimrilikten ve savurganlıktan kaçınan, bütün topluma faydalı işler yapmaya çalışan, kapısı her yaratılmışa, gönlü de Allah'a açık olan, böylelikle evrensel insani erdemleri yegâne sermaye yapmış, akıl ve mantık ilkeleri doğrultusunda hareket etmeyi ihmal etmeyen, tembelliği lügatine almayıp, çalışkanlığı, alınterini yaşam tarzı haline getiren insandır (Duman, 2012: 183). Ahiliğin bir diğer amacı, insanoğlunun, hem dünya hayatında hem de âhirette mutlu olmasını temin etmektir. Hz. Peygamber'in “*Kendini hiç ölmeyecek zanneden kişinin çalışması gibi (dünyan için) çalış, yarın öleceğini zanneden (düşünen, akleden) kişinin korkması gibi (takva sahibi ol, günahlardan kaçın, Allah'ın azabından kork).*” hadis-i şerifi, Ahilerin dünya ile âhîret hayatını dengeli olarak yaşamalarına vesile teşkil etmiştir (Ekinci, 1990: 22).

Ahi Teşkilatı, tarihi süreç içinde, gelişen ekonomik, sosyal ve siyasi koşulların etkisiyle kurulmuştur. Bu teşkilatın kurulduğu yüzyılda ona benzeyen teşkilatlar mevcut olsa da Ahiler, içinden çıktıkları toplumun özgün sosyo-kültürel değerlerini korumuş, esnaf ile müşteri arasında olması gereken dürüst ilişkiyi tesis etmede son derece başarılı olmuşlardır. Ahiliğin kurucu felsefesi, sağlam atıldığı ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verebildiği için daha sonra yapılacak belediyeçilik faaliyetlerinin organize edilmesi, mal/hizmet kalitesini ve fiyatını devlet kontrolü altına alma şeklindeki sistem olan “*Narh Sistemi*”nin kurulmasına ilham kaynağı olmuştur (Çağatay, 1989: 97). Ahiler toplumda; huzur, güven, kardeşlik duygularının yeşermesine ve bu duyguların her daim canlı kalmasına, halk arasında yardımlaşma ve dayanışma ortamının oluşturulmasına, varlıklı ile yoksul, esnaf ile müşteri, alınteri döken işçi ile patron, halk ile resmi kamu otoritesi arasındaki ilişkilerin her zaman müsbet olmasına gayret sarf etmişlerdir. İnsanların çalışıp zenginleşmesine karşı değillerdir. Karşı oldukları zenginin fâkiri ezmesi ve servetini gayri meşru yolla elde etmesidir (Ekinci, 1990: 22-23).

Örgütlenme: Ahilik teşkilâtı bir meslek birliği olarak Kırşehir ve çevresinde kurulmuştur. Ahi Evran; deri ustası olması nedeniyle önce ülkedeki tüm dericileri örgütlemiş, bu örgüt daha sonra demirciler, dokumacılar gibi 32 değişik mesleği içeren bir teşkilât hâline gelmiştir. Dericiliğin diğer mesleklere önderlik yapması, bu çağlarda diğer mesleklere nazaran daha fazla önem kazanmış olmasından kaynaklanır (G. Demir, 2000: 460). Anadolu Selçuklu Devleti döneminde başlayan esnaf örgütlenmesi, Osmanlı Devleti döneminde olgunluk devresine girmiş ve en görkemli çağlarını yaşamıştır. Ahiler, Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinde yöneticilerini kendileri belirleyerek bir nevi “*özerk*” yapıya sahiplerken, devletin güçlenmesi ve daha üniter bir yapıya dönüşmesiyle, yalnızca sosyal ve ekonomik işlevleri ile toplum ve devlet hayatına katkı sunmuşlardır (Duman, 2012: 182). Ahi Teşkilatı; köylerde, kasabalarda, irili ufaklı kentlerde, kısacası bütün Anadolu coğrafyasında örgütlenen bir organizasyondur. Onlar; şehir, köy ve kasabalarda, her esnaf grubuna has teşkilat vücuda getirmişlerdir. Büyük merkezlerde ihtiyaç halinde aynı esnaf grubu, farklı fiziki mekânları oluştururken, küçük yerleşim birimlerde, farklı esnaf kolları bir araya toplanabiliyordu. Bu esnaf grupları arasındaki irtibatı ve eşgüdümü, “*Büyük Meclis*” koordine ederdi. Osmanlı Devleti’nin neresinde olursa olsun bütün

Ahiler Kırşehir’de bulunan “*Ahi Evran Zâviyesi*”nden talimat almışlardır. Ahi Evran Zâviyesi’nin liderine ise, “*Ahi Baba*” denilmekte ve Ahi Evran’ın halifesi sayılmaktaydı. Böylelikle Ahilerin üniter bir yapı oluşturdukları, bu yapının başkenti ve kalbinin ise, Kırşehir zaviyesi olduğu söylenebilir (Ekinci, 1990: 23-24).

Genellikle, zengin Ahilerin, bir zaviye kurup vakfiyelerinde kendisini ve çocuklarını vakfa mütevellî tayin ettikleri bilinir. Selçuklu ve Osmanlı döneminden kalan bu vakfiyeler, zâviyelerin idaresi ve fonksiyonları hakkında önemli bilgiler vermektedir (İnalçık, 2017: 71-72). Ahi zâviyeleri, çok işlevli bir yapıya sahip olarak kurulmuşlardır. Zâviyelerin kuruluş belgeleri olan vakfiyelerin çoğunda, vakfa ulaşan gelirin, zâviyenin ihtiyaçlarından artan kısmının yolculara harcanması genellikle şart koşulur (İnalçık, 2017: 72). Yolcular, gezginler, yolda kalmışlar kısaca yolu düşen her insana, ücretsiz yemek ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması zâviyelerin işlevlerinden bazılarıdır. Nasırî, bir zâviyenin nasıl olması gerektiğini şöyle belirtmektedir: “*Zaviye müstakil olmalı, geniş bir avlu içinde beyaz duvarlı ve aydınlık bir bina olmalıdır. Devamlı temiz tutulmalı ve mutlaka çeşmesi bulunmalıdır. Kapısında bir nöbetçi beklemeli, içerisi halı ve kilimlerle döşeli olmalıdır.*” Ibn-i Battuta bir Ahi zaviyesinin iç döşemesini şöyle betimliyor: “*Burası Anadolu’nun en güzel halı ve kilimleri ile döşenmiş Irak camından yapılmış sayısız âvizelerle aydınlatılmış pırl pırl bir yerdi. Oturma salonunda beş adet beyus vardı. Beyus, bakırdan yapılan üç ayaklı bir çeşit şamdana denir ki, baş tarafında yine bakırdan yapılmış cam gibi parlak ve ince bir kandil yeri ile bunun ortasında fitilin çıkması için bir boru bulunmaktadır. Burası arınmış iç yağ ile doldurulur, yani başında yine yağ ile dolu bakır kaplar bulunur. Ayrıca fitili düzeltmek için bir makas vardır. Ahilerden biri bu şamdanın bakımı ile vazifeli olup, ona çıracı / çerağcı denir.*” (Ekinci, 1990: 23).

Ahi zaviyelerinin bir başka işlevi kuşkusuz yol bilgisi ve güvencesidir. Bu fonksiyon yalnız yolcular için bir kamu hizmetini yerine getirmekle kalmaz, aynı zamanda beylerin askeri harekâtı için de son derece önemlidir. Zâviyeler yanında devletin dağ geçitlerinde güvenliği sağlamak için meydana getirdiği geniş derbentçi teşkilatı, bu hizmetin önemini yeterince açıklar. İlginç bir örnek olarak, Osman Gazi, Mudurnu-Göynük seferine çıkmadan önce yolu üzerinde Bektaşî Zâviyesi’ne uğramış

ve zâviye şeyhine Sakarya Nehri'nin nereden geçit verdiğini sormuş, o da “*Sarukaya (bugün Sarıcakaya) geçittir*” cevabını vermiş. Bugün o mevkinin Sakarya Nehri'nin en dar yeri olduğunu ve eski ve yeni iki köprüünün de bu noktada inşa edildiğini biliyoruz. Bunun gibi birçok örnek, kırsal kesimde Ahî zâviyelerinin yol kavşağı veya geçitlerde kurulmuş olmasının nedenini en iyi şekilde açıklar. Dervişler ve Ahiler tarafından inşa edilen zâviyeler, Balkanlarda yapılan fetih hareketleri hızlandırmış ve Avrupa topraklarında kurulan Müslüman Türk yerleşim birimlerinin temelini teşkil etmiştir. Kısaca, bu zâviyeler, Osmanlıların Avrupa'daki fetih politikasının başarıya ulaşmasında ve uygulanan iskân politikalarında aktif pozisyon almışlardır. Bundan dolayı Osmanlı sultanları, vakıflar aracılığıyla zâviye örgütlenmelerine güçlü şekilde destek vermişlerdir (İnalcık, 2017: 73).

Şehir ve kasabalarda ise, genel itibariyle her zanaat kolunun kendi ismini taşıyan bir ticari birimi bulunuyordu. “*bedestan*”, “*arasta*” ya da “*uzun çarşı*” adı verilen çarşılarda aynı malı üreten ve satan esnaf yan yana dükkânlara sahiptiler. Çarşıda işyeri üzeri veya uygun bir mekân, Ahi yöneticilerinin odası olarak tahsis edilmişti. Bu mekân iki bölüm halinde düzenlenerek, “*birlik idare kurulu*” odası ve “*birlik başkanı*” odası şeklinde hizmet vermekteydi. Çarşıda dükkân açma yetkisi halkın hemen her kesimi için hizmet veren nalbant, berber ve fırıncı gibi zanaatkâr esnaf için hemen verilir. Çarşıdaki her esnaf grubunun özel bir sancağı ve alemdarı bulunuyordu. Esnaf sancağının rengi yeşil olup, atlas kumaştan dokunmuştu ve üzerinde Kur'an'dan âyetler yazılıydı (Ekinci, 1990: 23-25).

Üyelik: Bir gencin Ahiliğe kabulüne çok önem verilirdi. Tarih içerisinde bazı değişmelere uğrayan üyeliğe kabul işlemleri iki safhada meydana gelmekteydi. Birliğe dâhil olmak isteyen genç, kendisini kabul edecek bir Ahiye başvuru yapardı. Buna “*Talib*” ustasına da “*Matlub*” denilir. Bu çırak tâlibde aranan vasıflar hakkında çok titiz davranılırdı. Ahi Örgütüne dâhil olmanın ön şartı, en iyi ahlaka sahip olmayı gerektirdiği için; örgüte alınacaklarda; iyi yürekli, yüce gönüllü, temiz bir kişiliğe sahip olma gibi özellikler aranırdı. Bu kişileri yönlendirenler ise genellikle varlıklı esnaflardı (Çağatay, 1989:121). Çırak kabulden önce uzun bir tetkik ve takibe tâbi tutulur. Bu iş bazen aylarca sürer, ilgili genç en küçük bir şüphe

uyandırırsa kesinlikle kabul edilmezdi. Bilhassa eşrafın çocuklarına daha çok dikkat edilirdi (Ekinci 1990: 25).

Teşkilâta girmek isteyenler üzerinde yapılan araştırma, bunların Ahi olmalarına engel olabilecek durumlarının olup olmadığına ilişkindi. Ahilik üzerinde çalışma yapan bazı yazar ve bilim adamları, fütüvvetnamelerde belirtilen ahlak kurallarına uygun olmayan, söz ya da fiil sergileyenlerin ve bazı esnaf gruplarının da teşkilatlara alınmadığı şeklinde yorumlarda bulunmaktadır. Birliğe alınmayacak olanlar, söz konusu çalışmalarda şöyle sıralanmaktadır: “*Kâfirler*”, “*münafıklar*”, “*iftiracılar*”, “*remil atanlar/falcılar*”, “*müneccimler*”, “*şarap içenler*”, “*tellaklar*”, “*tellallar*”, “*çulhacılar/dokumacılar*”, “*kasaplar*”, “*cerrahlar*”, “*avcılar*”, “*madrabazlar/hileciler*”, Ancak, sözü edilen görüşler, yanlış yorumların neticesi olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bazı meslek sahiplerini dışlamak, her şeyden önce Ahilik düşüncesine aykırıdır (Ekinci 2011: 68-69).

Ahi Birliklerinde Yönetim: Birkaç kişinin bir araya gelerek topluluk oluşturduğu ortamda “*yönetim*” adı verilen ve insanlık tarihi kadar eski olan olgu meydana gelmektedir. Bundan dolayı Ahi Örgütü gibi birçok insanı ve meslek grubunu disiplinli bir hiyerarşik anlayışla yönlendiren organizasyonlarda yönetim oluşturulması kaçınılmaz bir durumdur. O halde yönetim olgusunun ne olduğu açıklanmalıdır. Hayatın her evresinde kaçınılmaz bir olgu olarak yer alan yönetim; kapsamlı, sistematik, rasyonel bir süreçtir ve birçok kavram ile uygulamanın tesadüfîlikten kurtarılması amacına hizmet etmektedir (Keskin, 2012: 9). Bir başka tanıma göre yönetim, örgüt hedeflerine ulaşılabilmesi için, eldeki varlıkların, önceden tespit edilmiş prensiplerle uygun zamanda ve uygun yerde değerlendirilmesi sanatı şeklinde tarif edilebilir (Erken, 2002: 61).

Yönetim olgusu, insanların var olduğu ilk zamanlardan itibaren ortaya çıkmış ve günümüze kadar gelmiştir. Yönetim, insanların bir araya gelerek önceden belirledikleri hedeflere ulaşabilmek için, ortak çaba sarf ettikleri her mevzuda zorunlu olarak devreye girmiştir. Yönetim kavramı kimi zaman bir “*süreç*” şeklinde anlaşılmış, kimi zaman, yönetim işlerini görev edinmiş “*kişi*” ya da “*kurum*” olarak anlaşılmış, bazen de bir “*bilgi ve beceri topluluğu*” şeklinde tanımlanmıştır. Yönetim olgusunu bir süreç olarak değerlendiren uzmanların yaptığı bazı tanımları vardır.

Genel olarak yönetim; *“Bir işletmenin veya örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için sahip olduğu üretim kaynaklarını (doğal kaynaklar, insan kaynakları, sermaye, ham madde, makineler v.s) etkili ve verimli olarak kullanması süreci”* şeklinde formüle edilmiştir. Yönetim kavramını süreç şeklinde tanımlayan ve süreçteki yönetim unsurlarını da bu tanıma ekleyen daha kapsamlı tanımlamaya göre yönetim; *“İşletmenin veya örgütün, elindeki kaynaklarını planlayarak, organize ederek, yürüterek ve kontrol ederek, etkili ve verimli bir şekilde kullanması ve amaçlarını gerçekleştirmesi süreci”*dir. Yönetimi bir süreç şeklinde anlayan daha geniş bir tanımlama ise; *“İşletmenin (örgütün), elindeki kaynaklarını planlayarak, organize ederek, yürüterek ve kontrol ederek, diğer insanlar aracılığı ile, etkili ve verimli bir şekilde kullanması ve amaçlarını gerçekleştirmesi süreci”* olarak tanımlananıdır (Ülgen ve Mirze, 2013: 23-24).

İslam öncesi Türk töresinin kadim anlayış kodu olarak, kağanın milletini baba şevkatiyle koruması prensibinin, Ahilikte büyük bir saygın güce dönüştüğü görülmektedir. Ahi Teşkilatında bu saygın güç veya otorite esnaf başkanıdır. Esnaf başkanı, bütün teşkilat mensuplarını, tıpkı bir hükümdar gibi, şefkatle koruyup gözeten, hem dini bir otoriteyi, hem de ahlaki, mesleki ve siyasi bir gücü temsil ediyordu. Ahilerde, liderin önderlik otoritesi bölünmemiş, aksine bütünleşmiştir. Bu liderlik anlayışı, her kademedeki çalışanlar arasında baba-oğul ilişkisinde olduğu gibi, samimi ve güven duygusu aşıl原因 bir kapsama sahiptir. Lider olarak seçilmiş şahsa olan itimat, Ahi Birliklerinin, yüzyılları aşan, sağlam bir yönetim felsefesi oluşturmalarında asli unsuru teşkil etmiştir (Ekinci, 2011: 74).

Adına esnaf şeyhi veya müteveli denilen esnaf lideri, her esnafın bütün işleri ve gerekli işlemlerini yürütür, her işte ve işlemde esnafa karşı sorumludur. Mütevellinin yanında, üstadların seçtiği beş kişilik bir kurul vardır. Bu kurul mütevellinin dairesinde ve onun başkanlığında toplanır. Müteveli, esnafa ait her konuyu bu kurulda görüşür. Alınan kararlardan müteveli ile birlikte yönetim kurulu üyeleri, yürütmede ise yalnız müteveli sorumludur. Yönetim kurulu, mütevellinin malî işlerini sürekli olarak denetler ve istediği zaman toplu olarak sandık mevcudunu sayardı. Esnaf tarafından seçilen müteveli öldüğü veya görevden ayrıldığı günden bir gün sonra yenisi seçilir. Böyle bir durum ortaya çıktığında esnafın üstatları

toplanıp, bunlardan, yönetim kurulu dışında bulunanların en kıdemlisi, mütevellinin defterlerini, sandık mevcudunu, orada bulunanların kefaleti ile alır. Müteveli seçilecek kişinin, asgari üç usta veya üstad yetiştiren ve üstadların tecrübelilerinden olması, halk arasında doğru, namuslu, temiz kalpli ve iyiliksever olarak tanınmış olması şarttır. Yeni seçilen mütevellinin adı esnafa duyurulur. Aynı toplantıda yönetim kurulu da seçilir. Eski müteveli, azil yoluyla işten uzaklaştırılmışsa bu seçim yapılırken orada bulunamaz. Bununla beraber, yönetim kurulu üyesi olabilmek için beş yıl üstad sınıfında bulunmuş olmak, mahkûmiyeti olmamak, esnaf arasında dürüst, namuslu ve ahlaklı tanınmak şarttır. Seçmek için sadece, üstad olmak yeterlidir. Dördü içerden, biri dışardaki üstatlardan seçilen beş kişilik kurulun seçiminden sonra bu seçilenlerin adları, bir üstat tarafından bu seçim sırasında orada olmayan yeni seçilen esnaf şeyhine gizlice iletilir. Müteveli “*ben bu kişilerle çalışabilirim*” derse özel bir törenle karşılanarak odaya alınıp tebrik edilir ve büyük kurula bildirilir. Yeni müteveli “*Bu kurulla çalışmam*” derse, toplantı dağılır ve durumdan büyük kurul başkanına haber verilir. Büyük kurul başkanı, mütevelliyi yanına çağırarak yönetim kurulunun tamamıyla mı yoksa bir kısmıyla mı çalışmak istemediğini sorar. Esnaf şeyhi veya müteveli, yönetim kurulunun tamamıyla çalışmak istemediğini beyan ederse, görevi bırakmasını ister ve üstatlara, yeniden esnaf şeyhi ve yönetim kurulu belirlemeleri talimatını verir ve seçim yeniden yapılırdı. Seçim sorunsuz tamamlandığında, kamu otoritesini temsil eden kadiya gidir ve yeni mütevellinin evkafın ve esnafın işlerini yönetmeye kadir, doğruluk, emniyetlilik ve dinî bütünlük bulunduğunu belirterek onay alırdı. Daha sonra Müteveli, eski ve yeni yönetim kurullarını toplantıya çağırıp eski mütevellinin hesaplarını inceler, sonucu büyük kurula onaylatıp esnafa ilan ettirirdi (Çağatay, 1989: 129-130).

Esnaf birliğinde terfi edebilmek için, o makam için gerekli olan ehliyete ve liyakata sahip olmak gerekiyordu. Yükselme aşamaları ise, net şekilde ortaya konulmuştu. Yönetim kademesinde en tepede olanlar bile kendi isteğine göre davranamazlardı. Teşkilata dâhil olan genç Ahiler, mesleklerinde ilerlemeden ve mesleği ile ilgili yeteneklerini büyüklerine kanıtlamadan bir sonraki mertebeye çıkamazlar ve bağımsız dükkân açma izni alamazlardı. Ahi Birlikleri, herhangi bir yerleşim yerinde açılacak iş yeri miktarını, açılan iş yerlerinde çalışacak esnaf

sayısını hatta işletmelerde kullanılacak alet edevat miktarını bile önceden belirleyerek kısıtlamalara gitmekteydi. Böylelikle “*ihtiyaca göre üretim*” anlayışını somut olarak uyguluyorlardı. Bu uygulamadaki amaç, esnafın veya ticaret erbabının zarar edip işsiz kalmasını ve aşırı üretimden kaynaklanan problemlerin ortaya çıkmasını önlemektir. Bu oldukça hassas olan dengenin korunması amacıyla müşteriler bile belirlenmeye çalışılmıştı. Böyle bir sosyal ve iktisadi yapıyla karşılaşan yeni çırak, hem mesleğini ayrıntılarıyla öğrenmek hem de hizmet ettiği ustasından örnek aldığı Ahi ahlak anlayışını özümsemek durumundaydı. Kısaca, Ahi Örgütlerinde oluşturulan katı hiyerarşik yapıda basamak atlamanın özü, meslekte eski olmak ve mesleğin inceliklerini kavramış olmaktı (Tabakoğlu, 1984: 48). Bunlar, iş yerinde fiili olarak çalışan yamak (Çağatay 1989: 137), çırak, kalfa ve ustalardan müteşekkil olup, birliğe gelir getiren grubu oluştururlardı (G. Demir, 2000: 394).

1.14 Ahi Birliklerinde Mali ve Sosyal Kurumlar

Ahiler, örgütsel işlevlerini devam ettirebilmek ve örgüt içi işbirliği ve dayanışma fonksiyonlarını sürdürebilmek amacıyla, kuruluş felsefelerine uyumlu kurumlar vücuda getirmişlerdir. Ahi esnafının gereksinimi olan kredileri sağlayan günümüzdeki “*sanayi kredi bankası*” işlevini gören kurumlara, “*orta sandığı*”, “*esnaf sandığı*” ya da “*yardımlaşma sandığı*” denilmektedir (G. Demir, 2000: 391). Esnaf sandıklarının gelirleri, esnaftan toplanan bağışlar, çırak, kalfa ve usta kademeleri arasındaki geçişlerde, ustalardan alınan paralar ve Ahi esnafından, haftalık veya aylık olarak toplanan aidatlardan oluşmaktaydı. Esnaf sandığı’nın kontrolü ve denetimi, “*kethuda*”, “*yiğitbaşı*” ve “*ihtiyarlar*” adını taşıyan görevliler tarafından yapılırdı (Çağatay, 1989: 135).

Orta Sandığı: Orta sandıkları ekonominin öncelikle tüketim, tasarruf, yatırım çarklarını ele almış, son derece yalın, yararlı ve yaygın yöntemlerle işletilmiştir (Soykut, 1980: 25). Her Ahi esnaf zümresi adına, bir orta sandığı oluşturulmuştu. Sandığa giren ve çıkan bütün paralar titizlikle denetlenir; sandık, özel bir birim olarak faaliyetlerini yürütür ve birliğin yönetim kuruluna bağlı olarak çalışırdı. Sandıkta biriken paralar, esnafa kredi olarak kullanılacak kısım ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılacaklar olmak üzere iki ayrı hesapta tutulurdu. (Demir, 2000: 391) Sandık beş

kişiden oluşan Ahi veya lonca idare heyeti tarafından idare edilirdi (Çalışkan ve İkiz, 2001: 35).

Bununla beraber esnaf bünyesinde, bol miktarda demirbaş eşya ve sosyal aktivitelerde -düğün cenaze ve çeşitli eğlencelerde- kullanılan, bakırdan imal edilmiş kap kakak mevcuttu. Bu demirbaş eşyaların bir bölümü birlik tarafından satın alınma yoluyla, diğer kısmı ise, padişah, devlet adamları ve varlıklı esnaf tarafından bağış yoluyla temin edilirdi. Nitekim kuyumcu esnafının elindeki takım, Kanuni Sultan Süleyman Han'ın bağışdır. Bu hususta Evliya Çelebi şöyle diyor: *“Süleyman Han, padişah olunca kuyumcubaşılara iltifat olarak Saka Çeşmesi önünde, bağlı, bahçeli, cami ve hamamlı, birçok odalı, uzun divanhane gibi orta yollu iki yakası kuyumcu halifelerinin işleyebileceği odalarla süslü bir kârhane yaptırdı, 10.000 sahan, 500 kazan ve tencere ve başka kap kakak vakfetti.”* Bu kap kakak, dışarıdan ve halktan isteyene kira ile verilmekte ve padişah düğünleri için esnaftan yemek takımı alındığı da surnâmelerde geçmektedir. Fakat 1826 yılında yayınlanan tüzükte görülen *“Saraç esnafının bazı düğünlerde kira ile verdikleri bakırlar, bu tarihten sonra yasaklanıp, gerektiğinde ihtisap ağası eliyle imaretlerden verilmek üzere saraçhane dahi bu şekilde düzen altına alına”* şeklindeki ibare, o tarihten sonra bu gibi şeylerin halka verilmesinin yasaklandığını göstermektedir (Çağatay, 1989: 135-136).

Altı Kese: Ahi sandıklarında toplanan para ve kıymetli kâğıtların muhafaza edilmesi ve özelliklerine göre altı ayrı kese ya da hesapta saklanması uygulamasına *“altı kese”* adı verilmekteydi ve her birine konacak kıymetli evrak ve paralar birbirinden ayrı muhafaza edilerek, kesinlikle karıştırılmazdı (G. Demir, 2000: 393).

Krediler: Çağatay'a göre; esnaf sandıklarında toplanan paralar yeni işyeri açmak veya işini genişletmek isteyen esnafa ya da sıkışık durumda olanlara, yüzde bir faizle kredi olarak verilir, oradan elde edilen gelirler ise hayır olarak dağıtılırdı (Çağatay, 2000: 135). Demir ise; orta sandıklarında oluşan sermayeden, ustalığa hak kazanmış, çalıştığı müessesede en az üç sene hizmet etmiş ve bağımsız çalışabilmesi için yeni iş yeri açma izni verilen esnafa, faizsiz kredi kullandırıldığını, kullandırılan kredinin bir kısmının ise hibe edildiği için geri istenmediğini belirtmektedir (G. Demir, 2000: 392).

Fakat şunu belirtmek gerekir ki, Osmanlı İmparatorluğunda adına “*para vakıfları*” denilen ve 16. yüzyıldan itibaren sayıları hızla artan vakıflar mevcuttur. Bu para vakıfları, Çivicizâde Muhyiddin Mehmed Efendi’nin Kazaskerliği zamanında yasaklanmış, bu yasak sonucunda önceleri para vakıflarının faiz gelirleri ile ayakta duran camiler, mâbetler ve diğer hayır kurumlarının harap olduğu, bu vakıfların gelirleriyle geçimini sağlayan vakıf mütevellileri ile mirasçılarının mağdur oldukları anlayışınca, Ebussuud Efendi’nin fetvası ile serbest hale gelmiştir (A. Demir, 2006: 168-169). Bu durumda Ahilerin, esnaf sandığından %1 faiz ile kredi vermesi oldukça mâkul gözükmektedir.

Bu çalışmalardan, Ahi Birliklerinin kendi aralarında yardımlaşmayı ve dayanışmayı gerçekleştirmek, ihtiyacı olanlara düşük faizli kredi imkânı sunmak gibi sebeplerle sandıklar kurduklarını anlıyoruz. Bu yapı, günümüzdeki “*OYAK/Ordu Yardımlaşma Kurumu*”, “*İLKSAN/İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı*”, ve “*POLSAN/Polis Bakım ve Yardım Sandığı*” gibi asker ve sivil memurların yardımlaşma sandıklarını ve esnaflara düşük faizli kredi sağlayan “*Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefâlet Kooperatifleri*”ni çağrıştırmaktadır.

1.15 Ahi Birliklerinde Cezalar

Ahi (Lonca) Birlikleri, üyesi olan esnafın her şeyi ile ilgilenirdi. İçki içip, tütün kullanmasına kadar karışırdı. Orucunu ve namazını ihmal edip etmemesine kadar gözler, lüzum görürse müdahale ederdi (Ünal, 2016: 44-45). Bu teşkilatta, önceden sıkı şekilde belirlenmiş ilkeleri çiğneyen esnaf ve zanaatkârlara oldukça ağır cezalar verilirdi. Uygulanan bu cezalar para veya hapis şeklinde nadiren uygulansa da onlardan çok daha etkin ve kural çiğnemeye meyletmiş olanların vazgeçeceği türden cezalardı. Bunların en ağırı ise birlikten çıkarılma cezasıydı. Birlikten çıkarılma cezası, Ahilerin tarih sahnesinde yer aldıkları sürece önemle üzerinde durdukları kaliteli, standartlara uygun, ucuz mal ve hizmet üretme mantığına dayalı hizmet anlayışını çiğneyen ve bu suçu tekraren işleyen esnafa uygulanırdı. Kaliteli mal ve hizmet prensibini bozmanın anlamı, kendisini yetiştiren ustasına, ahlak ilkelerini öğreten hocalarına, çıraklıktan itibaren beraber mesleğin inceliklerini öğrendiği yol arkadaşlarına hakâret etmek ve Ahiliğin bütün değerlerine ihanet etmektir. Çıraklıktan, kalfalığa ve ustalığa kadar sürekli eğitilen ve gözetim altında tutulan esnaf, müstakil

işyeri açmasından itibaren, çok daha dikkatli denetim ve gözetime tabi tutulduğundan, müşteriye aldatmaya yönelik girişim içinde zaten bulunamazdı. Bunun yanı sıra esnaf, tüketiciye yalnızca sağlam mal satmakla yükümlü olmayıp, aynı zamanda defolu olan malını açıkça söylemeli, fiyatını buna göre belirlemeli, sattığı malı da abartılı bir biçimde övmemeliydi. Ahilerdeki ciddi denetim sistemine ve otokontrole rağmen, istisnai dahi olsa kalitesiz veya defolu mal satma, bu yolla müşteriye aldatma ve haksız kazanç sağlama olayları da yaşanırdı. Bu durumda, esnafın dükkânı kısa süreliğine veya temelli kapatılırdı. Dükkân kapatma işlemi, diğer esnaf ve halk içinde gerçekleştirilirdi. Bu tarz bir teşhir uygulamasının sebebi diğer esnafın durumdan ders çıkarmasının istenmesiydi. Böylelikle iş yeri kapatılır, sahtekârlık yapan esnafın sağ ayağındaki ayakkabısı ayağından çıkarılarak dükkânın damına fırlatılırdı. Böyle ilginç bir yöntemle dükkân kapatma uygulamasına “*pabucu dama atma*” adı verilmiştir. Kendisine kalitesi düşük veya defolu mal satılarak mağdur edilen müşteriye, yeni bir ürün verilmesi veya parasının iadesi sağlanarak, müşterinin mağduriyeti giderilmiş olurdu. Bu kural dışı uygulamayı yapan esnafın durumu, Ahi sistemi içerisinde, başka şehirlerdeki esnafa da duyurulduğundan, o esnafın aynı zanaat kolunda çalışması engellenirdi. Bunun yanında sosyal hayatta da sıkıntılar çeker, arkadaşları ve akrabaları bile ondan yüz çevirirdi. Bu durum davranışlarını düzelttiği anlaşılıp, affedilmesine karar verilinceye kadar sürerdi (G. Demir 2000: 394-396). Bu yöntemle dükkânı kapatılıp, örgütten çıkarılan esnafa, Ahilere has bir deyim olan “*yolsuz kalmış*” tabiri kullanılırdı (Kallimci, 2007: 16).

Bu ceza dışında suç işleyen esnafa farklı cezalar da uygulanırdı. Özellikle debbağ esnafına has cezaların varlığından bazı fütüvvetnâmelerde bahsedilmektedir. Aslında yazılan şeyler, bazı ufak fıkralardan ibarettir. Meselâ fütüvvetnamenin birinde şu fıkra vardır: “*Debbağ olan kasap olmağa talip olsa, ta’zîr olunup yakasın kesip borkün alıp ocaktan red-doluna. Bu tazîri etmezler ise cümle pirlerin, birader-zâdenin bedduasını kabul etmiş olurlar. Ta’zîr-i hakikat değneği vuralar. Doksan dokuz vuralar ve bin akça cerime alalar.*” Tazîr-i hakikat değneği vurmanın birtakım âdâb ve erkânı vardır. Adedi doksan dokuz olacaktır ve değneği vuran kimse elini omzundan yukarı kaldırmayacaktır. Ve yine bu fütüvvetnâmede şu fıkra vardır: “*Şöyle malûm ola ki otuz yıllık üstadlar Ahi önünde ellerin sallayıp söz ile mücadele ederse yakasın kesip borkün alıp tekrar şâkirdliğe vereler. Kabul*

etmeyecek olur ise reddoluna. On yıllık kalfa serkeşlik eder ise ta'zîr-i hakikat değ-neği vurduktan sonra mahremesin boğazına takıp zâviye kapısına kurban asıp yüz sürecektir olur ise üç günden sonra suçu affoluna, meclis edip post'a lââyık edip oturtalar.” fütüvvetnâme maddesinden, büyüklere saygısızlık ve bazı ahlak dışı davranışlara uygulanacak cezalar açıklanmıştır (Günaydın, 2015: 82).

Bunun dışında, esnafın hangi uygulamalarının suç sayıldığına dair birkaç örnek verilecek olursa: İmal edilen ekmek ağırlığının, çörek ağırlığının yarısı kadar olması, hazırlanırken içerisine kaliteli yağdan bir okka konması, esnafın, bu standartlara uymaması halinde dirhemine bir akçe ceza kesilmesi, yine fırıncı esnafının kepeksiz un kullanması böylelikle daha kaliteli un elde etmesi, bu kuralın çiğnenmesi durumunda yine para cezası kesilmesidir. Bununla birlikte, böğürtlen çöreği, pide fiyatına satılmalıdır. Aşçıların kâseleri temiz, kazanları, kapları kalaylı ve temiz olmalıdır. Temizliğe riayet etmeyenler cezalandırılmalıdır. Bakkallar eksik tartmamalı, iyiyi, kötüyü, çürüğü birbirinden ayırt etmelidir. Terziler, dikişlerini sık yapmalı, elbiseyi zamanında teslim etmelidir; gecikirse cezalandırılmalıdır. Kendisi dikmeyip hazır alıp satanlar da aynı şekilde cezalandırılmalıdır. Berberler ustura, havlu ve peçetelerini temiz tutmalıdır. Boyacılar iyi boya kullanmalı, solan boya kullanan cezalandırılmalıdır. Damgasız ölçü ve tartı âleti kullanılmamalıdır. İmalatın önceden belirlenen kalite standartlarının altına düşmesi, defolu veya düşük kaliteli malı, sağlam ve yüksek kaliteli gibi gösterip satışa sunulması gibi hâllerde ikazlara önem vermeyip kalitesiz mal üretenlerin iş yerlerine kapatma cezası verilirdi. Bir mamulün, daha önce tespit edilen gramajından eksik imâl edilmesi hâlinde o iş yerine verilen, iş yeri açma izni iptal edilirdi. Kaliteyi bozanlar yanında, tespit edilen fiyatlardan daha yüksek fiyatla mal satanlara da iş yerini kapatmaya kadar varan ağır cezalar verilirdi. Bir esnafın hilekârlığı tespit edilip cezalandırıldıktan sonra eğer hilekârlığını devam ettirirse esnaf teşkilâtınca çeşitli cezalarla birlikte iş yeri kapatılırdı. Yine bir malın üretiminde kullanılan hammadde ve yapılan işçilik bazen bütün esnaf tarafından ihmal edilebilmekteydi. Fakat bazı malların üretimi ancak birkaç ustaya verildiğinden bu malların fiyatları diğerlerinden farklı olabilmekteydi. Bu ustaların ürünlerini taklit edenler veya kendi imalatları gibi gösterip yüksek fiyatla mal satanlar cezalandırılırdı. Bir ustanın icat ettiği ürünün patenti kendisine aitti. Herkes bu

hakka riayet ekmek mecburiyetindeydi. Bir ustanın icat ettiği ürün başkası tarafından taklit edilirse iyi karşılanmazdı (G. Demir, 2000: 397-398).

Ahi örgütleri, Selçuklular döneminde bağımsız bir teşekkül durumunda faaliyet göstermişler, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise, devletin özerk yapılı bir kurumu durumuna gelmişlerdir. Esnaf içerisinde anlaşmazlık olduğunda, bunu öncelikle kendileri çözüme kavuşturma yoluna giderlerdi. Bu arabuluculuk faaliyetinden dolayı kamu otoritesi olan kadı makamına çok az davanın iletiildiği bilinmektedir. Öte yandan Ahiler, kendi iç disiplinlerine şer’i kanunların üstünde bir kıymet vermezlerdi fakat meselelerini yargıya taşımayı da pek doğru kabul etmedikleri açıktır. Haksızlığa uğradığını düşünüp, hakkını yargı yoluyla almak isteyen esnafı, ikna yoluyla vazgeçirdikleri ve tarafların ihtilaflarını çözdükleri bilinmektedir. Bu bir çeşit arabuluculuk hizmetini, kimi araştırmacılar, Ahilerin resmi devlet hukukundan bağımsız oldukları ve eski Türk geleneklerinden gelen “*teâmül hukuku*”na göre hareket ettikleri şeklinde yorumlamışlardır. Fakat Ahilerin iç meselelerini kendilerinin çözmeye çalışmaları bağımsız oldukları anlamına gelmemektedir. Hukuki bütün konularda Osmanlı kamu otoritesinin temsilcisi olan kadının denetim ve gözetimi altında hizmet verirlerdi. Ürün mal ve hizmetlerinin üretimi, sunumu gibi her türlü ticari faaliyet Osmanlı kadısının bilgisi kapsamında yürütülürdü (İnanır, 2014: 106). Yine de Ahi Örgütünün kendi iç mekanizması içerisinde çözemediği ve çıkan sorunun toplumu ve tüketicileri de ilgilendiren boyutlar kazandığı durumlarda konu, bütün ilişkileri düzenleme ve doğacak muhtemel anlaşmazlıkları çözüme kavuşturma merci olan, dünyaca ünlü Osmanlı adâletine yani kadıya iletilirdi. Kadıya yansıyan kural ihlallerinin çoğu belirlenen standartlara uygun mal ve hizmet üretilmemesinden kaynaklanmaktaydı. Buna karşı Osmanlı kamu otoritesinin en çok kullandığı yol; ikaz etmek, bir daha yapmamasını tavsiye etmektir. Fakat kalite standartının önemli ölçüde düşürüldüğü ve bu sahtekârlığın tüm ikazlara rağmen birkaç kez tekrar ettiği durumlarda, yasaları çiğneyen esnaf Müslüman ise, hapse atılır, gayrimüslimse kürek cezası verilirdi. Fakat cezalandırma uzun süreli olmaz, en fazla bir ay süre ile uygulanırdı. Burada önemli olan nokta “*tekerrür*”dür. Birkaç kere uyarmadan ceza verilmediği gibi, verilmiş olan cezanın süresini belirleyen en önemli unsur da “*mükerrerlik*” ti diyebiliriz. Eğer mükerrerlik yoksa, ciddi görünen suçlar bile kısa bir cezalandırmadan

sonra affedilirdi. İnsanın hata yapabileceğini daima dikkate almayı ilke olarak benimsemiş olması, Osmanlı adaletinin ününü yaratan sürat ve sadelik yanında, büyük bir hoşgörüye de sahip bulunduğunu ortaya koyan, kaydedilmeye değer bir niteliğidir. Şunu da belirtmek gerekir ki, hoşgörü konusunda, Osmanlı kamu otoritesinin yani Kadılık makamının tavrı ile Ahi Teşkilatının tavrı arasında önemli farklılık bulunduğu, bu alandaki sayısız belgeden açıkça ortaya çıkmaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi, Ahilerin, kurallara uymayan üyelerine karşı çoğunlukla dükkân kapatma, esnafıktan çıkarma gibi sert ceza talepleri ile huzuruna çıktıkları kadı, genellikle yatıştırıcı, uzlaştırıcı kararlar alır; cezalandırmaya gittiği durumlarda da çoğunlukla Ahi yöneticilerinin talep ettiği kadar çok daha hafif cezaları yeterli bulurdu. Esnafıktan çıkarma cezaları, çok nadir hallerde uygulanırdı ve meslekî suçlardan çok, genel cezaî ve ahlakî suçlarda verilirdi. Meslekî suçlardan ihraç cezası verildiği hallerde de, sıklıkla diğer cezalar gibi, geçici nitelikte olur, belli bir süre geçtikten sonra cezalı tekrar işine dönebilirdi (Genç, 2017: 291-295).

Esnafa verilen cezalar toparlanacak olursa, suçun çeşidine göre: Meslekten kısa süreli uzaklaştırma, esnafıktan sürekli men cezası, dövme cezası, para cezasına çarptırma, toplumsal ilişkilerin askıya alınması yöntemi olan yolsuz bırakma cezası, uyarıda bulunma ve nasihat etme, hapse atma, bütün mallarının devlet tarafından elinden alınması olan “*müsâdere*” cezası şeklinde özetlenebilir (Erken, 2002: 85). Osmanlı Devleti döneminde esnaf gayrimüslimlere ise kürek cezası verilirdi (Genç, 2017: 295).

Görüldüğü gibi Ahi Birliklerinde, örgüt içi sıkı ilişkilerden kaynaklanan denetim ve caydırıcı cezalar bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti döneminde özerk yapılarını kaybeden Ahiler, denetim ve ceza konusunda Osmanlı kadısına başvurup cezaların bizzat devlet tarafından uygulanmasını sağlamaya çalışmışlardır. Uygulanacak cezalar hususunda, gerek Ahi Birliklerinde gerekse de Osmanlı adâlet sisteminde geniş hoşgörü anlayışı doğrultusunda işlemlerin tesis edildiği açıktır.

1.16 Ahiliğin Fonksiyonları

Çağatay; Ahiliğin, Ibn-i Battuta Seyahatnâmesi'nin, Mehmet Şerif (Çavdaroğlu) tarafından iki cilt halinde 1917-1919 yılları arasında Türkçeye çevrilip

basılmasından sonra, birçok yazar ve çevrelerce söz konusu edilen sosyo-ekonomik bir kurum olduğunu, bu kuruluşa fazla ilginin iki sebebinin bulunduğunu; bunlardan birincisinin Ortaçağ Anadolu halkı üzerinde etkin bir rol oynaması, ikinci sebebin ise, çok yönlü, çok amaçlı bir kurum olmasından (Çağatay, 1993: 33) kaynaklandığını belirterek, Ahiliğin çok fonksiyonlu bir teşkilat olduğuna dikkat çekmiştir.

“Türk medeniyetinin ayrılmaz bir parçası olan Ahilik, başta tarikatların tasarladıkları deneyler olmak üzere, Ortaçağın başka yaşam seçmeleri ile dayanışık olmakla beraber, bünyelerine İslâm dini ve değerlerini entegre ettiği geleneksel Türk toplumunun zihniyetine daha uygun gelmiştir” diyen Munteanu ayrıca, Ahilik, hem tasavvufun topluma önerdiği; yaşam tarzı, inzivâ, çilecilik, münzevî hayat anlayışını bünyesinde taşımakta, hem de diğer tüm sosyal tabakalara uygun farklı seçenekler sunmaktadır. Bu örgüt, yalnız yeni bir anlayışın tezahürü olmayıp, tüm toplum için olumlu neticelerle sonuçlanan gerçek bir toplumsal örnekliliği yaratmayı başarmıştır. Ahi Teşkilatının reddedilemez özgünlüğünün kökü, önsezisinde menfaat ve ülkülerine tüm koşullarda hizmet ettiği Türklerin huy ve aktif tabiatına uymasında saklıdır. Her şeyden önce, Ahiliğin başarısı psikolojik nitelikte olup, Türk halkının tarihî hafızasında ve yaşam biçiminde unutulmaz izler bıraktığını belirtmektedir (Munteanu, 1993: 95).

XIII. yüzyılın ortalarından başlayarak gençleri aylaklıktan kurtarmak, olumsuz fikirler yaymaya çalışan felsefi ve dini zümrelere katılmalarını önlemek, bununla beraber devletin asker ihtiyacını karşılamak maksadıyla desteklenmiş olan Ahiler, farklı fonksiyonlara sahip bir teşkilattır. Ahi Birlikleri; esnaf ve zanaatkârlardan oluşan, ilke ve uygulamaları ile içinden çıktıkları toplumla uyumlu, halkın sosyal ve özellikle ekonomik hayatını etkileyen ve yönlendiren bir çeşit sivil toplum örgütüdür. Bu disiplinli esnaf organizasyonun asırlarca toplumun; sosyal, ekonomik ve siyasi hayatına, birlik, beraberlik, dayanışma, paylaşma, barış ve huzuruna önemli katkılar sağlaması, kendisine rehber edindiği evrensel değerlerin sonucudur (Soysal, 2013: 10). Öte yandan, Ahiliğin kurucu lideri Ahi Evran, Ahiliği, öylesine itibarlı bir teşkilat haline getirmiştir ki, tarih sahnesinde boy gösterdiği sürece, esnaf ya da zanaatkâr denilince ilk akla gelen dürüstlük ve ahlak olmuştur.

Teşkilat bu özellikleri ile bütün devlet adamlarının saygısını kazanmış, padişah ve diğer devlet büyükleri bu örgüte girmeyi şeref saymışlardır (Çağatay, 1989: 90-215).

Şunu da vurgulamak gerekir ki, Ahilik kurumu denilince, ilk olarak Ahiliğin lideri Ahi Evran akla gelmektedir. Aslında bir önderin yeni bir teşkilat ortaya çıkarmasında en önemli unsur, onun teşkilat prensiplerine kattığı ve kurduğu teşkilatın temel yol göstericisi mahiyetinde olan fikirleridir. Ahi örgütleri içinde, Ahi Evran'a ait ilke ve prensipler Ahiliğin fonksiyonlarını oluşturmuştur. Zaten Ahi Evran'ın ortaya koyduğu prensiplerin uygulamaya geçmesi ancak çok fonksiyonlu bir teşkilâtle mümkün olabilirdi. Ahi Evran, bu sebeple çok işlevli bir organizasyon kurmuştur. Ahi Teşkilatının, Ahi Evran'ın fikirleri çerçevesinde ortaya çıkan fonksiyonlarını; “*dinî-ahlâki fonksiyonlar*”, “*askeri fonksiyonlar*”, “*siyasi fonksiyonlar*”, “*sosyal yardımlaşma ve kültürel fonksiyonlar*” (Erken, 2002: 54-55), “*iş hayatı ile ilgili fonksiyonlar*”, “*eğitim ve dayanışma fonksiyonu*”, “*arabuluculuk fonksiyonu*”, ve “*gençlik ile ilişkili fonksiyonlar*” (Solak, 2009: 11) ana başlıkları altında ele almak mümkündür.

❖ **Dinî-Ahlaki Fonksiyonu**

İnanma ihtiyacı karşısında insanların kutsal kabul ettiği değerlerin bütünü veya insanların inanmakla huzur buldukları değerler toplamı olarak tanımlanan din kurumunun ilk çıkış noktası bireydir. Fakat etkileri ve fonksiyonları itibariyle hemen sosyalleşmiştir. Çünkü din ortak bir inanış ve yaşayışı teklif eder. Bu bakımdan birden fazla kişiyi ilgilendirmektedir. Birden fazla kişiyi ilgilendiren her olay da sosyal olaydır. Onun için dini ferдин kalbine gömmek ve tek kişiyi ilgilendiren bir olgu zannetmek yanlıştır. Din insan hayatının her safhasına etki eder (Öztürk, 1999: 71-76).

Bu bağlamda, İslam dini açısından, örnek bir Müslümanda olması gereken mükemmel nitelikleri kapsayan; diğergamlık, gerçek İslam kardeşliği ve bütün bunların bileşkesi olan fütüvvet felsefesinin, halkın kültür ve ahlak kodlarıyla birleşerek ortaya çıkardığı Ahi Teşkilatı, teorik aşamada kalmamış, günlük hayatta ekonomik, sosyal, ahlak öğretileri ve siyasi boyutları ile asırlarca uygulanmıştır. Bundan dolayı Ahi Örgütlerini, sadece bir esnaf kuruluşu olarak değerlendirmek,

farklı birçok fonksiyonunu gözden kaçırmak olacağından isabetli olmaz. Ahi Teşkilatının, kuruluşundan itibaren, hayatini sürdürdüğü zaman zarfı boyunca, sosyal, ekonomik ve siyasi birçok fonksiyona sahip olduğu görülmektedir. Evrensel ahlak anlayışı ile sanatı birleştiren Ahiler, yaptıkları mesleği kutsal, çalışmayı ve alınteri ile helâlden kazanç elde etmeyi ibadet telakki etmişlerdir. Birbirleriyle ve bütün toplum ile hoşgörü ve sosyal dayanışma anlayışı içerisinde ilişkiler geliştiren, insanı en değerli varlık kabul eden, kaliteli mal ve hizmet üretmeyi ve böylelikle müşteriyi memnun etmeyi temel gaye edinmiş, yerinde saymayı geri düşmek sayan, dolayısıyla eğitim yoluyla sürekli gelişmeyi amaçlayan kapsamlı bir esnaf teşkilatıdır. Ahi fütüvvetnâmelerinde bulunun bütün öğretilerin, İslam dininin ana kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve hadislerden alındığı açıktır. Çünkü Ahilik denilinde ilk akla gelen; kardeş olmak, eli açık olmak, yardımsever olmak, alınteri ile kazanmak, sabırlı ve hoşgörülü olmak, yalan söylememek, her daim doğru sözlü olmak gibi ahlak kuralları “*üsve-i hasene*” olarak Hz. Peygamber'in şahsında örneklendirilmiş ve İslam toplumunda uygulanmış olan öğretilerdir. Ahiler için sıralanan bu güzel vasıfların kaynağının temel İslami prensipler olduğu açıktır (Sancaklı 2015: 89).

Zaten Ahi Teşkilatı, ilk kurulduğu zamanlarda bütünüyle bir tarikata benzemektedir. Bu devirlerde Anadolu coğrafyasına yerleşen bütün kişi, grup ve zümrelerin temel amacı, bu coğrafyada İslamı yaymak ve geliştirmektir. Dolayısıyla Ahiliğin amaçlarından en önemlisi İslam dinini yaymaktır. Ahi müessesesinin İslamı yayma işlevini icra ettiğini, bir esnaf ve zanaatkârlar teşkilatı rolüne büründükten sonra da görmek mümkün olup, bununla beraber Ahilerin, örgütlü mekânları olan zaviyelerde toplanmaları dinî bir gayenin gereğidir. O devrin teşkilâtlarında görülen ortak nokta dinî fonksiyonlu oluşlarıdır. Bu sebeple Ahilik müessesesi de, zamanın örgütlenme tarzına uyumlu şekilde kurulmuş ve İslami akidelere büyük hassasiyet göstermiştir (Erken, 2002: 55-56).

Ahilik anayasası olan fütüvvetnâmeler üzerinde yapılan çalışmalarda, bahsedilen dini fonksiyonları görmek mümkündür. Mesela XV. yüzyılda yazılmış olan “*Muhtasar Fütüvvetname*”; temelde insanı, İslam ahlak ve âdâbı ile eğitmeyi amaçlayan fütüvvet mesleğinde; kötülüklerin anası şarap içmeyi, zina ve livata

etmeyi, gammazlık, münafıklık, tekebbürlük yapmayı (kibirlenme), yavuz gönüllü olmayı, hasetçi olmayı, buğz ve kin tutmayı, kasten yalan söylemeyi, vaadinde durmamayı, emanete hıyânet etmeyi, nâmahreme şehvet nazarıyla bakmayı, başkasının ayıbını açığa çıkarmayı, nefsini katletmeyi, kıskançlık etmeyi, kumar oynamayı, uğruluk etmeyi (soygunculuk) ve bühtânda bulunmayı (iftira) Ahîlere yakışmayan davranışla olarak sıralamakta, bu türlü fiillerin, yiğidi yiğitlikten Ahîyi de Ahilikten edeceğine işaret etmektedir. Eserde zulümle fütüvvetin bir arada bulunamayacağı ve fütüvvet ehli olanların bu türlü kötü davranışlardan uzak olmaları gerektiği belirtilerek “*edep*” kavramına vurgu yapılmaktadır. Kimde edep hayâ varsa onun imânı vardır. Hayası yoksa imanı da yoktur. Gerçek fütüvvet sahibi olmak isteyen kişinin edepli olmak için çalışması gerekmektedir. Bunun için de edepli kişilerle birlikte bulunması, onlarla oturup kalkması gerekir. Çünkü toprağın güle arkadaş oluşu gibi, fütüvvet talibi de iyilerle, salihlerle oturursa o da salih olur ve yüzü ak olur denilmektedir (Şeker, 2011: 186-188).

Ahi felsefesinin ahlaki temellerinin İslam akideleri olduğu Ahi fütüvvetnâmelerinden açıkça anlaşılmaktadır. Bu bağlamda günlük yaşayış, ticari faaliyetler, zaviyelerdeki eğitim anlayışı gibi hususlarda İslami ahlak ve adâp kurallarını, Kur'an'ın bütün dünyaya vazettiği çağları aşan ilahi çağrısı ve Hz. Peygamber'in mükemmel insan örnekliğini sergileyen sünneti çerçevesinde gerçekleştirdikleri açıktır.

❖ Askerî Fonksiyonu

Anadolu'nun Türk ve İslam beldesi olmasında çok mühim katkıları bulunan Ahi Teşkilatı, görevini ancak askerî hususları da bünyesinde toplamakla yerine getirebilirdi. Ahiler, İslâmi literatürde, Allah yolunda savaşmak anlamına gelen “*cihat*” anlayışı doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Cihat anlayışının, öncelikle kılıç ile kâfirlere karşı verilen mücadele olduğu düşünüldüğünde, Ahilerin askerî yönlerinin bulunması kaçınılmaz gözükmektedir (Erken, 2002: 56). Ahilerin askerî fonksiyonları özellikle devletin fetih hareketlerine giriştiği dönemlerde ülke içinde aktif olarak kendisini göstermiş, “*devletin asayişini koruma*” görevi kapsamında önemli hizmetler yapmışlardır (Urluk, 2009: 17).

Ahilik müessesesinin askeri fonksiyonu, Osmanlı Beyliğinin devletleşmeden ve kurumsallaşmadan önceki devrine rastlar. Ahilerin askeri özelliklerine bakıldığında, düzenli bir ordudan çok milis gücü görünümünde oldukları anlaşılmaktadır. Onlar, ülke içinde meydana gelen ayaklanmalar ve oluşan kaos ortamına, başlarındaki lider şahsiyetler ile birlikte askeri bölükler kurarak müdahale etmişler ve önemli ölçüde başarı sağlamışlardır. Ahilerin askeri faaliyetler içerisinde olmalarına kanıt olarak; Selçuklu tahtını ele geçirmek için yapılan savaşlarda aktif taraf olmaları, Moğollara karşı silahlı direniş göstermeleri ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşuna, hem insan kaynağı sağlamaları, hemde askeri olarak destek vermeleri sayılabilir (Erken, 2002: 56).

Selçuklu döneminde, şehirlerde işçi yiğit/fetaların reisi sıfatıyla Ahi, doğal olarak siyasi bir rol oynamaktadır. Şehirde fütüvveye bağlı örgütlenmiş bir kuvvet olarak onların, zorbaları ortadan kaldırmakta sultana yardımcı olduklarını görmekteyiz. Bununla birlikte Ahi geleneğinde silah taşıma yanında egemenlik ifade eden sembol ve kurumlar, bayrak ve esnaf mahkemelerinin (debbağlarda) bulunduğunu da biliyoruz. Kanuni Sultan Süleyman'ın asi kapıkullarına karşı İstanbul'da silah taşıyan kalabalık tabakhane işçilerini kastederek *“Benim şehirde onları yola getirecek bir ordum var”* dediğini Evliya Çelebi rivayet eder (İnalçık, 2013: 78). Kanuni'nin, sayısı 5000 kişiyi bulan debbağ işçileri ile kendisine başkaldıran yeniçerileri tehdit etmesi (İnalçık, 2017: 167). Ahilerin askeri güçlerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Yine Ahilerin siyasi ve askeri özelliklerini yansıtmaları açısından, 1243 Köseadağ bozgunundan sonra, Moğolların ve Moğol yandaşlarının baskı ve zulmünden dolayı pek çok Ahi ve Bacı'nın Anadolu'nun batısına yani uç bölgelere göç ettiklerini biliyoruz. Ahi Mesud, Kırşehir'den Ankara'ya; Ahi Sinan, Aksaray'dan yine Ankara'ya göç etmiştir. Ankara ve çevresi o dönem Ahiler, Bacılar ve Türkmen toplulukları için güvenli bir bölge olmuştur. Ahiler, Osmanlıların yönetimine geçmeden önce, kısa süreli de olsa Ankara'da devlet kurmuşlardır (Bayram, 2016: 50). Eğer kurdukları devleti ayakta tutabilseydi birçok şehir kendilerine kalacaktı. Fakat güçlerinin dağılık olmasından dolayı düzenli ordu oluşturamadılar ve fazla direnemediler (Anadol, vd., 2002: 500).

Şöyle ki; Osmanlılar, Ankara'yı iki defa fethetmişlerdir. İlki 1354'te Orhan Bey döneminde gerçekleşmiş (Uzunçarşılı 2011: 124;Yücel-Sevim 1995: 10) fakat kısa süre sonra şehir Ahilerin eline geçmiştir. Ankara'nın ikinci defa Osmanlı Devleti yönetimi altına girmesi ise, I. Murat dönemidir. Sultan I. Murat, tahta geçtikten sonra babasının sağlığında kardeşi Süleyman Paşa tarafından alınan fakat daha sonra Ahilerin eline geçen Ankara'yı geri almak için sefere çıktı. Çünkü Orhan Gazi'nin ölümünün ardından oluşan otorite boşluğundan yararlanan Ahiler, Karamanoğullarının etkisiyle Ankara'nın hâkimiyetini Osmanlılardan geri almışlardı. Sultan Murat, düzenli ve güçlü Osmanlı ordusu ile Ankara önlerine geldiğinde, direnmenin mümkün olmayacağını gören Ahi liderleri, 1362 yılında savaşız olarak şehri Osmanlılara bırakmışlardır (Uzunçarşılı 2011: 160-161).

Bilindiği gibi Ahi Örgütleri Anadolu'nun Moğol işgaline uğradığı XIII. yüzyılda etkin bir teşkilat olarak, vatanlarını işgalci Moğollara ve onlarla işbirliği içinde bulunan yerli unsurlara karşı savunmak durumunda kalmışlardır. Asli görevlerinden birisinin buldukları yerleşim birimlerindeki halkın mal ve can güvenliğini de sağlamak olduğundan devletin zafiyete uğradığı dönemlerde askeri özellikleri ön plana çıkmıştır. Yine otorite boşluğunun yaşandığı, halkın güvenliğinin tehlikeye düşürüldüğü bir dönemde Ankara örneğinden de anlaşılacağı üzere, kentin yönetimini üstlenmişlerdir. Özellikle Osmanlıların kuruluş dönemlerinde ciddi askeri güce sahiptirler. Askeri özellikleri Osmanlı Devleti'nin güçlenmesi ve merkezîyetçi devlet anlayışını benimsemesinden sonra zayıflamış esnaf örgütü olarak toplum hayatına katkı yapmaya devam etmişlerdir.

❖ **Siyasî Fonksiyonu**

Siyaset; kısaca, *“insanların hayatını düzenleyen genel kuralları yapmak, korumak ve değiştirmek için yapılan faaliyetler”* (Durdu, 2014:109) olarak tanımlanmaktadır. Ahi Teşkilatı, ilk kurulduğunda siyasî işlevleri de bünyesinde barındırıyordu. Zaten Ahi Teşkilatının kurulduğu çağın siyasi iklimine bakıldığında bunun zorunlu bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü o dönemin karışık siyasi ve sosyal ortamında, Selçuklu tahtını ele geçirmek isteyen şehzâdeler, güçlerini artırmak için çeşitli tarikatların ve diğer dini ve sosyal grupların desteğini almaya çalışmışlardır. Bu gruplardan birinin kurucusu olan Ahî Evran da Anadolu'da

Kayseri şehrine yerleştğinde Selçuklu Sultanının ilgisine ve iltifatına mazhar olmuştu. Böylelikle, özellikle 1243 Köseadağ Savaşı'nın ardından oluşan siyasi ve sosyal çalkantılar Ahi Teşkilatını zorunlu olarak bölgesel bir güç olmaya sevk etmiştir. İbni Battuta Seyahatnamesi'nde bu durumu şöyle açıklar: "*Yörenin (Kayseri) törelerinden biri de hükümdar bulunmadığı takdirde şehirde ahıların idareyi ellerine almaları, bir nevi hükümet etmeleridir. Ahı, gücü ölçüsünde gelen gideni ağırlar, giydirir, misafirin altına binek verir. Davranışları, buyrukları ve ata binişleriyle tıpkı bir hükümdar gibi hareket ediyorlar!*" (Battuta, 2000: 415-416). İbni Battuta'nın gözlemlerinden de anlaşılacağı gibi, Ahiler, disiplinli hiyerarşik yapıları sebebiyle, buldukları yörede, devlet gücünün zayıflaması durumunda, toplum düzeninin bozulmaması için siyasi gücü ellerine almaktan çekinmemişler ve bu gücü her daim halk yararına kullanmışlardır.

Uzunçarşılı da, I. Murat'ın tahta geçişini; "*Orhan Gazi'nin yerine devlet işlerinde nüfuzları olan Ahilerin kararıyle büyük oğlu Murad geçti.*" (Uzunçarşılı, 2011: 160) şeklinde değerlendirerek, Ahilerin, Osmanlıların kuruluş devirlerinde başa geçecek padişahı belirleyecek derecede siyasi ağırlıkları olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan, Osmanlı Devlet mekanizmasının oluştuğu dönemlerde, yetişmiş, donanımlı üyeleri ile Osmanlı Devlet kademelerine devlet adamı temin etmiş olan Ahilerin, yoğun siyasi etkinliklerini devlet katında da devam ettirdikleri anlaşılmaktadır (Erken, 2002: 57).

Osmanlı siyasi otoritesinin oluşmasına katkı yapan Ahiler, bu otoritelerinin yaygınlaşması oranında, yükselmiş oldukları siyasi fonksiyonları yavaş yavaş kaybetmekle beraber; Osmanlı Devleti'nin kurulduğu XIV. asır başlarından, devlet sistemini olgunlaştırdığı XV. asrın ortalarına yani İstanbul'un fethine kadar uzun yıllar boyunca, tam bir özerklik içinde gözükmektedirler. Bu özerklik dolayısıyladır ki esnaf ve sanatkâr birlikleri haline dönüşen Ahi Birlikleri, kısa zamanda gelişmiş; Anadolu şehir ve kasabalarındaki hareketli ticaret ve sanat hayatına hâkim duruma gelmişlerdir. Bu dönemde Ahi Birliklerine, siyasî otoriteyle ilişkileri açısından baktığımızda; bu birliklerin yalnızca Kırşehir'deki Ahi Evran Zaviyesi tarafından denetlenen kurallara bağlı olarak yönetildiklerini görüyoruz. Her Ahi Birliği, yöneticilerini kendi içinden serbestçe seçtiği gibi, "*ham madde*" ve "*mamûl eşya*"

fiyatlarının belirlenmesinden, üretimin miktar ve kalite olarak planlanmasına kadar bütün kararlarında bağımsızdırlar. Bu bağımsızlık, zaman zaman ortaya çıkan sürtüşmelere rağmen XV. yüzyılın ortalarına kadar devam etmektedir (Güllülü 1977: 119-120). Fakat Osmanlı Devleti, kuruluş aşamalarını geçip, modern devlet kurumlarını oluşturduktan ve merkezi bir yapıya büründükten sonra, Ahilerin, siyasi özelliklerinin geri plana itildiği, yalnızca asli görevleri olan esnaf ve zanaatkârlar teşkilatı işlevini gördüğü gözlenmektedir (Erken, 2002: 57).

Ahi Birliklerinin Osmanlı Devlet yönetimine tepki göstererek, başkaldırdıkları olay ise, dördüncü Osmanlı Padişahı olan Yıldırım Beyazıt zamanına aittir. Bu olayda Yıldırım Bayezıt'a karşı Ankara Ahileri *"Bir ticaret ve hak işinden ötürü bayrak kaldırmışlar ve dükkânlarını kapıyarak silâhbaşı etmişler"* dir. Haksızlığa uğradıkları için devlet otoritesine başkaldıran Ahiler, çok yoğun örgütlendikleri Ankara şehrini iki haftadan fazla bir süre tekrar ele geçirmişler, ancak isteklerini elde ettikten sonra Ankara'nın yönetimini tekrar kamu otoritesine teslim etmişler ve işlerinin başına geçmişlerdir. Bir yanılla, Osmanlı siyasî otorite yapısındaki yeni gelişmelere işaret eden bu olay, bir yanılla da Ahi Birliklerinin sahip oldukları özerkliğe karşı bazı müdahalelerin ortaya çıktığını göstermektedir. Özellikle Fatih Sultan Mehmet dönemi, Ahilerin özerk yapılarını tamamen kaybettikleri dönem olmuştur (Güllülü, 1977: 119-123).

Yapılan çalışmalardan, Ahilerin, bağlı oldukları devletin siyasi olarak zayıfladığı dönemlerde güçlendiklerini, devletin güçlendiği dönemlerde siyasi olarak zayıfladıklarını ve temel işlevleri olan esnaf ve zanaatkârlık rollerine geri döndüklerini görüyoruz.

❖ Sosyal Yardımlaşma, Dayanışma ve Kültürel Fonksiyonu

Ahîlik müessesesinin en önemli yönlerinden birisi hiç şüphesiz, yardımlaşma ve sosyal dayanışma yönüdür. Ahîlik müessesesinde kuvvetli bir şekilde görülen sosyal yön, diğer tarikatlarda olduğu gibi Kur'an-ı Kerim'den ve Hz. Peygamber uygulamalarından kaynağını almaktadır. Kur'an, insanların iyilikte yardımlaşmalarını, kötülükte yardımlaşmamalarını emretmektedir. Bundan dolayı yardımlaşma ve dayanışma anlayışı Ahilerde üst seviyede uygulanmıştır. Bahsedilen

bu kardeş dayanışması günümüz toplumunda halâ canlılığını korumaktadır (Erken, 2002: 58).

Ahiliğin temel sosyal fonksiyonlarından birisi; kâmil insan yetiştirmek, bu yolla kusursuz topluluklar oluşturmak ve dünyaya bu nizamı yaymaktır. Böylece “*insanlara ve insanlığa hizmet edebilmek*” anlayışıdır. Ahiler, bu ulvi amacı gerçekleştirmenin ilk aşamasının öncelikle kendilerini mükemmelleştirmek olduğunun bilincinde olarak, kendilerini, sürekli iç muhasebe ve ahlaki eğitim süçgecinden geçirerek, Türk ve İslam Anadolu toplumuna güzel örnekler sunmuşlardır. Bu açıdan Ahi Teşkilatı, Anadolu toplumunun sosyal, ekonomik ve ahlaki hayatına önemli katkılar sağlamışlardır (Özerkmen, 2004: 69).

Ahilik müessesesinin sosyal işlevi, İslam dininin ortaya koyduğu kurallar çerçevesinde oluştuğu için, aralarında düşmanca duyguların barınmasına müsaade etmemişlerdir. Ahi felsefesinde bulunan kamu düzeninin kurulması ve yaşatılması düşüncesi; birlik, beraberlik, dayanışma ve başkalarına yardım etme ruhunu beraberinde getirmiştir (Erken, 2002: 58). Örneğin bu amaçlarla vücuda getirilen Ahi zâviyeleri, yolculara ikramda bulunulan, yardıma muhtaçlara kol kanat gerilen, sosyal etkinliklerin yapıldığı yerler olup, halk nazarında büyük itibar gören Ahi kurumlarıdır. Ahi üyelerinin tüm hayatını şekillendiren ahlaki ilkeler, yaptıkları iş ve zanaatlarda da kendisini göstermiş, dayanışma kavramı teşkilatın temel düsturlarından biri olmuştur. Nitekim yazdığı seyahatnâmeye sık sık atıflar yapılan ünlü Müslüman seyyah İbni Battuta bu mevzuda; Ahilerin her köy ve kasabada örgütlendiklerini, misafirleri en güzel şekilde ağırladıklarını, ihtiyaç duydukları her türlü yardımı yaptıklarını ve kanunsuzlara karşı etkin tedbirler aldıklarını örneklerle aktarmaktadır. O çağlarda; devlet otoritesinin zayıf, eşkıyalığın yaygın olduğu, ulaşım araçlarının yeterli olmadığı göz önüne alınırsa, Ahilerin yaptığı sosyal hizmetlerin toplum hayatı açısından ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır (Solak, 2009: 16).

Şunu da vurgulamak gerekir ki; Ahiliğin sosyal işlevi, “*sosyal ahlâk*” adı verilen İslâmî ahlak anlayışına dayanır. Ahiliğin ahlâkî ilkeleri ferdiyetçi değildir. Aksine bireyin onurunu korumak koşuluyla toplumcu yapıdadır. Bu toplumcu ahlak anlayışı ne bireyi topluma ezdirmiş ne de toplumu birey karşısında yok saymıştır. Böyle bir sosyal dayanışma dengesi sayesinde devlet otoritesine ihtiyaç duyulmadan

esnaf ve halk, toplum düzenlerini muhafaza etmişler, kötü niyetli davranışlar engellenmiş ve İslam ahlakından kaynağını alan kurulu düzene karşı yapılacak tecavüzlere izin verilmemiştir. Böylelikle Ahiler, birliklerine katılanları üstün sosyal dayanışma ve yardımlaşma şemsiyesinin koruması altına almışlar, ihtiyaç halinde kullanılmak üzere, ana kaynağını üyelerden toplanan aidatların teşkil ettiği yardım sandıkları oluşturmuşlardır. “*Orta Sandıkları*” adı verilen sandıklar günümüzün “*sosyal güvenlik*” kurumlarının habercisi olmuştur (Mahiroğulları, 2008: 147).

Ahi Birlikleri; kültürel anlamda da Anadolu’ya ve Anadolu insanına önemli katkılar sağlamıştır. Anadolu’nun değişik yerlerinde yaptıkları birçok eserin yanında, köy, kasaba, belde isimlerine de kendi adlarını kazımışlardır. Mesela Ankara’da “*Ahi Mesut*”, Haymana’da “*Ahiboz*”, Keskin’de “*Ahılı*”, Yabanabat’ta “*Ahiler*”, Palu, Kocaali, Divrik, Bursa, Edirne ve Muğla’da “*Ahi*”, Eskişehir, Sivrihisar, Edremit, Ezine, Sürmene ve İzmit’te “*Ahılar*”, Muş’ta “*Ahıkân*”, Van’da “*Ahımlan*”, Çorum’da “*Ahrilyas*”, Mihalçık’ta “*Ahişeyh*”, Gölpazarı’nda “*Taşciyahılar*”, ve “*Sorguncuahılar*”, Saray’da “*Ahimehmet*”, Malkara’da “*Ahiören*”, Lapseki’de “*Ahralanı*”, Geyve’de “*Ahibab Divanı*”, Sarayköy’de “*Ahıllı*”, Samsun’da “*Ahılı*”, Çarşamba’da “*Ahalu ma Elekciyan*” bunlardan birkaçıdır (Anadol vd., 2002: 500-501). Yine bugün Konya ilinin bir köyü olan “*Başara Köyü*” adını Ahi Başara’dan almıştır (Bayram, 2016: 76). Dilimizdeki “*Ahabubası*” deyimini de “*Akıbaba*”sından bozmadır (Anadol vd., 2002: 500-501) ve Türkçemize Ahilerin hediyesidir.

Ayrıca, örnekleri günümüze kadar gelen Selçuklu halı ve kilimleri ve yukarıda ismini Ahi Başara’dan aldığını belirttiğimiz Başara Köyü’nün meşhur “*Başara Halıları*”, yine Konya şehrinin batısında bulunan “*Ulu muhsine*” ve “*Kiçimuhsine*” isimlerini taşıyan ve birbirlerine komşu olan köyler, adlarını Ulu Muhsine ve Kiçi Muhsine isimli Anadolu Bacılar Teşkilatına mensup kadınlardan almışlardır. Bu köylerin kendine has halı ve kilim model ve motifleri ünlüdür (Bayram: 2016: 76) ve Ahilerden günümüze ulaşan kültürel değerlerdendir.

Yapılan çalışmalardan anlaşıldığına göre, Ahiler dayandıkları İslami anlayışın gerektirdiği şekilde, zor durumda olan her kim ise yardımına koşmuşlar, yolcuların ve yolda kalmışların güvenliklerini temin ederek her türlü desteği vermişlerdir.

Misafirperverlik anlayışını en üst düzeyde yaşatan Ahiler, örneğin Denizli'ye gelen ünlü seyyah İbni Battuta'yı misafir etmek için birbirleri ile kavga etme durumuna gelmişler, kura çekmek suretiyle olayı tatlıya bağlamışlardır. Bununla beraber Anadolu kültürüne de silinmez izler bırakmışlar, köy, kasaba isimlerinin yanında halı, kilim vb. dokuma geleneğini en ücra köylere kadar yaymışlardır.

❖ İş hayatı İle İlgili Fonksiyonlar

Toplumsal hayatın sorunsuz ve sıkıntısız biçimde sürdürülebilmesi herkesin kendi üzerine düşen görev ve sorumlulukları en iyi şekilde yerine getirmesi ile mümkündür. Bu sağlıklı yaklaşım biçimi bireylerin işlerindeki veriminin artmasını, sosyal düzenin sağlanmasını, ikili ilişkilerin perçinleşmesini, bireyin huzur, güven ve refah içinde yaşamasını sağlar. Ciddi bir iş ahlâkını kendi hayatında özümseyen, benimseyen herkes; iş ahlâkının, iş dünyasında yer alanların doğuştan değil sonradan kazandıkları tutumlardan ve davranışlardan oluştuğunu bilir (Burak, 2012: 759-760).

İşte Ahilik, her şeyden önce ahlaka ve kaliteye dayalı bir esnaf teşkilatlanma modelinin adıdır. Dolayısıyla, bu model Anadolu'da oluşturulan iktisadi zihniyetin ve onun uygulamaya yansımalarının temel dinamiklerini bünyesinde taşımaktadır. Bu modelin benimsediği güçlü ahlak anlayışı, tamamen İslam ahlakını esas alır. Çünkü bir Ahinin sahip olması gereken genel ve iş hayatına dönük ahlaki ilkelere bakıldığında, hepsinin İslam inanç ve ahlak anlayışının ürünü olduğu rahatlıkla anlaşılacaktır. O nedenle, "*İyi bir Ahi, yüksek ahlaki değerlere sahip iyi bir Müslüman-esnaf*" demektir (Erdem, 2012: 25).

Ahi Teşkilatında, birliğe üye olan zanaatkâr adaylarının, mesleklerinde, yaparak yaşayarak ilerlemeleri esas anlayış olup, adaylar, yamaklıktan başlayarak, çıraklık, kalfalık ve ustalık aşamalarını sıkı hiyerarşik yapı içerisinde mesleğin inceliklerini ve sırlarını özümseyerek geçerdiler. Akşamları, zaviyelerde toplanarak ahlaki eğitim alırlar, bunun yanında binicilikte ve savaş sanatlarında da eğitime tabi tutulurlardı. Yine, esnaf adaylarının okuma yazma bilmelerine özel önem verilirdi. Bu amaçla Fatih döneminde yaptırılan cami yanındaki havuzun saraçhaneye çevrilmesi, saraç işçilerinin Fatih Medresesinde eğitimlere katılması amacını taşıyordu. Böylelikle

Ahi çıraklarının temel eğitim almaları sağlanırdı. Bu uygulamanın uzunca bir süre devam ettirildiği bilinmektedir (Poyraz, 1993: 143).

Bilindiği gibi, Ahilik felsefesinin temel unsurları, topluma verilen hizmetin mükemmelliği, doğru ve dürüst olma ve bireyselleşmeden kaçınmadır. Bu prensiplerden, “*hizmette mükemmellik*”, Ahi Teşkilatının kurulma gerekçesidir denilebilir. Bütün Ahiler, mutlaka bir zanaat kolunda uzmandırlar ve ortak ahlaki değerlere sahip olup, bu değerleri birlik içinde sürdürmeyi hedeflemişlerdir. Herhangi bir mesleği olmayanın Ahi sistemi içinde yeri yoktur. Her üye, ilgi, istek ve yeteneğine göre, bir sanat dalında uzmanlaşmış ve o sanatı icra etmiştir (Özerkmen, 2004: 68). Kendi işinin sahibi olan Ahi esnafı için temel unsur ise, helâlden kazanmaktır. Ahiler, geçimlerini sağlayacak, kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak için ticari faaliyetlere taraftardırlar. Fakat ölçsüz sermaye birikimine, fırsatçılığa, para hırsına dönüşen ticarete sıcak bakmazlar. Kısa yoldan, alınteri dökmeden ve emek harcamadan para kazanmak Ahi felsefesine tamamen ters bir durumdur (Poyraz, 1993: 143).

Ahi Birlikleri, bir taraftan esnaf içerisinde yardımlaşma ve dayanışma duygusunu yerleştirmeyi ve tüketicinin korunmasını sağlamaya çalışırken; diğer yandan tekel oluşturmayı ve yıkıcı rekâbeti ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bu amaçla esnafın, istedikleri her yerde dükkân açma izni verilmeyerek, işsizliğin ve haksız rekâbetin oluşması önlenmeye çalışılmıştır. Yine esnafın kullanacağı hammaddenin tedarik edilmesi “*tahsis siyaseti*” adı verilen uygulamaya tabi tutulmuştur. Bu uygulamanın amacı, hem esnafın hammadde temininde zorluk çekmemesi hem de istifçilik, karaborsacılık ve tekelcilik gibi gayrimeşru uygulamaların engellenmesidir. Ayrıca, aynı türde mal satan esnafın aynı çarşıda hizmet vermesi sağlanarak, hem esnaf içerisinde otokontrol mekanizması geliştirilmiş oluyor, hem de müşteri istediği malı alternatifli olarak seçme imkânına kavuşmuş oluyordu. Otokontrol mekanizması olarak kullanılan aynı çarşıda hizmet verme usulü, kalitenin standartlaştırılması ve kontrol edilmesi açısından son derece önemli bir husustu. Çünkü hem Ahi esnafı hem de kamu otoritesi ürün kalitesinin belirli standardın altına düşülmesine sıcak bakmıyordu. Bununla birlikte, mal üretimi ve dolayısıyla tüketim kısıtlanarak, yıkıcı rekâbet ve zenginlik hırsı törpülenmiş oluyordu. Yine ihtiyaç kadar üretim yapılması amacıyla bir

bölgedeki esnaf ve işletme sayısı kontrol altına alınmış, “*gedik usulü*” adı verilen uygulama ile “*ihtiyaca göre üretim*” prensibi hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Son olarak, Ahi Teşkilatında zaruret olmadıkça iş ve meslek değiştirmemek de esastır (Solak, 2009: 12-13).

Ahi Müesseselerinin temel düsturunun, günümüzde özleminin çekildiği sağlam iş ahlaki ile kaliteden ödün vermeyen mal ve hizmet anlayışı olduğu yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır. Kimseyi aldatmamak, fazla kazanç peşinde koşmamak, kaliteden ödün vermemek, “*ben bu sabah siftah(İlk alışveriş) yaptım. Komşumda da aynı ürün var. O daha siftah yapmadı. Diğer malı da ondan alın*” diyebilen bir ahlaki sağlamlık Ahi Organizasyonlarında gözlenmektedir.

❖ Arabuluculuk (Ombudsmanlık) Fonksiyonu

Ahi Örgütleri'nin arabuluculuk vasfı günümüzün etkin anlayışlarından “*ombudsmanlık*” ile önemli ölçüde benzeşmektedir. İsveç dilinde, “*halkın sözcüsü veya temsilcisi*” manasına gelen sözcük, genel manasıyla bir hakem, vatandaş ile devlet arasındaki problemlere çözüm arayan arabulucudur. Bu bağlamda ombudsman veya kamu denetçisi, genellikle meclis tarafından atanan, kamu otoritesinin, her türlü faaliyetini, işlemlerini ve davranışlarını denetleyen, yazılı hukuka ve hakkaniyete uygun olmayan durumların çözümü için önerilerde bulunan resmi bir kamu kuruluşudur (Doğan, 2015: 29-30).

Ombudsmanlık anlayışının işlevleri incelendiğinde, Ahi Birliklerinin yüzyıllar önce bu işlevleri yerine getirdikleri açıktır. Aradaki fark günümüzdeki ombudsmanlığın tamamen yasal çerçevesinin bulunması, Ahilerin ise özerk yapısı hatta zaman zaman kamu otoritesine karşı başkaldırır pozisyonudur. Çünkü Ahi Teşkilatı, bir devlet örgütlenmesi olmayıp, sivil bir organizasyondur ve toplumun lideri konumundadır. Bu vasıflarından dolayı devlet ile teşkilat arasında çeşitli problemler yaşanmıştır. Osmanlı Devleti döneminde, padişaha sunulan veya dönemin padişahının katkısıyla yazılan bütün kitaplarda, eserin baş kısmına yazılması gelenek olan ve padişaha övgüler içeren ifadelerin Ahi fütüvvetnâmelerinde bulunmayışı bu açıdan dikkat çekicidir. Çünkü Ahiler, mümkün olduğu kadar özerk yapılarını muhafaza etmeye çalışmışlar ve padişahlara karşı ilgisiz kalmışlardır. Arabulucuk işlevleri olarak; birbirlerini koruyup

kollamışlar, sorunlarını iç arabuluculuk mekanizmaları marifetiyle çözüme kavuşturmaya çalışmışlar, çoğunlukla da problemlerin, kamu otoritesine gitmeden çözümünü sağlamışlardır. Bu mekanizmada “yiğitbaşı” adı verilen esnaf sorumlusunun önemli bir işlevi bulunmaktadır. Arabuluculuk görevini fiilen yiğitbaşı yürütmüş, sorunların kadı katına iletilmesine engel olmuştur. Ahilerdeki arabuluculuk sistemi, devlet otoritesinin iş yükünü hafiflettiği için desteklenmiş ve bu sisteme hukuki bir statü verilmiştir. Görüldüğü gibi bu işlevler günümüzde ülkemizde de “*Kamu Denetçiliği Kurumu*” adı altında uygulanmaya başlamış olan ombudsmanlık mekanizmasının işlevleridir. Osmanlı arşiv kayıtlarında yer alan ilgili belgeler ise, ortaya çıkmış anlaşmazlığın çözülemeyip, mahkemelere taşındığı dava evraklarıdır (Solak, 2009: 18).

Ahilerin kendi aralarındaki etkin arabuluculuk özelliklerine rağmen resmi mahkemelere yansıyan olaylardan biri; Ahi zaviye şeyhiyle debbağ (dericiler) esnafı arasında padişaha kadar götürülen anlaşmazlıktır. Dava konusu, “*Zaviye vakıfları, esnaf tarafından seçilen Ahinin mi, yoksa zaviye şeyhinin mi kontrolünde olacaktır?*” sorusudur. Zâviye vakıflarının idaresi (tevlîyet) ve vakıf gelirleri genellikle vakfın evladına şart koşulur. Burada da Ahî İsâ, vakıflarının yönetimini evladına bırakılmasını şart koşturmuştu. Eski beratları özetleyen II. Selim döneminde vakıflar, vakıfnâme şartına uygun olarak Ahî İsâ evladının tasarrufundadır. 1680 tarihinde verilen kararda ise debbağların isteği kabul edilecektir. Son karar, padişahın bürokrasisine aittir. Ülkedeki tüm vakıflar, sonuç olarak padişahın onayı ile geçerlidir ve vakıfnâmeler, merkezî devlet bürolarında kayda geçmektedir. Bu nokta, Osmanlı Devleti'ndeki şu temel prensipten kaynaklanır: “*Her türlü tasarruf, ancak padişahın onayı ile geçerli olup durum bir berat-ı hümayun ile onaylanmalıdır.*” Osmanlı devletinde, halkla veya sivil toplum cemaat örgütleriyle hükümdar arasında kesinlikle hiçbir aracı otorite tanınmaz. Osmanlı döneminde de esnaf, kendi idarecilerini, ahisini, yiğitbaşı, nakîb ve ötekileri kendi arasından seçer; fakat onların cemaat üzerindeki otoritesi ancak padişahın bir beratı ile onaylanmasından sonra geçerlilik kazanır. Nasıl ki, Rum Ortodoks patriğini Metropolitler Meclisi seçer, fakat patriğin Rum “*milleti*” üzerinde resmî otoritesi ancak padişahın beratı ile mümkündür. Osmanlı mutlak merkezîyetçi sisteminde, başka sivil toplum kurumları

gibi, Ahî zâviyeleri de vakfa dayanan eski özerk statülerini zamanla kaybetmiş görünmektedir (İnalçık, 2017: 79-80).

Yapılan çalışmalardan, ortaya çıkan anlaşmazlıkların veya kural ihlallerinin adalet kurumuna gidilmeden örgüt içi mekanizmalarla çözüme kavuşturulduğunu, arabulucuk faaliyetinin etkin olarak yapılması ile adalet kurumunun iş yükünün hafifletildiğini ve sorunların böylelikle çözüme kavuşturulduğunu anlıyoruz.

❖ Gençlik İle İlişkili Fonksiyonlar

Ahi Örgütü gençlere önem vermiştir. Onların enerjik yapılarının, kontrolsüz bırakıldığında toplumda çeşitli sorunlar meydana getireceğini çok iyi bilen teşkilat, bu enerjinin manevi açıdan yönlendirilerek; doğruluk, dürüstlük ve toplum yararına olacak şekilde kanalize edilmesine çalışmıştır. Bu amaçla gençlerin, bir iş ve meslek edinmelerine, böylelikle toplum içinde itibarlı bir konuma yükselmelerine uğraş vermiştir. Gençlerin bir araya gelme ve beraber vakit geçirme istekleri, zaviyelerde toplum yararına olacak şekilde, manevi açıklarının doyurulmasıyla uygulanmıştır. Ahi Teşkilatına girip herhangi bir zanaat dalında ilerlemek ve bir iş ve meslek sahibi olmak isteyen genç, mesleğin inceliklerini öğrenene kadar ustasına itaat etmek ve onun hizmetinde bulunmak zorundadır. Teşkilata dâhil edilen gencin, kendisi ile beraber sisteme katılmış olan arkadaşlarını her koşulda koruyup kollaması, zora düştüğünde yardımına koşması fütüvvet geleneğinin bir zorunluluğudur. Böylelikle teşkilata girmiş her Ahi, fütüvvete ve kardeşlerine ihanet içinde olmadığı sürece hayatını huzur ve güven ikliminde geçirme garantisini elde etmiş olmaktadır (Solak, 2009: 19-20).

Ahi Birlikleri özünde esnaf ve zanaatkârlar teşkilatı olduğundan birliğe yamak olarak alınan çocukların meslek eğitimini iş başında teorik ve uygulamalı yapması, ahlak eğitimlerini ise zaviyelerde yaşam boyu eğitim anlayışı ile devam ettirilmesi temel düstur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahi insan tipinin örnek olarak gösterilmesi ve hakkında sayısız çalışmanın yapılmasının sebebini Ahi eğitim anlayışında aramak gerekmektedir.

❖ Eğitim Fonksiyonu

Bir toplumun, ülkenin, milletin gelişmesini sağlayacak olan en önemli unsur, insandır. Teknoloji ne kadar gelişmiş olursa olsun neticede o teknolojiyi kullanacak olan insandır. İnsan unsurunu gerektiği ölçüde ele alıp yetiştirmeyen toplumların varlıklarını muhafaza etmesi mümkün değildir. Bu nedenle, eğitim, bütün toplumların iyi organize olarak yürütmek mecburiyetinde oldukları faaliyet alanlarının başında gelir (M. Şimşek, 2002: 15). Kamu otoritesinin eğitimi henüz kendi sorumluluğu olarak görmediği bir çağda, tarikat vasfı da bulunan Ahi Teşkilatının, temel ilke ve gayelerine ulaşabilmek için üyelerini eğitmesi gerekiyordu. Zaten tarikat mensubu olmak az da olsa eğitim almış olmayı zorunlu kılmaktaydı (Ekinci, 1990: 35).

Ahilikte, düzenli olarak verilen eğitimler neticesinde ulaşılan manevi olgunluk, fiili yaşayış ve davranışlarla test edilirdi. Yani teorinin pratiğe dökülmesi beklenirdi. Ancak o vakit verilen eğitimler meyve vermiş olur ve değer kazanırdı. İslam dininde temel unsurlardan biri, “*Amelsiz ilme değer verilmez*” prensibidir. Bu çerçevede Ahilerin sözleri ile yaptıkları birbirini destekler mahiyette olmalıdır. Ahilerin beline kuşak bağlanmasının sembolik anlamı, aldığı onca ahlaki ve mesleki eğitimi hayata geçirmesidir (Aydın, 2015: 97). Bununla birlikte Ahiler, üyelerin almaları gereken meslek eğitimine ve birbirleri ile fütüvvet anlayışına yakışır iletişim içinde olmalarına özen göstermişlerdir. Ahilikte, çalışanın uzun dönemli işe alınması, meslekteki ilgi istek ve kabiliyetinin yine uzun vâdeli gözlenmesi ve değerlendirilmesi, hak edenin doğru zamanda terfi ettirilmesi ve işinde uzman olma prensibine dayanan iş bölümü anlayışlarının esas olduğu bilinmektedir (Durak ve Yücel, 2010: 157).

Her işin kendine has özellikleri ve farklılıkları olduğu açıktır. İş ahlâkı kavramı, öncelikle, o işi yapan elemanların, geçimlerini sağladıkları mesleklerinin gereklerine ne derece sahip çıktıkları ile doğrudan ilgilidir. Bu mevzuda Ahi Örgütlerinin müstesna bir konumunun bulunduğu bilinmektedir. Toplumunu bir arada tutan en önemli unsurlardan bir tanesi de değerler sistemidir. Her insanın, kendisine has bir değerler ölçüsü bulunmaktadır. İnsana insan olma özeliğini katan, sahip olduğu değerlerdir. Değerler; toplumu bir arada tutan, sosyalleşmeyi sağlayan ana

unsurlardır. Bir toplumun huzuru ve mutluluğu, önemli oranda, toplumu oluşturan bireylerin toplumun genelinin taşıdığı değerler sistemi ile paralel değerlere ve davranış kalıplarına sahip olmasına bağlıdır. Değerler ya da ilke ve prensiplerdeki uyumsuzluk ya da yetersizlikler, belirli sorunları beraberinde getirmektedir. Ahilik bir değerler bütünüdür. Toplumun kendi değerlerine sahip çıkması ve buna sonuna kadar bağlı kalması hem uyumlu çalışmayı hem de bireylerin Ahî teşkilâtı içinde toplumsallaşmasını sağlamıştır. Bu bağlamda mesleki yeterlikler ve değerlerin aktarılması hususlarında, Ahilikte belirli kademelendirme sisteminin kullanıldığı görülmektedir. Kazandırılan bu prensipler çerçevesinde, meslek erbabı yetiştirme işi, bir sürece yayılmış, süreç içerisinde değerlendirmeler yapılmış ve görevde yükselmeler basamaklar haline getirilmiştir. Bu basamaklar; mesleğe ilk girenlere verilen unvan olan yamaklık, daha sonra çıraklık mertebesi, mesleği kavramaya başlayanlara verilen kalfalık unvanı ve meslekte uzmanlaştığını gösteren ustalık payesidir ve her birine ilişkin bugün dahi geçerliliğini koruyan ölçütler ve ilkeler geliştirilmiştir. Her kademenin görev ve sorumlulukları belirlenmiş, çalışma ve terfi usulü belirli kurallara bağlanmış, uygun bir yardımlaşma düzeni oluşturulmuştur. Bu düzen içerisinde, bireylerin, eğitim alırken kendi yaşlıları ile birlikte toplumla uyumlu hale gelmeleri sağlanmış ve böylece mesleğine, işine, aşına, milletine sadık kalarak, büyüklerine de vefalı olmuşlardır. Ahilikte yetişen bireyler tek başına bırakılmamış sürekli hizmet içi eğitim verilmiştir. Böylece Ahiliğin temelde bir devlet teşekkülü olmayıp, bir halk teşekkülü ve hareketi olması, onun değer ve ilkeleri ile toplumun bütünleşmesini göstermesi açısından, yani toplumla uyumlu hale gelme süreci açısından son derece önemlidir. Bu nedenle Ahilik, sosyal hayatta özel sorunlara ciddi çözümler üretmiş ve uzun süre uygulama alanı bulmuştur (Burak, 2012: 759-760).

Esasında Ahi Örgütünün önemi, tarihi süreç içerisinde üyelerine sunduğu eğitim öğretim hizmetinin, içeriğinin açıklanmasıyla daha net olarak ortaya konulabilir. Özetle, Ahilikte eğitim ve öğretim faaliyetlerinin amaçlarını; çocuğu hayata hazırlama, insanı kâmil hale getirme, toplum içerisinde ölçülü davranış sergilemesini bilen, toplum normlarına uyumlu ve başkalarının hakkına hukukuna tecavüz etmeyen bireyler yetiştirme ve mensuplarını isteklerine göre bir meslek

erbabı haline getirmek suretiyle toplum hizmetine sunma şeklinde sıralanabilir (Erken, 2002: 89).

Ahi Birliklerinin İslâmi eğitim ilkelerine uyumlu ve kendi amaçları doğrultusunda olgunlaştırdıkları eğitim sisteminin temel unsurları sıralanacak olursa:

1. Teşkilata kabul edilen bireyler, kapsamlı bir eğitime tabi tutulmuşlar; mesleki eğitimin yanı sıra dini, ahlaki ve sosyal alanlarda da bilgilendirilmişlerdir.
2. Üyelerin, hem iş ortamında pratik eğitim almaları sağlanmış, hem de mensuplara, iş dışında teorik eğitim verilerek, bütünleşik eğitim anlayışı uygulanmıştır.
3. Eğitim, başlayan ve biten bir olay biçiminde kabul edilmeyip, bir öğrenme süreci olarak, yaşam boyu devam eden faaliyetler bütünü biçiminde algılanmış ve tatbik edilmiştir.
4. Ahilik, yalnızca şehirlerde örgütlenmemiş, Anadolu köy ve kasabalarında da yaygın olarak faaliyet göstermiştir.
5. Sistem, Ahilik ilkelerine uyacağına söz veren her Müslümana açık tutulmuştur.
6. Dersler alanında yetkin öğretmenler tarafından ciddiyle verilmiştir.
7. Eğitim öğretim faaliyetleri isteyen herkes için parasızdır.

Ahilik siteminin dikkat çekici özelliklerinden birisi de, temel itibarıyla genel eğitim ile meslekî eğitimi uyum içerisinde hayat boyu devam ettirmiş olmalarıdır (Ekinci, 1990: 36-37).

Yapılan çalışmalar, temelde esnaf ve zanaatkârlar örgütü olan Ahi Birliklerinin bu işlevini aşan; dini-ahlaki, askeri, siyasi, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, kültürel, gençlik eğitimi ve arabuluculuk gibi birçok fonksiyonu olduğunu göstermektedir. Bu fonksiyonlarını da tarihi misyonlarını tamamladıkları zamana kadar etkin olarak yerine getiren örnek bir organizasyon oldukları anlaşılmaktadır.

KALİTE

1.17 Kalite Kavramı ve Özellikleri

Kalite kelimesi Latince *“gualitas”* kelimesinden üretilmiştir ve *“şey”* anlamına gelmektedir. Bu kelime ilk kez Çiçero ve diğer Yunanistanlı yazar ve düşünürler tarafından *“mahiyet”* veya *“nitelik”* anlamlarında kullanılmıştır. Birçok tanımı yapılan bu kavramın ilk çağrıştırdığı anlamlar, *“standartlara uygunluk, kullanıma uygunluk, çevreye uygunluk, değer ve fiyat uyumu, maliyetin uygunluğu ve müşterilerin gerçek ihtiyaçlarının karşılanması”* gibi sıralanabilir (Halis, 2013: 18; Taşkın ve Ekici, 2011: 10).

Öte yandan kalite kavramı, 1990’lardan beri, mal ve hizmet sektörlerindeki tüm resmi ve özel kurum ve kuruluşlarda, görev yapan üst düzey yöneticilerin karşılaştıkları, stratejik konuların başında yer almaktadır. Burada kalite kavramı, geleneksel kalite anlayışından oldukça ayrı değerlendirilmelidir. Bu tanım, mal ve hizmetin, özelliklerinin ve üretim giderlerinin iyileştirilmesini karşılar. Bu kalite yaklaşımı, organizasyonun en tepesinde yer alanlar yöneticilerden en alt düzeyde çalışan personele kadar herkesin, düşünce ve anlayışlarında önemli bir dönüşümü zorunlu hale getirir (Ekinci, 2011: 137).

Günümüzde kalite, müşteri odaklı üretim ve üretimin her kademesinde yürütülecek eğitim anlayışından geçmektedir. Hâlihazırda mal ve hizmet üreten işletmeler, öncelikle müşteri isteklerini göz önünde bulundurmaya zorundadırlar. İyi eğitilmiş tasarımcıların, mühendislerin, girişimcilerin, yöneticilerin katkıları ile kaliteli mal ve hizmet üretimi sağlanır (N. Özdemir, 1999: 19-20; M. Şimşek, 2002: 51). Kalite kavramına ilişkin ilgili literatürde birçok tanımın var olmasına rağmen herkesin kabul ettiği tek bir tanım bulunmamaktadır. Bugün bu kavram farklı yazarlar tarafından farklı açılardan ele alınmakta ve yorumlanmaktadır. Aşağıda bu kavrama ilişkin yapılan tanımlar verilmektedir. Ancak ifade etmek gerekir ki ortak bir tanımın olmayışı sosyal, psikolojik ve teknik bir olgu olarak kalitenin çok boyutluluğundan kaynaklanmaktadır. Bu durum ise kalite kavramına ilişkin bir derinliktir (Halis, 2013: 18).

Bununla beraber kalite kavramı, ürün ve hizmet üretimi kapsamında anlaşılır şekilde “*spesifikasyonlara (şartnâmeler) uygunluk*” olarak tanımlanabilir. Kalitenin hangi spesifikasyonlara uygun olacağı değişkenlik gösterebilir. Diğer bir söyleyişle spesifikasyonlar geliştirildikçe kalitede değişimler olacaktır. Fakat spesifikasyonların gelişimi sınırsızdır. Başka bir ifade ile bu spesifikasyonlar özel standartlar, müşteri veya pazar istek ve beklentilerine göre gelişme yönelimli değişime uğratılmaktadır. Bu bağlamda kalite kavramına müşteri noktasından yaklaşılabilecek olunursa kalite; müşterinin gözünde değer oluşturan ve müşteriyi tatmin eden şeyler olarak özetlenebilmektedir (Özmutaf, 2010: 67-68).

Bir başka açıdan kalite kavramına iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Birincisi bir malın veya hizmetin tüketici hedef kitlesi ve ederi ile ölçmeyi ön planda tutan en eski tanım “*kalite*”, “*lüks*”, “*pahalı*” sözcükleri arasında bir benzerlik, özdeşlik kurmaktır. Kalite pahalıdır. Herkesin ulaşması imkânsızdır. Doğal olarak bu yaklaşım kalite kelimesine “*elitist*” bir anlam yüklemektedir. İkinci anlam ise kaliteyi göreceli, göreceli bir husus şeklinde tanımlamaktadır. Bu yaklaşımda Kalite, bir ürüne ve hizmete daha önce belirlenmiş standartlara göre yüklenen bir niteliktir (H. Şimşek, 2010: 49).

Ayrıca kalite kavramı kapsamında, hizmet örgütleri ve STK’ların da hizmet üretimine yakın oldukları için yukarıda belirtilen tanımlamaları etkileyebilecek bazı

etkenlere de önem vermek gerekmektedir. Bilindiği gibi hizmet sektöründe ürün çoğu zaman somut değil soyut bir mahiyettedir. Bu bağlamda, müşteri beklentilerinin farklı olması, müşteri isteklerini karşılamada personelin kibar ve arkadaşça davranışı, şikâyetleri çözümlenmede hızlı ve pratik olunması zorunluluğu, ortam, müşterinin kısa zaman içinde hizmet beklentisi içinde bulunması, üretilen ürün veya verilen hizmetin çoğunlukla eş zamanlı kullanılır ve tüketilir olması kalitenin tanımlanmasını zorlaştırmaktadır (Özmutaf, 2010: 68).

Kalite kavramının çağdaş tanımı ise *“bir mal veya hizmetin ihtiyaç ve beklentileri karşılayabilme yeteneği”* şeklindedir. Bütün bu açıklamalardan hareketle; kalite, *“Bir malın veya hizmetin müşteri tatminine yönelik bazı önemli özellikleri kendisinde toplamasıdır”* denebilir. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- *“Tasarımda kusursuzluk”*
- *“Kullanımda kusursuzluk”*
- *“Fiyatta kusursuzluk”*
- *“Satış sürecinde kusursuzluk”*
- *“Teslim sürecinde kusursuzluk”*

Önde gelen uzmanlar ve çeşitli kuruluşlar tarafından kalite, şu şekillerde tanımlanmaktadır:

- Amerikan Kalite Kontrol Derneği (ASQC) : *“Kalite, bir mal veya hizmetin belirli bir gerekliliği karşılayabilme yeteneklerini ortaya koyan karakteristiklerinin tümüdür.”*
- Amerika Standartları Enstitüsü: *“Mükemmeli arayışın sistematik bir yaklaşımıdır.”*
- Avrupa Kalite Kontrol Organizasyonu (EOQC): *“Bir malın ya da hizmetin tüketicinin isteklerine uygunluk derecesidir.”*
- P. Crosby: *“Kalite, bir ürünün gerekliliklere uygunluk derecesidir.”*
- J. M. Juran: *“Kalite, kullanıma uygunluktur.”*
- Freigenbaum: *“Bir ürün veya hizmetin değeridir.”*

- Ishikawa: “En ekonomik, en kullanışlı ve müşteriye daima tatmin eden kaliteli ürünü geliştirmek, tasarımı yapmak, üretmek ve satış sonrası servisleri vermektir.”
- Japon Standartlar Enstitüsü: “Ürün veya hizmeti ekonomik bir yoldan üreten ve tüketici isteklerine cevap veren bir üretim sistemidir.”
- ISO-8402: “Herhangi bir ürünün, sınıfının özelliklerinin, insan topluluklarının istek potansiyelini karşılayabilme derecesidir.”
- G. Taguchi: “Kalite, ürünün sevkiyatından sonra toplumda neden olduğu minimal zarardır (H. Şimşek, 2010: 52-53; Yılmaz, 2003: 3-4).”

Özellikle XX. yüzyılda, kalitenin çok boyutlu olmasından kaynaklı çok farklı kalite tanımları ortaya çıkmıştır. D. Garvin tarafından 1984’te geliştirilen “kalitenin sekiz boyutu”nu kısa açıklamaları ile şöyle sıralayabiliriz.

1. Performans: “Üründe bulunan birincil özellikler”
2. Diğer Unsurlar: “Ürünün çekiciliğini sağlayan ikincil karakteristikler”
3. Uygunluk: “Spekülasyonlara, belgelere ve standartlara uygunluk”
4. Güvenilirlik: “Ürünün kullanım ömrü içinde performans özelliklerinin sürekliliği”
5. Dayanıklılık: “Ürünün kullanılabilirlik özelliği”
6. Hizmet Görürlük: “Ürüne ilişkin sorun ve şikâyetlerin kolay çözülebilirliği”
7. Estetik: “Ürünün albenisi ve duylara seslenebilme yeteneği.”
8. İtibar: “Ürünün ya da diğer üretim kalemlerinin geçmiş performansı”

Bu çalışmalardan anlaşıldığına göre, kalite, hakiki anlamda “en iyi” anlamına gelmez. Çok boyutlu olması, kaliteyi bir terkip olarak karşımıza çıkarmaktadır. Kalite; bir ürün veya hizmet alımı durumunda müşteri veya kullanıcılarda oluşan görüş ve yargılardır. Alınan ürün veya hizmetin, müşteri veya kullanıcıların, beklentilerini, isteklerini ve gereksinimlerini karşılayıp karşılamamasına olan inançlarının bir ölçütüdür. Örnek olarak, otomobil satın alan bir müşterinin beklentisi, aldığı aracın kontak anahtarının tek çevrilmesinde çalışabilecek motora sahip olmasıdır. Bu durum gerçekleşmediğinde, müşteri, beklentisini karşılayamamış

olacak ve aracın kalitesini yetersiz bulacaktır. Diğer yandan, bir montaj hattında çalışan işçiye (müşteri) kendisinden önceki işlemde sorumlu işçiden (tedarikçi) sürekli olarak kusursuz parçalar geliyorsa o işçinin beklentileri karşılanmış olacaktır ve parçaların kalitesini iyi olarak algılayacaktır (M. Şimşek, 2002: 53).

Öte yandan kalitenin iyileştirilmesi ile ilgili geliştirilmiş ilkeler bulunmaktadır. Bunlar; *“ilk defasında ve her defasında doğru yap,”* *“bir işi en iyi o işi yapanlar bilir,”* *“çalışanları destekle ve işyerlerinin sahibi yap,”* gibi ilkelerdir. Bu ilkelerin tamamı kalitenin iyileştirilmesi sürecinde hataların en aza indirileceğini ve çalışanların sorumluluk duygularının yükseleceğini öngörmektedir. Hata oranında azalma ve işlerini benimseyen insanların sorumluluk duygusu doğal olarak maliyeti düşürecektir. Doğal olarak düşen maliyetler örgütün veya şirketin kârlılık oranına olumlu katkılarda bulunacaktır. Kâr oranındaki artma her firma veya örgüt için yaşamsal öneme sahiptir. Yüksek kârlılık şirket ve firmaların insan kaynakları da dâhil çeşitli alanlarda yatırım yapmaları ve kendilerini geliştirmelerini sağlarken, ekonomik kriz dönemlerinde şirket veya firmaların ayakta kalmaları konusunda gerekli ek kaynağın da temel aracı olur. Görüldüğü gibi kalite anlayışı ve uygulamalarının örgüt ve firmaların rekabet edebilme kapasitelerini artırma anlamında bugünlerine olduğu kadar geleceklerine de olumlu katkısı bulunmaktadır (H. Şimşek, 2010: 51).

Kalite kavramının genel olarak kabul gören çeşitleri bulunmaktadır. Bunlar tasarım kalitesi, uygunluk kalitesi, üretim kalitesi ve dağıtım kalitesi olarak sınıflandırılmaktadır.

1. Tasarım Kalitesi: Bu kavramla, müşterinin istek ve gereksinimleri, beklentileri tatmin etmek doğrultusunda ürün ve hizmetin planlaması ve tasarlanması anlatılmak istenmektedir. Tasarım kalitesi, üretime geçilmeden önce müşteri beklenti ve isteklerine göre ürünü tanımlayan, belirleyen özelliklerin tespitiyle oluşan, tüketici doyumunun sağlanması amacıyla belirlenen kalite karakteristiklerinin, kaliteye konu olan unsurun en üst standartlara sahip olmasıdır. Ürünün fiyatına eklenmiş ve eklenmemiş her şey bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu, aynı zamanda müşteri beklenti ve isteklerine uygun ürünün ne kadar iyi ve başarılı tasarlandığının, planlandığının bir ölçüsüdür (Halis, 2013: 21-22).

Bir mal ya da hizmet geliştirilmesi prosesi; pazarlama, satış sonrası servis hizmetleri ve tasarım kısım çalışanları arasındaki iş birliğiyle oluşturulur. Geniş anlamda tasarım bölümü, pazarlama bölümünün müşterilerindedir. Küçük işletmelerde farklı bölümlerin bulunmaması normal karşılanabilir ancak, bir işletme, müşteri beklenti ve gereksinimlerini devamlı karşılamayı hedefliyorsa yani ürün özellikleri müşteri tarafından belirleniyorsa tasarım büyük önem kazanacaktır. Bu durum tasarım kalitesinde detayları artıracığı için maliyet yükselecektir. Örneğin, bir aracın manuel veya otomatik vites özelliğinde olması bir tasarım konusudur. Aynı aracın döşemelerinin kumaş veya deri olması da bir tasarım konusudur ve müşteri tercihlerine göre şekillenmişse maliyet farklılaşması doğal olacaktır (Halis, 2013: 22; M. Şimşek, 2002: 77).

Bu bağlamda, müşterilerin istek ve beklentilerini karşılayan, bu beklentiler doğrultusunda mal ve hizmet üreten firmaların, tasarım kalitesinin bir nevi organize olmuş hali denebilecek, “kalite evi” olarak tanımlanan modeli geliştirdiklerini belirtmek gerekmektedir. Kalite evi modelinin özü; müşteri beklentileri doğrultusunda ürün tasarlanmasıdır. Kalite evi anlayışında, müşteri merkezli üretim prensibi ile müşterilerin ilgi, istek ve beklentilerini ön şart olarak dikkate almak suretiyle tasarım yapılması düşüncesi yer almaktadır. Kalite evi modelinin oluşturulmasının safhaları başlıklar halinde gösterilecek olursa;

Aşama 1: “Hedef Tüketici Özelliklerinin ve Rakip Ürünlerinin Belirlenmesi”.

Aşama 2: “Tüketici İhtiyaçlarının Belirlenmesi.”

Aşama 3: “Tüketici İhtiyaçlarının Gruplanması.”

Aşama 4: “Tüketici Memnuniyeti Seviyelerinin Analizi - Müşteri Algılaması Analizi.”

Aşama 5: “Teknik Özelliklerin Belirlenmesi.”

Aşama 6: “İlişkilerin Belirlenmesi ya da Korelasyon Matrisi.”

Aşama 7: “Teknik İhtiyaçların Mutlak ve Bağıl Önem Değerlerinin Hesaplanması.”

Aşama 8: “Teknik Özellikler Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi ya da Korelasyonlar.”

Aşama 9: “Rakiplerle Karşılaştırma ve Hedeflerin Belirlenmesi” (Güllü ve Ulçay, 2002: 73).

2. Uygunluk Kalitesi: Müşteriye sunulan ürün veya hizmetin belirlenmiş olan tasarıma uygunluğu olarak tanımlanmaktadır (Taşkın ve Ekici, 2011: 15). Tasarım kalitesiyle belirlenen özelliklere üretim esnasında uymak gerekir. Belli bir düzeyde uygunluk kalitesinin gerçekleştirilmesinde maliyet açısından etkili faktörler arasında denge kurulmalıdır. Kalite kontrol mekanizmasının etkinliği arttıkça (ürünün uygunluğu arttıkça) bozuk, hatalı ürün sayısında azalma olur ve bozuk mal üretimiyle ortaya çıkan malzeme kayıpları, işçilik ve tamir giderleri ile müşteri şikâyetleri hızla düşer. Buna karşın, ölçme ve kontrol faaliyetleri arttığından değerlendirme maliyeti yükselir. Uygunluk kalitesini arttırmak için özellikle koruma tedbirlerine önem vermek gerekmektedir. *“uygunluk kalitesi”* kavramı, şu dört boyutta ele alınır.

- *“Standartlara uygunluk,”*
- *“Kullanıma uygunluk,”*
- *“Maliyetin uygunluğu,”*
- *“Açığa çıkmamış gereksinimlere uygunluk.”*

Standartlara uygunluk, kaliteyi herhangi bir ürünün tasarımcısının bu ürüne ilişkin ortaya koyduğu temel özelliklere uyum olarak tanımlar. Üretim sürecinin sonunda ürünlerin standartlara ve spesifikasyonlara *“uygun olanlar”* ve *“uygun olmayanlar”* şeklinde ayrılarak kaliteyi sağlanmaya çalışmak yüksek maliyetli ve aynı zamanda da *“uygun olmayanlar”* için zamanın gecikmiş olduğu anlamına gelir. Kalite, test ve kontrol ile değil süreçlerin iyileştirilmesi ile sağlanabilir. Bunun için de tek başına sonuçlara bakmak yeterli olmayacak ve kalitenin üretim süreç ve operasyonlarının bütünü içinde oluşturulabileceği dikkate alınmalıdır (Halis, 2013: 23).

Kullanıma uygunluk; işletmenin ürün veya hizmetlerinin piyasadaki performans seviyelerinin müşteri memnuniyeti anketleri, satış sonrası ve hizmet değerlendirmeleri ile tespit edilmesidir. Bu çalışmalar; *“satış sonrası hizmet, bakım-*

güvenilirlik ve lojistik destek analizi ile müşterilerin neden işletmenin ürün/hizmetlerini satın aldıkları”nın araştırmasını kapsar (Ertuğrul, 2014: 15).

3. Üretim Kalitesi: Bu kavram, ürünün tasarımı ve planlaması sürecinde uyulması gereken şartların yerine getirilmesini ifade eder. Ürün kalitesi için en fazla dikkat edilmesi gereken aşama budur. Teknik dokümanlarda belirlenen özelliklere göre üretimi tamamlanmış olan bir ürünün gerçek kalite özelliklerine ya da şartnamelerine olan uygunluğu bu aşamada gösterilen hassasiyete bağlıdır. Ürünün tasarımıyla uyumunu ifade eder. Bu bağlamda üretim kalitesini; müşteri ihtiyaçlarını karşılayabilme, belli bir kullanım alanı için uygunluk derecesi veya belirlenmiş taahhütleri karşılayabilme performansı olarak tanımlamak yerinde olur. Yine Crosby'nin “*gerekliliklerin yerine getirilmesi*” olarak tanımladığı kaliteyi de üretim temelli kalite olarak ele alabiliriz. Çünkü bir ürünün kalitesi, üretim öncesi aşamayı, üretim aşamasını ve üretim sonrası aşamayı kapsayan süreçleri kapsar (Halis, 2013: 23-24).

Tarihi süreçte üretim kalitesi dört başlıkta toplanabilir. Bunlar; “*muayene, kalite kontrol, kalite güvencesi ve toplam kalite*”dir. ABD’de işin planlamasını işçilerin ve nezâretçilerin elinden alıp endüstri mühendislerine veren Frederick Taylor, bilimsel yönetimin öncülüğünü yapmıştır. Henri Ford ile imalat sırasında hareketli montaj hattı kullanmaya başlamıştır. Montaj hattının kullanılmasıyla sofistike işler sadeleştirilmiş ve yüksek kalitedeki malların daha düşük maliyetlerle imalatı gerçekleştirilmiş, böylelikle tüketiciye hatalı ürünlerin gitmemesi sağlanmıştır. Fakat muayene sonucu defolu mallar, üretici açısından ek maliyet oluşturduğundan kalite kontrol aşamasına geçilmek zorunda kalmıştır. Bu aşama; seri üretim ortamlarında, ürün kalitesinin ekonomik olarak kontrolünde örneklem yöntemini içermektedir. Örneklem yapılarak üretilen tüm partinin kalitesi ile ilgili istatistiki çıkarımlar yapılmış, böylece üretim kalitesi artırılarak maliyetler düşürülmüştür. Fakat üretim sırasında yaşanan karmaşık süreçler, kontrolörler ve karar alanlar arasında koordinasyon ve geri bildirim mekanizmasının oluşmasını gerekli kılmıştır. Bu durum sonucunda “*Kalite Güvencesi ve Toplam Kalite Yönetimi*” anlayışı ve aşamaları hayata geçirilmiştir (Taşkın ve Ekici, 2011: 17-18).

4. Dağıtım Kalitesi: Taahhüt edilen ürünün söz verilen zamanda teslim edilmesi ya da taahhüdün yerine getirilmesi anlamına gelir. Ürünün kalite imajını etkileyen ambalajlama, taşıma, kurma ve bakım onarım gibi işlemlerde ürünün kalite özelliklerine olan uygunluğunu gösterir. Müşteri ürünü aldıktan sonra da üretici firmanın sattığı ürün için kaliteyi garanti etmesi ve dağıtım sonrası hizmetler olarak anılan ve bir üründe bulunmayınca onu zayıf ürün sınıfına sokan garantisizliğin müşteri lehine çözülmesi de bu kapsamda ele alınmalıdır. Dağıtım güvenliği de dağıtım kalitesiyle aynı anlamda kullanılan diğer bir kavramdır. Bunun için, tasarımda ve üretimde bir mükemmellik olsa bile dağıtım ya da teslimdeki düşük performans müşteride olumsuz bir imajın oluşumuna sebep olur (Halis, 2013: 24).

Kalite ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, kalitenin çok boyutlu ve değişken bir unsur olduğu anlaşılmaktadır. Küresel rekabetin ezici ortamında önemi her geçen gün artmakta olan kalite olgusu, temel itibariyle müşteri beklentilerini karşılamaya dönük mal veya hizmet uygunluğu olarak tanımlanmakta ve değişen şartlara göre şekillenen çok önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.18 Kalitenin Tarihi Gelişimi

Kalite kavramı ile ilgili kayıtlar milattan önceki zamanlara kadar gitmektedir. Bu zamanlarda bile bazı topluluklarda ürünlerin belirlenen standartlara uygun olarak üretilmesi için müeyyideler uygulanmıştır. Mısırlılar tarafından yapılan piramitler, Grek ve Roma dönemlerinde yapılan eserler kalite anlayışı ve tarihi kökenleri hakkında bizi aydınlatmaktadır. Örneğin tarihin bilinen ilk kalite güvence belgesi niteliğinde olan (Halis, 2013: 17) M.Ö. 2150 tarihli Hammurabi Kanunları'nın 229. Maddesi şöyledir; *“Eğer bir inşaat ustası bir ev yapar ve yapılan ev yeterince sağlam olmayıp ev sahibinin üstüne çökerek ölümüne sebep olursa, o inşaat ustasının başı uçurulur.”* ifadeden anlaşılacağı üzere en ilkel şekilde de olsa kalite ile ilgili çalışmalar milattan önceki yüzyıllarda başlamış ve geliştirilip yenilenerek günümüze kadar ulaşmıştır (M. Şimşek, 2002: 54-55).

Fenikelilerde kontrolörler, üründe sürekli karşılaşılan uygunsuzlukları, kusurlu ürünü yapan kişinin elini kesme cezasıyla engellemeye çalışmışlardır. Bu görevliler, ürünlerin yönetimin belirlediği standartlara uygun olup olmadıklarını

kontrol ederek, kabul veya ret yönünde karar vermişlerdir. Bu durum, ürünlerde yaşanan sorunların ve dolayısı ile ürünlerle ilgili şikâyetlerin azalmasını ve ticari ahlakın oluşturulmasını, olgunlaştırılmasını sağlamıştır. Eski Mısır'da milattan önce 1450 yılında, kontrolörler, telden yaptıkları bir araçla bina yapımında kullanılan taş blokların yüzeylerinin düzlüğünü, kontrol etmişlerdir. Bu yöntem Orta Amerika'da Aztekler tarafından da kullanılmışlardır (Yılmaz, 2003: 10).

Medeniyetin ilerlemesiyle, kasaba ve şehir gibi yerleşim merkezlerinde belirli günlerde pazarlar kurulmaya başlamış, müşterinin ürün seçiminde, ustanın hüneri ve şöhreti etkili olmaya başlamıştır. Bir bakıma marka olmuş ürün tercih edilerek kalite kontrol yapılmıştır. İlerleyen yıllarda Ahilik Teşkilatı tarafından hammaddeler, prosesler, ürünler için spekülasyonlar geliştirerek, üyelerin bunlara uymaları istenmiştir. Buna rağmen kalite büyük oranda, özellikle mesleği elinde bulunduran ustaların sorumluluk ve kontrolü altındadır. Bu ustalar ürünün hammaddesinden, tasarım aşamasına, üretim aşamasından, imalatına kadar, üretimin her safhasından sorumluydular. Tasarımlarını, müşteriye direkt kendileri sunabiliyorlardı. Örnek olarak; müşteri, terzi dükkânına geliyor, kumaşı seçiyor, modellere bakıyor, biçim beğeniyor ve varsa müşteri özel isteklerini belirtiyordu. Bu aşamaların sonunda birkaç prova alınıp müşterinin isteklerine uygun elbise dikiliyordu. Bu durumda önemli bir kalite sorunu yaşanmayacaktır. Bunun sebebi alıcı ile satıcının veya üretici ile tüketicinin yüzyüze olmasıdır. Dolayısıyla bu uygulama ile kalitenin ne olması ve nasıl oluşturulması gerektiği aşama aşama belirlenmektedir. Oysaki teknolojinin hızlı gelişmesi ve ürünün aynı anda birden çok sayıda tüketiciye sunulması zorunluluğu, üreticiyle alıcı arasındaki yüzyüzeliği sona erdirmiş, böylece mesafe açılmıştır. Yaşanan gelişmeler sonucunda satıcı; alıcıyla yüzyüze gelmeden, alıcının istek ve beklentilerini karşılayacak üretim yapmak durumunda kalmıştır (M. Şimşek, 2002: 55).

19. yüzyılda yaşanan sanayileşme devrimi, teknolojinin devreye girmesi, üretim kapasitesinin giderek artması kurumsal işleyişi daha karmaşık bir duruma getirmiş ve işletmelerdeki girdi çıktı ilişkileri artmıştır. Kişilerin yaşamlarının içinde buldukları üretim bağlarına paralel gelişmesi, ekonomik yaşamlarıyla birlikte toplumsal yaşamlarını da etkilemiştir. Bu durum, üretim sektöründeki gelişmelere

paralel olarak tüketicinin gelişimine neden olmuştur. Günümüz müşterilerinin bir ürün kalitesi ile ilgili istek ve beklentileri çok hızlı biçimde değişmektedir. Bu durumda ürün ya da hizmet üreten kuruluşlar, hızlı bir şekilde değişen beklentileri karşılamayı temel alan yeni yaklaşımlar geliştirmek ve ürünlerini yenilemek zorunluluğu duymaktadırlar. Başta “*muayene*” sözcüğü ile anlamdaş olan kalite kavramı, zaman içinde önemli değişikliklere uğramıştır. Sanayi devrimiyle birlikte makineleşmenin hızla artması, atölye tipi üretimden kitle üretimine geçiş sonucu oluşan büyük arz miktarları, ortaya, kuramları derinden etkileyen bir tablo çıkarmıştır. Yaşanan gelişmeler yalnızca üretim sektörünün değil hizmet sektörünün de etkilenmesine neden olmuştur (Külcü, 2012: 67-68).

Sıralanan sorunlara çözüm arayan ilk yönetim bilimci, endüstri mühendisliğinin ve bilimsel yönetimin kurucusu kabul edilen, Fredrick Winslow Taylor gösterilmektedir. Taylor, çalışmalarında doğal kaynakların kötü yönetiminden çok asıl ve büyük israfın insan gücünün kötü yönetiminden kaynaklandığını; ancak bunun farkına dahi varılmadığını söyler. Taylor, verimsizlik ve israf sorununa çözüm bulmak ister. Bunun için işbölümü ve uzmanlaşmanın önemine dikkat çeker. İşin mümkün olan anlamlı en küçük parçalara ayrılarak, her bir parçanın sorumluluğunun bir işçiye verilmesini savunur. Böylece “*parça başı ücret*” sistemini geliştirir, başarıyla uygular ve sistematize eder (Öztaş, 2017: 89-95).

Taylor, Amerika’da atölye tipi üretimin verimliliğini araştırırken, Max Weber de Almanya’da yönetim ilkeleri ve bürokrasi alanlarında yeni kuramlar geliştirmiştir. Weber kalite yönetiminde; sistem kurma, görev ve yetkilerin akılcı ve bilimsel dağılımı üzerinde durmuştur. Bürokrasi kuramının kurucusu Weber, kurumların büyümelerine paralel olarak bürokrasinin de arttığını belirtmiş, personelin görev tanımlamalarının yapılması ve personelin üzerlerine düşen görev ve sorumlulukları önceden belirlenen standartlar doğrultusunda yerine getirmeleri gerektiğini ortaya koymuştur. Diğer taraftan, Max Weber’in işin bölümlere ayrılarak standartlaşmaya ulaşılması yaklaşımında, sağlıklı ve verimli bir iletişimin kurulamayışının, zaman içerisinde, çalışan personelin işin tamamına yabancılaşmasına sebep olduğu değerlendirilmektedir. Bu sorunun çözümü için farklı araştırmalar yapılmıştır. Weber’den sonra Elton Mayo yönetimde insan etkeni üzerinde yoğunlaşmaya

başlamıştır. Bu araştırmalar kapsamında fiziksel koşullar ne olursa olsun, küçük gruplardan oluşan takımların iş verimliliğini kalabalık gruplardan oluşan takımlara göre artırdığı görülmüştür. Küçük gruptan oluşan takımların sıkı ve düzenlenmiş ilişkilerinin, bir bütün olarak kaliteyi artırdığı izlenmiştir. Mayo ile başlayan bu kalite yaklaşımının, işletmelerde uygulanan “*kalite çemberi*” ve “*takım çalışmalarının*” temelini oluşturduğu belirtilmektedir. 1930’lu yıllarla beraber kurumsal yönetimin güçlendirilmesi çalışmalarının bir bölümü olarak “*işleyiş kontrolü*” (process control) çalışmalarının başlatıldığı söylenilmektedir. Sheward’ın geliştirdiği istatistik teknikleri temelli kontrol işlemlerinin, kurumlarda çok yaygın bir biçimde kullanıldığından bahsedilmektedir. ISO standartlarında da; “*planla, yap, kontrol et ve düzeltme tedbirlerini al*” şeklinde belirtilen işleyiş kontrolü, kurumlarda zorunlu bir uygulama olarak kabul edilmektedir (Külcü, 2012: 67-68).

Yapılan çalışmalardan anlaşıldığına göre, kalite olgusu belki de insanlığın ilk üretim faaliyetleriyle ortaya çıkmıştır. Ünlü Babil Kralı Hammurabi’nin yazdırdığı M.Ö. 2150 tarihli Hammurabi Kanunları ile başlayarak yazılı hale getirilen kalite anlayışı, antik Mısır, Fenike hatta Aztekler döneminde daha belirgin hale gelmiştir. Bu dönemlerde malı üreten usta ile müşteri yüzyüzedir ve satıcı ürettiği malı bizzat müşteriye sunma durumundaydı. 19. ve 20. yüzyıllarda ise sanayi devrimi ile birlikte üretim kapasitesinin artması, seri üretime geçilmesi gibi gelişmeler, kalite anlayışını son derece karmaşık hale getirmiş ve kalite unsurlarını çeşitlendirmiştir. Günümüzde ise, kapitalist sistemin yıkıcı rekabet ortamı içinde şirketler kaliteyi tamamen müşteri beklentilerine göre ve son derece esnek olarak uygulamaktadırlar.

1.19 Türkiye’de Kalite Kavramının Gelişimi

Bu çalışmanın amaçlarından birisini Türkiye’de kalite kavramının çok eskilere dayandığını göstermek oluşturmaktadır. Gerek Anadolu Selçuklu Devleti dönemini kayıtları, gerek Osmanlı Devleti dönemindeki kayıtlar ve Ahi Teşkilatının Anayasası hükmündeki fütüvvetnâmeler incelendiğinde, kalite, kalitenin kontrolü, geliştirilmesi, standart hale getirilmesi ve müşteri odaklı hizmet anlayışının bugünkü Toplam Kalite Yönetimi anlayışı ile birçok ortak noktalarının olduğu görülecektir.

Aşağıda Ahi Teşkilatının kurulması ve faaliyetlerine başlamasından itibaren gelişen kalite anlayışının, Osmanlı Devleti döneminde “*İhtisap Kanunnâmeleri*”, diğer bir deyişle “*hesap sorma*” yasaları adı altında, çağının ötesinde boyutlara ulaşan kalite ve müşterinin korunması prensiplerinin tarihi süreç içerisindeki gelişimi ve sonraki dönemlerde modern anlamda kalite kurum ve kuruluşlarının ülkemizde oluşturulması ile bilgiler verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de Kalite Kavramının Gelişme Süreci

1100-1910	*Ahilik-Loncalar-1100-1500.
Ustalık ve Yazılı Standartlar	*Yazılı “ <i>İhtisab-Hesap Sorma Kanunları</i> ” 1509 (İstanbul, Bursa, Edirne’de üretilen bazı ürünlerin üretim ve ürün standartları ile ilgili kayıtlar).
Mühendis Yetiştirme	*Mühendishâne-i Berri-i Hümâyun Mektebi’nin kurulması-1773.
1910-1965	*Mühendishâne-i Berri-i Hümâyun’un “ <i>Mühendis Mektebi</i> ” olması-1909. *İlk Malzeme Muayene Laboratuvarının kurulması- 1910. *DIN 1045 Alman Betonarme Şartnamesinin Türkçe’ye çevrilmesi - 1927. *Türkiye Köprü İnşaat Cemiyetinin kurulması - 1935. *“Mühendis Mektebi”nin İstanbul Teknik Üniversitesi olması 1944. *İ.T.Ü. Laboratuvarlarında anlamlı gelişmeler - 1948/1954. *TSE’nin kurulması - 1960. *İ.T.Ü. ders programlarında “ <i>İstatistiksel Değerlendirme Karar Teorileri</i> ”ne yer verilmesi 1960. *T.K.İ.C. (Türkiye Köprü ve İnşaat Cemiyeti) tarafından Yükler ve Betonarme Şartnamelerinin Yayınlanması - 1962.
1980-1996	*Birinci 5 Yıllık Kalkınma Planında “Mamul Kalite Kontrol” ifadesine yer verilmesi 1963. *Milli Prodüktivite Merkezi kurulması - 1965. *YM (Yapı merkezi) kurulması -1965. *Şirketlerde istatistiksel ürün kontrolleri yaygınlaşması - 1985. *Beşinci 5 Yıllık Kalkınma Planında kalite ile ilgili yaptırımlar sistem bilincini ifade eder biçimde kaleme alındı-1985. *Bir Türk şirketi ilk ISÜ-9000 belgesini yurtdışından alması - 1989. *Altıncı 5 Yıllık Kalkınma Planında, kalibrasyon merkezlerinin artırılması ve güçlendirilmesi öne çıkarıldı- 1990. *TSE ilk ISO-9001 belgesini verdi-1991 (Bekoteknik) *Kalite Derneği “Kalder” kuruldu-1991. *Tüsiad-Kalder Kalite Ödülü ilk defa verilmeye başlanması-1993 Brisa. *Türk Şirketi Brisa’nın, Avrupa Kalite Ödülünü alması - 1996. *Türk Şirketi Netaş’ın, Avrupa Kalite Ödülü için finale kalan beş şirket arasına girmesi - 1996. <i>Yedinci 5 Yıllık Kalkınma Planında, Dünya ile bütünleşme ve AB ile Gümrük Birliğinin gerektirdiği kalite, standardizasyon, belgeleme, metroloji ve akreditasyon çalışmalarını 1996 yılında sürdürülmüştür.</i>

(Kaynak: M. Şimşek, 2002: 64-65).

Türkiye’de ilk olarak 1990’da Sabancı Holding-Japon ortak kuruluşu olan Brisa fabrikasında Toplam Kalite Yönetimi başlatılmış ve Brisa fabrikası, altı yıl sonra 1996 yılında “*Avrupa Kalite Ödülü*”nü almayı başarmıştır. Brisa, Netaş ile birlikte TKY ile ilgili literatürde en parlak TKY uygulaması olarak gösterilmiştir (Gülsen, 2012: 118).

Bununla birlikte uzun yıllar yalnızca iç piyasaya yönelik üretim yapan ve pazar kaygılarından uzak oldukları için kendilerini yenileme gereksinimi duymayan Türk şirketleri, Gümrük Birliği’ne giriş söylentilerinin gündeme gelmesiyle telaşlanmışlardır. Çünkü Türkiye’nin gümrük birliğine üye olmasıyla birlikte, o zamana kadar yalnızca iç piyasada geçerli olan rekabet, uluslararası alana taşınmış ve Türk şirketler dünya şirketleri ile karşı karşıya gelmek zorunda kalmıştır. Artık, müşteri gereksinim, beklenti ve memnuniyetini ön planda tutan, kendisini sürekli yenileyen, verimli ve ekonomik üretimi gerçekleştirebilen şirketler piyasada hayatta kalmayı başarabileceklerdir. Bu durumdaki şirketlerin piyasada hayatta kalabilmek için tutacakları tek çıkar yol; kaliteyi bir yaşam şekli haline getirmeleridir. 1988’de TSE çeşitli eğitimler vermeye başlamış, 1990 yılına gelindiğinde ülkede önde gelen kuruluşlarca “*Kalite Derneği/KALDER*” kurulmuştur. Gümrük Birliği sürecinin başlamasıyla, başta “*KALDER*” olmak üzere eğitim danışmanlık şirketlerinin gerçekleştirdiği seminerlerde küçük, orta ve büyük ölçekli sanayi kuruluşları kalite, kalite yönetimi konularında bilgi sahibi edilmiştir. Kalite Sistem belgelerine önem verilmiş, şirketler kendi kalite sistemlerini kurma ve halihazırda var olan kalite sistemlerini geliştirme yoluna gitmişlerdir. Ulusal Kalite Kongresi ilk kez 1992-1993 yıllarında toplanmış ve “*1993 Kalite Ödülü*” sahibini bulmuştur. Ülkemizde ISO 9000 ve Toplam Kalite uygulamaları sayesinde yerli şirketlerden birçoğu, globalleşen dünyada rekâbet ortamı içinde ayakta kalabileceklerdir (M. Şimşek, 2002: 68-69).

Buradan anlaşılıyor ki, ülkemizde kalite anlayışının başlangıcı Ahi Örgütleri’dir. Ahilerin yüzyıllarca uyguladıkları kalite standartları günümüzde yapılan çalışmalardan net olarak anlaşılmaktadır. Yine Ahilerin önemli katkılarıyla Osmanlı Devleti döneminde hazırlanan “*ihtisab Kanunları*” dünyanın ilk kalite, standartdizasyon ve müşteriye koruma yasaları kabul edilmektedir. Daha sonraki

yüzyıllarda batı tarzında kurulan mühendislik okulları ve kaliteye dönük gerçekleştirilen faaliyetler ve kurumlar günümüze kadar ülkemizin yürüttüğü dünya standartlarında kaliteyi yakalama gayretleridir. Kalite durağan bir olgu olmadığına göre, Türkiye'nin çağdaş ülkeler içinde yerini alabilmesi için bu gayretlerin de devam edeceği açıktır.

1.20 Kalite Kontrol

“*Kontrol*” sözcüğü etimolojik bakımından Latincedeki “*contra*” sözcüğünden türemiştir. İngilizcede karşılığı “*control*” olan bu sözcük “*idare, idare etme, hâkimiyet, hâkim olma ve istenilmeyen bir şeyin etkisini azaltacak program veya önlem*” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. O halde “kontrol”, süreç içinde kalite etkinliğini azaltacak unsurların çeşitli önlemler olarak kaliteye hâkim olma anlamında kullanılabilir. Bir başka anlamda kontrol; arzulanan bir amaca ulaşıp ulaşılmadığını veya hangi ölçüde ulaşıldığını belirlemektir. Kontrol bir karşılaştırmadır ve mevcut durum ile planlanan durumun karşılaştırılması suretiyle farkın tespit edilip ortadan kaldırılmasını gerektirir (Halis, 2013: 33).

Kalite kontrolü ise; kalite gereklerini sağlamak için kullanılan uygulama teknikleri ve faaliyetleridir. *Feigenbaum'a* göre kalite kontrolü; üretim tipi içinde kalitenin önceden belirlenen standart ve hedeflere uygun şekilde gerçekleştirilmesine yönelik yürütülen faaliyetlerdir (Halis, 2013: 33; Perinçek vd., 2008: 83). Bu faaliyetler; kontrol etme, istatistiki verilerin tutulması, hatanın tespiti, hata kaynağının bulunması ve nasıl düzeltileceğini açıklayan bir düzen içinde bulunmaktadır (Perinçek vd., 2008: 83).

Kalite kontrolü kavramını, Japon Endüstriyel Standartları (JIS), “*tüketicinin ihtiyaçlarını karşılayan kaliteli mal ve hizmetleri ekonomik olarak üreten bir üretim yöntemleri sistemi*” olarak tanımlamıştır. Ishikawa, kalite kontrolde en önemli unsurun tüketiciye yönelme olduğunu belirtir. Caplen, kalite kontrolü, mal ve hizmet üreten bir işletmenin kalite hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla her şeyin yapılması olarak tanımlamaktadır. Uluslararası Standartlar Teşkilatı (ISO) ise, kalite kontrol kavramını; geniş anlamda kaliteyi sürdürmek, geliştirmek ve ürünü müşterinin uygun göreceği en ekonomik fiyatla üretmek için uygulanan bir işlem dizisi olarak

tanımlamakta, dar anlamda ise, bir malın spekülasyonlara (saptırma) uygunluğunu denetleme işlemi (Halis, 2013: 33) olarak göstermektedir.

Bu bağlamda Japon kalite kontrolü yönetimde bir düşünce devrimidir. Kalite kontrolü sağlamak; tüketiciyi memnun eden, ekonomik, kullanışlı ve kaliteli bir ürünü tasarlamak, geliştirmek, üretmek ve bakımını gerçekleştirmektir. Bu büyük amaca ulaşabilmek için şirketteki herkes kalite kontrol çalışmalarına katılmalı ve gelişmesine destek vermelidir. Bu amaca yönelik atılacak öncelikli adım tüketici isteklerini belirlemektir. Diğer bir adım tüketicilerin neyi satın alacaklarını bilmektir. Kalitenin tanımlanabilmesi için maliyetin bilinmesi gerekir. Kalite kontrol, önleme paralel gidemez ise sadece merak olarak kalmaya mahkûmdur. Denetim veya muayene gerektirmeyen kontrol; kalite kontrolün ideal şeklidir. Üretimi, beklenen ortalama bir kalite ve tekdüzelik içinde yürütmek, en ekonomik ve en güvenilir bir biçimde ancak istatistiksel kalite kontrol metodlarını uygulamakla mümkündür. Kalite kontrolü ile üretim işlemi sonunda elde edilen ürünlerin istenilen standartlara uyup uymadığı tespit edilir ve standartlara uymayan ürünler ya bazı işlemler ile düzeltilir, ya düşük fiyatla satılır veya imha edilir. Buna göre, kalite kontrolünün amacı; standart dışı üretimi önlemek veya önemsiz bir seviyeye düşürmektir (T. Özdemir, 2000: 5-6).

İstatistiksel kalite kontrolünde ise; şirket üst yönetimine direkt bağlı kalite kontrol birim çalışanlarının gözetim ve denetiminde, istatistiksel veri ve yöntemlerden de yararlanarak üretim sırasında kalite, kontrol altına alınmaktadır. Üretim birimi ile sürekli iş birliği içinde bulunan kalite kontrol birimi, yaşanabilecek sorunlar karşısında anında düzeltici önlemler alma yetkisine sahip bir birimdir. İstatistiksel kalite kontrol; örneklemeler ve ölçmelerle ürün kalitesinin sürekli izlenmesi prensibine dayanır. Hammaddenin tamamı üzerinde kontrolün imkânsız veya çok masraflı olduğu durumlarda, zaman aralıklarını genişleterek küçük örneklemeler üzerinden yapılacak ölçmelerle üretimin kalitesi, ürün ile ilgili bilgilerin toplanması, kalitedeki düşüşlerin ve bozulmaların tespit edilerek gerekli inceleme ve araştırmaların yapılması ve tedbirlerin alınabilmesi için raporlanması şeklinde uygulanır (Ertuğrul, 2014: 42-43).

Kalite kontrolünde kullanılan genel yöntemler ise şöyle izah edilebilir. Hammaddelerin, parçaların, ara ve nihai ürünlerin kalite kontrolünde çok ve çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bunlar, özet olarak dört ana grupta toplanabilir. Bunlardan birincisi, yalnızca duyu organlarıyla yapılan kalite kontrolü: Genellikle bir ürünün tadı, rengi, kokusu, sesi, sertliği gibi yönleri kontrol edildiğinde duyu organları yeterli olabilmektedir. Ancak bu, büyük ölçüde kişinin yetenek ve deneyimlerine bağlı bir yöntemdir. Dolayısıyla, fazla güvenilir bir yöntem değildir. İkincisi çeşitli araç-gereçlerin yardımıyla yapılan ölçümlene ve değerlendirme: Bu yöntem bir ürünün özellikle, boyutları, ağırlığı hacmi ve biçimi yönünden kontrol edildiğinde kullanılır. Bu amaçla geliştirilmiş çeşitli hassas aletler kullanılır. Üçüncü yöntem çeşitli fiziksel, kimyasal, mekanik ve benzeri özellikleri değerlendirmek için laboratuvar ortamında deney yoluyla kontrol: özellikle, kimya, ilaç, metalürji, gıda, elektronik gibi endüstri dallarında ürünün yapı, bileşim, güç, dayanıklılık, iletkenlik, ısınma, ergime ve benzeri özellikleri ileri düzeyde geliştirilmiş hassas aletler ve uzman iş görenler tarafından deneyler yoluyla belirlenir. Dördüncü ve son yöntem, uygulama ve kullanma yoluyla kalite kontrol: Genellikle, nihai ürünler gerçek kullanım koşullarında deneyerek önceden belirlenen özelliklere uyup uymadıkları kontrol edilir. Örneğin, motor, makine, otomobil, gemi gibi ürünler bu şekilde kontrol edilir ve daha sonra tüketici veya kullanıcıya verilir (T. Özdemir, 2000: 13).

Yapılan çalışmalardan kalite kontrolün, geniş anlamda kaliteyi sürdürmek, geliştirmek için çalışmak ve ürünü müşterinin hoşnut olacağı en ekonomik fiyatla üretmek amacıyla uygulanacak bir dizi işlem basamağı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle mevcut durum ile planlanan durumun karşılaştırılması, farkın tespit edilip ortadan kaldırılması böylelikle üretilen mal ve hizmetin öngörüle kaliteyi yakalaması süreci olduğu görülmektedir.

1.21 Standardizasyon

Standardizasyon, tüketicinin veya müşterinin kullanımına sunulan bir mal veya hizmetin imalatında asgari kalitenin tespit edilmesidir (Dönek, 2000: 63). Uluslararası Standard Teşkilatı (ISO) tarafından ise, *“belirli bir faaliyetle ilgili olarak, ekonomik fayda sağlamak üzere bütün ilgili tarafların yardım ve iş birliği ile belirli kurallar koyma ve bu kuralları uygulama işlemi”* şeklinde tanımlanmaktadır.

Standard tanımına uygun olarak, standardizasyon çalışmaları sonucu ortaya çıkan belge de “*standard*” olarak kabul edilmektedir. Üreticiye ve tüketiciye, iç ve dış ticarete sağladığı yararlarla standardlar, sanayi ve ekonominin vazgeçilmezleri arasına girmiş (Bıyıklıoğlu, 2008: 296), insan bilincinde meydana çıkan ve basit, sıradan ilişkilerle ayırt edilebilen belirsizlikleri ve talih etkenini elemiş ve elemeyi sürdürmektedir. Böylelikle, standardizasyon sayesinde kalitenin tekrar sağlanmasında sağlam bir temel ve denetim altına alınmış bir yol, yöntem sağlayarak, satın almada önemli bir yeri olan güven duygusu sağlanmış olur. Standardizasyon, zihni çalışmayı kolaylaştırır, düzeni sağlar, basitleştirir ve izah eder (Ekinci, 2011: 149).

Standardların; üretici ve tüketici menfaatleri açısından, mal ve can güvenliği ile alakalı faydalarının yanında tüketiciye karşılaştırma ve seçim fırsatı sağlamak hem ucuz hem de kaliteli ürüne ulaşmasına yardımcı olmak, ismarlama, araştırıp bulma ve temin etme aşamalarında, işlemsel kolaylıklar sağlamak gibi kazanımları vardır. Standardlar ile mal ve can güvenliği öncelikli olarak amaçlanırken, kalitenin minimum değerleri de belirlenmekte ve bu değerlerin altında üretilen ürünler standard dışı olarak görülmektedir. Bu minimum değerlerin üzeri ise, organizasyonların rekabet ortamında teknoloji ve kuruluş olanaklarını kullanıp “daha kaliteli üretim” yarışına yönelmelerini özendirme şeklinde düşünülebilir. Standardizasyon uygulamasının ekonomiye sayısız faydaları vardır. Bunların başında, üretimde kalitenin artmasıyla doğru orantılı olarak kalitesiz ürünün piyasadaki yerini yitirmesine yol açması gelmektedir. Diğer açıdan düşük kaliteli üretim nedeniyle ortaya çıkan hammadde, emek ve zaman kayıplarını yok etmek, kurumlar arası rekabeti geliştirmek, ticarete anlaşmazlıklara ve yanlış anlamalara engel olmak, yan sanayinin kurulması ve yaşatılmasını desteklemek, dış alım ve dış satımda üstünlük sağlamak, arz ve talep dengesinin sağlanmasına dolaylı yollarla da olsa katkı yapmak (Bıyıklıoğlu, 2008: 296), ürünlerin seri olarak üretilmesini sağlamak suretiyle üretim miktarını artırmak ve birim maliyetlerde azalmalar sağlamak, ürünlerin stoklanmasında daha az depo alanına ihtiyaç duyulmasını sağlamak gibi pek çok faydaları sayılabilir (Ekinci, 2011: 149; Dönek, 2000: 63).

Standardizasyonun iki tarafından birisi de hiç kuşkusuz tüketici veya müşteridir. Müşteri kavramı değişik anlamlarda kullanılmıştır. Bir mağaza ya da kuruluştan muntazam alışveriş gerçekleştiren kişi veya kuruluşlar, müşteri veya tüketici şeklinde tanımlanabilir. Diğer taraftan ticaret maksadıyla ürün/hizmet satın alanlara ise “*ticari müşteri*” denilebilir. İlişkiler açısından ve “*Kişilere Özel Pazarlama*”nın daha yaygın hale gelmeye başlaması, farklı iki anlam değerine sahip olan “*müşteri*” kavramının anlamlarını birbirlerine yaklaştırmakta ve eşanlamli kullanmayı gerektirmektedir. Genel olarak; “*tüketici veya müşteri, herkestir*” denebilir (Odabaşı, 2013: 3). Standardizasyonun, “*herkes*” olan tüketiciye faydası ise; malları daha rahat karşılaştırma ve seçme kolaylığı, mal ve can güvenliğini koruma, kalite ve fiyat yönünden aldanmama, yedek parça temini, sipariş ve satın alma kolaylığı ve ucuzluktur (Dönek, 2000: 63).

14 Ekim 2007 tarihinde “*Dünya Standardlar Günü*”nde, “*Uluslararası Standardizasyon Teşkilatı*” ile “*Uluslararası Elektroteknik Komisyonunun Başkanları*” ve “*Uluslararası Telekomünikasyon Birliğinin Genel Sekreteri*” tarafından yayımlanan ortak bildirden bir alıntı yaparak standartların globalleşmedeki önemine dikkat çekmek gerekirse:

✓ “*Standardsız bir dünya, çok geçmeden hareket edemez hale gelir. Ulaşım ve ticaret tikanır. İnternet çalışmaz. Devlet yönetiminden bankacılığa; sağlık, hava trafiği kontrolü, acil durum hizmetlerinden afet bölgelerine yardım götürme ve hatta uluslararası diplomasiye kadar, bilgi ve iletişim teknolojilerine bağlı yüzbinlerce sistem çöker. Modern dünya pek çok yönüyle standartlara sıkı sıkıya bağlıdır.*”

✓ “*ISO, IEC ve ITU’nun Uluslararası Standard hazırlama çalışmaları, Pazar kapılarını açmanın yanı sıra çevrenin korunmasını, emniyet, güvenlik, sağlık ve bilgiye erişimi temin etmektedir, Uluslararası Standardlar, zengin ve fakir ulusların arasındaki engellerin ortadan kalkmasına da yaramaktadır. Standardizasyon, satıcıları rekabet içine sokarak daha düşük maliyetle üstün kalite yaratılmasını da sağlamakta, tüketicilerin ekipman ve hizmet satın alırken daha bilinçli seçimler yapmalarını kolaylaştırmaktadır.*”

✓ “Standardlar, sağlıklı ticaret ve adil fiyat uygulamalarını güçlendirmektedir. Şeffaf proseslerden geçerek, tüm paydaşlar arasında uzlaşmayla hazırlanan dünya çapında standartlar, global pazarlara erişimin anahtarıdır...”

Standardları, uygulama alanları açısından; “Uluslararası Standardlar”, “Bölgesel Standardlar”, “Ulusal Standardlar”, “Endüstri Standardları” ve “İşletme Standardları” olmak üzere beş başlık altında toplamak mümkündür. Bu standartlar örneklendirilecek olursa; İşletme standartları için; “Ford” veya “Chrysler” şirketlerinin kendi fabrikalarına özgü kurdukları standartlar tipik işletme standardı örneğini teşkil etmektedir. Endüstri Standardları için; “SAE (Society of Automotive Engineers)” gibi, otomobil sanayi, demiryolları yapım sanayi, silah sanayi gibi sanayi devleri sayılabilir. Ulusal Standardlar için; öncelikle “Türk Standardları Enstitüsü (TSE)” saymak gerekir. Bunun dışında, İngiltere’de “BSI”, Fransa’da “AFNOR”, Amerika Birleşik Devletleri’nde “ANSI”, Almanya’da “DIN”, Japonya’da “JISC” gibi milli standard kurumlarınca yayımlanan ve kendi ülkelerinde geçerliliği bulunan “TS”, “BS”, “NF”, “ANSI”, “DIN”, “JIS” gibi standartlar örnek olarak verilebilir. Bölgesel Standardlar ise, o bölgede bulunan devletlerin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve teknolojik alanlarda ortak menfaatler çerçevesinde karşılıklı iş birliğini geliştirmek amacıyla oluşturdukları standartlardır. Bölgesel standartlara en bariz örnek Avrupa Birliği’nin “CEN ve “CENELEC” Bölgesel Standard Kuruluşlarınca vücuda getirilen “EN” standartlarıdır. Uluslararası Standardlar ise, coğrafi ayırım yapılmaksızın dünya devletlerinin imza altına aldıkları resmi anlaşmalarla uygulanma imkânına kavuşan standartlardır. Bu standartlar, “ISO”, “IEC”, “ITU” gibi standartlardır. Küresel çaptaki bu standartların belirlenmesinin amacı, dünya genelinde yapılan mal ve hizmet sirkülasyonunu daha hızlı ve daha kolay duruma getirmektir. Bu standartlar o standartı tanzim eden kuruluşun adıyla, “ISO....”, “IEC....”, “ISO/IEC.....” biçiminde isimlendirilirler.

Bazı durumlarda endüstri standartları ile ulusal standartlar yapı ve organizasyon açısından ilişkilendirilip birleşik standartlar olarak benimsenebilmektedir. Buna en güzel örnek “ASME (American Society of Mechanical Engineers)” standart kuruluşu tarafından hazırlanıp, “ABD Ulusal Standardlar Kuruluşu” tarafından onaylanarak yürürlüğe sokulan “ANSI/ASME”

standartları verilebilir. Bunun yanısıra uygulanabilmesi durumunda dünyadaki ilk örneği teşkil edecek olan ve ISO Teşkilatı tarafından hazırlanan standartların üye ülkelerin onayını almak suretiyle uluslararası boyutta “*ISO Standartları*” adı altında bütün uluslararası standartların birleştirilmesi projesi önemli birleşik standart çalışması olarak dikkat çekmektedir (Bıyıklıoğlu, 2008: 296-298).

Yapılan çalışmalara bakıldığında, standardizasyon kavramı, üretilen bir mal veya hizmetin önceden belirlenmiş kalite normlarını muhafaza edebilmesidir şeklinde anlaşılabilir. Belirlenen kalitenin devamlı hale getirilmesi, kurumsallaşma ve diğer farklı unsurları içermektedir. Kalite standardizasyonunu sağlamak günümüz işletmelerinin en önemli amaçları arasında yer almaktadır. Çünkü çetin rekabet ortamında şirketlerin müşteri memnuniyetini sağlaması ve sadık müşteri kitlesi elde etmesi ürettikleri mal veya hizmetin standartlara uygun olmasına bağlıdır. Bu bakımdan standardizasyonun günümüz iş dünyasında hayati öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır.

1.22 Konu İle İlgili Çalışmalar

Ahi Organizasyonunu farklı disiplinler ile ilişkilendiren birçok çalışma mevcut olmakla birlikte, Türk- İslam tarihinde, çok önemli bir yer kaplayan esnaf ve zanaatkarlar teşkilatı olarak Ahi Teşkilatının, günümüzün modern kalite anlayışı ve kalitenin farklı boyutları ile ilgili ayağı sınırlı kalmıştır. Alanyazın incelendiğinde; Çağatay (1989), Ahi Örgütleri ile ilgili ilk çalışmaların Ibn-i Battuta Seyahatnâmesi'nin, Mehmet Şerif (Çavdaroğlu) tarafından iki cilt halinde 1917-1919 yılları arasında Türkçeye çevrilip basılmasından sonra başladığını, birçok yazar, akademisyen ve diğer çevrelerin bu tarihten sonra Ahi Birlikleri ile ilgili çalışmalara başlamış olduklarını belirtmiş, Ahilik Kurumu ile ilgili bu kadar yoğun çalışma yapılmasının iki sebebinin bulunduğunu, ilk sebebin ortaçağ halkı üzerinde etkin bir rol oynaması olduğunu, ikinci sebebin ise, çok yönlü, çok amaçlı bir kurum olmasından kaynaklandığını vurgulamıştır (Çağatay, 1993: 33). Ahi Örgütü üzerine çalışmalar yapan ilk bilim insanı olan Köprülü (1988), “*Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*” adlı eserinde Ahi Birliklerinin varlığından ve Ahi Birliklerinin kadınlar kolu olan “*Bacıyan-ı Rum/Anadolu Kadınları Teşkilatı*”nın aktif olarak kurulduğundan ilk defa bahsetmiş, Ahi Birlikleri'nin İslam geleneğinde var olan

fütüvvet anlayışının ürünü olduğunu vurgulamıştır Çağatay (1989). Ahi kelimesinin Türkçeden geldiğini ve Ahi Örgütleri'nin, özgün Türk kurumları olduğunu, kuruluşunun ve işleyişinin Türk kültüründen ve teşkilatçılığından kaynaklandığını belirterek, Ahilerle ilgili oldukça kapsamlı bilgiler vermiştir. Bayram (1991), Ahi Teşkilatının kurucusu Ahi Evran (Evren) hakkında daha önce bilinmeyenleri ortaya çıkartmış, Ahi Evran'ın gerçek şahsiyeti, hayatı, eserleri ve yaptığı mücadeleleri ele almış ve Ahi Teşkilatının kuruluşundaki rolünü irdelemiştir. Yine Bayram (2016), Köprülü'nün ilk kez ortaya çıkardığı Ahi Teşkilatının kadınlar kolu olan Bacıyan-ı Rum Teşkilatı ile ilgili "*Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum-Anadolu Bacıları Teşkilatı*", adı ile müstakil tek eseri vermiş bu teşkilatın Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı tarafından kurulduğunu, siyasi, sosyal ve ekonomik faaliyetlerde bulunduğunu belirtmiş, ayrıca Ahiliğin köylere yayılma sebeplerini açıklamıştır. Bayram (2012), bir başka eserinde Ahi Evran ve Mevlana ilişkisini tartışmaya açmış, Moğol işgali döneminde Ahilerin işgalcilere karşı verdikleri mücadeleleri anlatmış ve bu mücadelelerde Mevlana'nın duruşunu eleştirmiştir. İnalçık (2017), M. Bayram'ın çalışmalarını muteber kabul etmiş, eserlerine atıflarda bulunmuş ve Ahi zaviyelerinin siyasi, sosyal ve ekonomik rollerine değinmiştir. Yine İnalçık (2017), Moğol-Ahi mücadelesinde M. Bayram ile aynı çizgiyi paylaşarak, Mevlana'yı işbirlikçi ve Fars kültürüne tutkun olarak değerlendirmiş, Mevlana'nın, Moğollar tarafından el konulan Ahi mallarının kendi takipçilerine verilmesini sağladığını belirtmiştir. Aynı eserde, konukseverlik ve köylerdeki imece usulü konularını vurgulamıştır. Hacıgökmen (2012), çalışmasında Osmanlı arşiv belgelerine göre; Anadolu Bacılar Teşkilatı'nın varlığını, vakıf kuracak kadar para kazandıklarını ayrıca Ankara şehrinde inşa edilen yapıların önemli bir kısmının Ahilerce yapıldığını ortaya koymuştur. Uzunçarşılı (2011), Osmanlı Devleti'nin vücuda gelmesinde, Ahi Birlikleri'nin mühim roller oynadıklarını ve Osmanlı Devlet yönetimine önemli devlet adamları kazandırdıklarını vurgulamıştır. Anadol ve arkadaşları (2002), Ahilerin Anadolu'nun kültür coğrafyasına önemli katkılar sağladıklarını, bugün kullanılan birçok köy ve kasaba isimlerinin Ahilerden kaldığını, ayrıca günümüzde Anadolu köylerinde devam eden halı ve kilim dokumacılığının Ahiler eliyle yaygınlaştırıldığını göstermişlerdir. Çağrı (2000), Ahi Birliklerinin felsefi altyapısını oluşturan fütüvvet anlayışının beslendiği, Türkçeye diğergamlık veya özgecilik olarak geçen

“*isâr*” kavramını açıklamıştır. Yine Çağrı (2001), İslam kardeşliği anlamına gelen ve fütüvvet anlayışına katkı sağlayan “*uhuvvet*” kavramına dikkat çekmiştir. Sancaklı (2010), Ahilik ahlakının oluşumunda hadislerin rolünü değerlendirmiştir. Yine Sancaklı (2006), Hz. Peygamber’in erdemli insan yetiştirilmesi bağlamında isâr anlayışını tartışmıştır. Şeker (2011), Ahiliğin tasavvufi temellerini, Ahiliğin oluşmasında fütüvvetnâmelerin rolünü değerlendirerek Seyyid Hüseyin el-Gaybi’nin “*Muhtasar Fütüvvetnâme*” adlı kitabını incelemiştir. Uludağ (1996), Fütüvvet Teşkilatının tarihi temellerini; İslam öncesi cahiliye devri dönemi, IX. yüzyıl kurumsallaşma dönemi, XII. yüzyıl tasavvufi yapıya bürünme dönemi ve son aşama olarak Ahi fütüvvetçiliği dönemi olarak sınıflandırarak değerlendirmiştir. Köksal (2006), Ahi Evran’ın hayatı ve Ahi Teşkilatı için anlamı üzerinde durmuş, Ahi Teşkilatının kuruluşu, teşkilat yapısı ve esnaf sınıflarını inceleyerek günümüze bıraktığı mirası değerlendirmiştir. Güllülü (1977), çalışmasında Ahi Birliklerine sosyolojik açıdan yaklaşmış, Ahi Teşkilatının oluşmasında sosyal, siyasal ve dini birçok âmilin etki ettiğini, bu teşkilata çok yönlü bakılmamasının tarihi gerçeklerle örtüşmeyeceğini vurgulamıştır. Ocak (1996), fütüvvetnâmeleri; sufi fütüvvetnâmeleri, Fütüvvet Teşkilatına ait fütüvvetnâmeler ve Ahi Teşkilatına ait fütüvvetnâmeler olmak üzere sınıflandırarak değerlendirmiştir. Tabakoğlu (1984) ise, Ahiliği İslami tasavvufi yapının içinde değerlendirmiştir. Anadolu (2001), çalışmasında fütüvvetin kaynağının Peygamber davranışları olduğunu göstermiştir. G. Demir (2000), çalışmasında Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda Ahi Birliklerinin rolünü, Ahi Birliklerinde sosyal yardımlaşma ve esnaf sandıklarını ayrıca kurallara uymayanların cezalandırılma şekillerini ortaya koymuştur. Akgündüz ve Öztürk (1999), Osmanlılar döneminde yayımlanan ve dünyanın ilk kalite standartları yasası olan ihtisap kanunlarını çalışmıştır. Uçma (2011), Ahi Kurumuna ideolojik yaklaşılmasında gerektiğini, topluma yaptığı katkıların tartışılması gerektiğini belirtmiştir. Ortaylı (2013), Ahilik benzeri kurumların medeni bütün devletlerde bulunduğunu, bunun medeniyet için zorunlu bir durum olduğunu vurgulamıştır. Sevim ve Merçil (1995), Ahilerin; Anadolu Selçuklular döneminde şehirlerde faaliyet gösteren esnaf ve zanaatkârlar grubu olarak hayatîyetlerini sürdürdüklerini belirtmişlerdir. Yücel ve Sevim (1995), özellikle kuruluş döneminde Osmanlı Devlet adamları içerisinde çok sayıda Ahi Birliğine mensup kişinin bulunduğunu ortaya

koymuşlardır. Kalın (2017), Ahilerin ilmi açıdan donanımlı olduklarını ortaya koymuştur. Ekinci (2011), Ahi Birliklerini detaylı çalışmış, Ahi Birlikleri ile TKY anlayışını karşılaştırmıştır. Ekinci (1990), bir başka çalışmasında Ahilerde mesleki eğitimi çeşitli boyutlarıyla irdelemiştir. Duman (2012), Ahilerin uymaları gereken adâp ve kuralları açıklamıştır. İnanır (2014), XVI. yüzyılda Osmanlı adâlet kurumunun Ahilerle ilgili verdiği fetvaları değerlendirmiştir. Kallimci (2009), Denizli'deki Ahi faaliyetlerini ortaya koymuştur. Kaplan (2012), eleştirel çalışmasında Ahi Evran'a ait olan ve olmayan sözleri incelemiştir. Genç (2017), Osmanlı Devleti döneminde Ahilerle Osmanlı kadısı ilişkilerini çalışmıştır. Solak (2009), Ahilik ilke ve fonksiyonlarını belirtmiştir. Kütükoğlu (1999), XVII. yüzyıl Osmanlısında standardizasyon anlayışını ortaya koymuş, Ahi Birlikleri ile ilişkilendirmiştir. Soysal (2013), işletmelerin başarısında Ahilik ilke ve uygulamalarının önemini açıklamıştır. Özdemir (1999), Ahilik kurumunu açıklayarak Toplam Kalite Yönetimi anlayışı ile karşılaştırmıştır. Doğan (2015), Ahilik Teşkilatının ombudsmanlık ve etik ilişkisini açıklayarak, Ahilerin etkin arabuluculuk görevi ifa ettiklerini ortaya koymuştur. Aydoğan ve Delibaş (2016), Ahi Birliklerindeki örgütlü davranış ile modern çağın kavramı olan örgütsel vatandaşlığı karşılaştırmışlardır. Durak ve Yücel (2010), Ahi Birliklerinin, günümüz toplumunun sosyal ve ekonomik faaliyetlerine olan katkılarını, modern çalışma hayatında Ahiliği anımsatan uygulamalar açısından ele almışlar; Ahi Birliklerinde bulunan müşteri ilişkileri, çalışma ve çevre duyarlılıkları ile iş ahlakı anlayışını Toplam Kalite Yönetimi felsefesiyle karşılaştırmışlardır. Mahiroğulları (2011), Ahi Birliklerini sosyo-ekonomik işlevleri açısından değerlendirerek, bu işlevleri eğitim, çalışma ilişkilerini düzenleme, sosyal güvenlik, sosyal yardım ve ekonomik işlevler olarak sınıflandırmış ve günümüz anlayışı ile karşılaştırmıştır. Karagül (2012), Ahi Birliklerindeki “*insan için üretim*” anlayışını günümüz kapitalist üretim anlayışı ile kıyaslayıp, Ahi üretim tarzının erdemlerini değerlendirmiştir. Erbaşı ve Ersöz (2011), Ahi uygulamalarının 4C pazarlama karması ile olan benzerliklerini tarihi açıdan inceleyerek, 4C pazarlama karmasının bileşenleri olan “*ürün*”, “*fiyat*”, “*dağıtım*” ve “*tutundurma*” unsurlarını Ahilik felsefesindeki kullanımlarıyla ilişkilendirmişlerdir. Gündüz ve arkadaşları (2012), Ahilik Teşkilatında tüketicinin korunması ile günümüzdeki tüketicinin korunması uygulamalarını karşılaştırarak

değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Soysal ve Tan (2013), Ahi prensiplerinin çağımız işletmelerine yansımalarını “*Kilis Küçük Sanayi Sitesi*” örneğiyle karşılaştırmışlardır. Dönek (2000), çalışmasında Ahilik Kurumunu irdeleyerek günümüz kalite, standardizasyon ve müşterinin korunması bağlamında karşılaştırmıştır.

Diğer yandan günümüzün modern kalite anlayışı olarak Toplam Kalite Yönetimi alanında da zengin bir literatür bulunmaktadır. Alanyazın incelendiğinde; dünyada Toplam Kalite Yönetimi ve Kalite anlayışı felsefesinin 20. yüzyılın başlarında başladığı görülmektedir. Bu çalışmalar Taylor’un (1911) kaleme aldığı, “*The Principles of Scientific Management/Bilimsel Yönetimin İlkeleri*” adlı eseri ile başlamıştır. Taylor bu kitabıyla ilk kez “*seri kavramı*” geliştiren kişi olmuştur. İşletmelerdeki bir kısım temel olgu ve kavramları sistemli bir şekilde çalışma ortamına uygulamakla “*bilimsel bilginin babası*” unvanını kazanmıştır. Daha sonra Shewhart’ın (1931) yazdığı iki kitap, “*Economic Control of Quality of Manufactured Product/İşlenmiş Ürünlerin Kalite Kontrol Ekonomisi*” ve “*Statistical Method from the Viewpoint of Quality Control/Kalite Kontrol Bakımından İstatistiksel Metot*” istatistiksel kalite kontrol alanında yazılmış ilk kitaplar olmaları yönünden önemlidir. Juran’ın (1951) yazdığı “*Quality Control Handbook/Kalite Kontrol El Kitabı*”, Toplam Kalite Yönetimi yaklaşımında klasik eser kabul edilmiştir. Deming ise (1960), yazdığı ilk kitabı “*Sample Design in Business Research/İşletme Ticari Araştırma Tasarımı*” ile kalite kavramına önemli katkılar sağlamış, daha ölmeden adını toplam kalite tarihine yazdırmıştır. Fiegenbaum (1962), yazdığı “*Toplam Kalite Kontrol*” isimli bilimsel eseri ile toplam kalite kontrol kavramının isim babası olmuştur. Taguchi (1953), “*Taguchi Yöntemi*” olarak bilinen kalite tekniğini geliştirmiştir. Taguchi’nin kalite olgusuna yaptığı en önemli katkı, kalite sistemini üretimden önce (off-line) ve üretim aşaması (on-line) şeklinde iki basamağa ayırması ve bir ürünün kalite düzeyinin ve müşteri memnuniyetinin, ürün tasarımı ve geliştirmenin kusursuzluğu ile yakından ilişkili olduğunu gösteriyor olmasıdır. Ishikawa, ABD’li kalite uzmanlarının tespitlerini kendi ülkesine uyarlayıp daha yeni yöntemler geliştiren Japon kalite öncülerinden olmuştur. Crosby (1979), “*Quality is Free/Kalite Ücretsizdir*” adlı eserinde, kaliteyi; “*ihtiyaca uygunluk*” ve “*sıfır hata*”, kalite ölçüsünü; “*kalitesizliğin maliyeti*” ve kalite sistemini de “*kalitesizliği önleme*”

olarak tanımlamıştır. Ayrıca Crosby (1995), “*Quality Without Tears/Parçasız/Bölünmemiş Toplam Kalite*” adlı kitabında TKY anlayışını 14 adımlık bir program şeklinde sunmuştur. Shingo, 1970’lerde “hata önleyici” (Pokayoke) kavramını ortaya atarak, ürünlerde meydana gelen defoların en aza indirilebileceğini savunmuştur. Imai (1986), yayınladığı “*Kaizen, The Key to Japan’s Competitive Success/Japonya’nın Rekâbetteki Başarısının Sırrı: Kaizen*” adlı eserinde Japonca “sürekli gelişme” anlamına gelen “Kaizen” felsefesini geliştirmiş, organizasyonel başarı için kaizen felsefesinin ev, özel ve sosyal yaşamın tüm alanlarında uygulanması gerektiğini savunmuştur. Türkiye’de ise, TKY ve kalite alanında zirve isim olarak Prof. Dr. İbrahim Kavrakoğlu görülmektedir. Kavrakoğlu’nun çalışmaları “firmalar”, “endüstri sektörleri” ve “makroekonomi” alanlarında yoğunlaşmıştır. Öte yandan yine ülkemizde Parlak (2017), “*Toplam Kalite Yönetimi ve Kalite Yönetim Sistemi Standartları*”, Ekici (2013), “*Kalite Güvence Standartları*”, Halis (2013), “*Toplam Kalite Yönetimi*”, M. Şimşek (2010) yine aynı adla “*Toplam Kalite Yönetimi*”, Ülgen ve Mirze (2013), “*İşletmelerde Stratejik Yönetim*”, Öztaş (2017), “*Yönetim Örgüt ve Örgüt Kuramları*”, Odabaşı (2013), “*Satışta ve Pazarlamada Müşteri İlişkileri Yönetimi*”, Efil (2015), “*İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*” Taşkın ve Ekici (2011), “*Kalite Güvence Standartları*” Ertuğrul (2014), “*Toplam Kalite Kontrol*” adlı eserleri ile Toplam Kalite Yönetimi, Kalite anlayışı, yönetim ve organizasyon alanlarını çeşitli yönleriyle incelemişlerdir.

II. BÖLÜM

2. YÖNTEM

2.1. Yöntem

Herhangi bir deneğin, eleştiri süzgecinden geçirilerek incelenmesi neticesinde, yeni bulgular ortaya çıkarmak ve yeni sonuçlara ulaşmak için gerçekleştirilen çalışma ve sorgulamalar bütününe araştırma denilmektedir. İlmî araştırmalar ya kavramsal nedenlerle ya da fiiliyatta karşılaşılan sorunlara çözüm aramak ve bulmak amacıyla yapılırlar (Altunışık ve vd., 2012: 19). Bilimsel çalışmalar; temel aldığı yaklaşım ve takip ettiği yöntemlere göre nicel ve nitel olmak üzere iki türe ayrılmaktadır. Nicel araştırmalar; en geniş anlamıyla, elde edilen verilerin sayısal şekilde olduğu görgül incelemelerdir. Bir başka deyişle nicel araştırma yöntemi; *“bir teoriyi test etmek üzere, sayısal ölçümler ve istatistikî teknikler kullanılarak analiz edilebilecek bir problem durumunu araştırmayı”* ifade ederken, nitel araştırma yöntemi; önceden belirlenmiş bir hedefe odaklanmada çoklu metot kullanan, araştırma sorunsalına yorumlayıcı yaklaşımı öznellik boyutu olmakla birlikte benimseyen, belirli bir bilimsel yaklaşımı, kendine özgü veri toplama yolları, yöntem ve modelleri olan bilimsel araştırma türüdür ve sayısal veriler içermezler (Altunışık ve vd., 2012: 303; Kınca, 2010: 50-106).

Bu çalışma ile; esnaf ve zanaatkarlar teşkilatı olarak, Türk-İslam toplumunun kendi ürettiği, bünyesinde hem evrensel değerleri hem de çağdaş kalite anlayışını barındırdığı değerlendirilen Ahi Birliklerinin, tarihi temelleri, kuruluşu, gelişimi, dönüşümü, siyasi, sosyal, ekonomik boyutları ve fonksiyonlarına vurgu yapılmış,

yine Ahi Birlikleri, günümüz kalite anlayışı bağlamında değerlendirilmiş, bunların ortak ve zıt yönlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu bağlamda, araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerinden “*doküman analizi tekniği*” kullanılmıştır. Doküman analizi tekniği; var olan ve kayıt altına alınmış bulunan bilgi ve belgelerin incelenmesi yoluyla, veri toplamasına denilmektedir. Taranan veriler, tarihteki olgulara ışık tutan “*resim*”, “*film*”, “*plak*”, “*ses ve resim kayıtlı bantlar*”, “*araç-gereç*”, “*bina*” ve “*heykel* gibi kalıntılar; olgular hakkında, sonradan yazılmış ve çizilmiş her türlü “*mektup*”, “*rapor*”, “*kitap*”, “*ansiklopedi*”, “*resmi ve özel yazı*”, “*istatistikler*”, “*tutanak*”, “*anı*”, “*yaşam öyküsü*” gibi kaynaklardır. Doküman analizi tekniğinin kullanılma amacı; araştırma konusuna yakın, daha önceden yapılmış araştırmalar irdelenerek problemin ortaya konulmasıdır (Kıncal, 2010: 92-169).

Doküman analizi tekniği çeşitli aşamalardan oluşmaktadır. Bu aşamalar; dokümanlara erişim, dokümanın orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, elde edilen verilerin analizi ve ulaşılan veriyi kullanma şeklinde sıralanabilir. (Kart, 2017: 75).

Doküman analizi tekniğinde birinci aşama dokümanlara erişim, bir başka deyişle “*veri toplama*” aşamasıdır. Veri; “*bir sonuca varabilmek için gerekli olan ilk bilgi, anlam çıkartmada veya sonuca ulaşmada kullanılan nicelikler, olaylar, kayıtlar ve sayılar kümeleri*” olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle veri ham bilgi ve kanıtlardır denebilir. Bu yönüyle rakam, işaret, harf, kelime ve benzeri biçimlerde ifade edilen her türlü bilgi ve belgelere veri adı verilmektedir. Bu aşama, araştırma probleminin ve çözümünün ayrıntılı olarak ortaya konulması için uygulanır (Kıncal, 2010: 92-169).

Doküman analizi tekniğinde ikinci aşama dokümanın orijinalliğinin kontrol edilmesidir. Her doküman incelemesinde belirli dokümanlara ulaşıldığında, ulaşılan dokümanların orijinal olup olmadığı kontrol edilmelidir. Çünkü bir çalışmada özgünlüğü test edilmeden yararlanılan dokümanlar, sonraki süreçte dokümanların gerçek sahipleri tarafından kabul görmezler ise, hem araştırmanın ve araştırmacının güvenilirliğine gölge düşecek ve hemde çalışma için tüketilen kıymetli maddi ve

manevi kaynaklar boşa harcanmış olacaktır. Bu nedenlerle, özgünlüğün test edilmesi hususunda şu sorular sorulabilir: Dökümanlardan elde edilen veri, çalışma kapsamına alınan şahıs, kurum veya çeşitli gruplarla ilişkili midir? Elde edilen veri, asıl kaynaklardan yani birincil kaynaklardan mı? Yoksa tâli kaynaklardan mı toplanmıştır? Toplanan veriler orijinallerinin aynı mıdır? Dökümanı geliştirenler veya kaleme alanlar inanılır mı? Bu aşama bütün bu sorularla elde edilen dökümanın orijinalliğinin test edildiği aşamadır (www.academia.edu/11019563/ Hazırlayan_Yeliz_Metin_döküman incelemeesi).

Döküman analizi tekniğinde üçüncü aşama dökümanları anlamadır. Verilerin derlenmesinin ardından araştırmacı, elde ettiği verilerle yüzyüze bulunacaktır. Bundan sonraki aşama toplanan bilgi ve belgelerin kavranması ve özümsemesidir. Araştırmacı çalışmasını yalnızca elde ettiği dökümanlara göre yapacaksa, bu verilerin sistematik ve karşılaştırmalı bir metotla kavranması gerekmektedir. Bir belgede bulunan verilerin başka bir belgede doğrulanması yapılabiliyor mu? Elde edilen veriler arasında olay ve olgularla ilişkili farklı bakış açıları ve yorum unsurları bulunuyor mu? Böyle bir farklılık bulunuyorsa bu durum, farklı olgu ve olaylara; farklı şahıs ve kurumlar tarafından birbirine zıt anlamlar yüklendiğini gösterebilir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda araştırmacı, üzerinde çalıştığı organizasyonlar veya gruplar içerisinde kendisini farklı yorumlara sevk eden, değişik kültürel yapı ve ideolojilerin bulunduğunu ortaya çıkarmaya başlayabilir (www.academia.edu/11019563/Hazırlayan_Yeliz_Metin_döküman_incelemeesi).

Döküman analizi tekniğinde dördüncü aşama verilerin analiz edilmesidir. Verilerin analizi çeşitli veri toplama araçlarıyla elde edilen verilerin belirli bir düzene konulması, daha kolay anlaşılabilir, karşılaştırılabilir ve yorumlanabilir olması verilerin analiz edilmesiyle mümkün olmaktadır (Kıncal, 2010: 93).

Döküman analizi tekniğinde beşinci ve son aşama araştırmada verilerin kullanılmasıdır. Nitel araştırmalar yorumlayıcı geleneğin, sınırlı olgu ve olayların olabildiğince derinliğine ve betimsel çözümlenmeleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Yorumlayıcı gelenekte kuramlar ya araştırma sonucu elde edilir ya da var olan

kurama ilişkin yeni boyutlar ortaya konulmaya çalışılır. Nitel araştırmalarda da nicel araştırmalarda olduğu gibi genelleme yapılabilir. Nitel araştırmalarda kastedilen genelleme ise, “*analitik*” genellemedir. Bir başka değişle; analitik genelleme; “*sınırlı sayıda katılımcı ya da bilgi kaynaklarından elde edilen verilerin ışığında bazı sonuçlara ya da kuramlara ulaşma çabasıdır.*” Elde edilen bulgular ve ulaşılan sonuçlar ışığında sosyal gerçeklikler açıklayıcı şekilde düzenlenip yazıya aktarılabilmektedir (Altunışık vd., 2012: 330-331).

Bu bağlamda araştırmanın; sayısal sonuçları (nicel) elde etmeyi amaçlamaması, bir tarih araştırması olması, analitik genellemeye ulaşmayı amaçlamaması ve nitel araştırma tekniğini kullanmayı zorunlu kılması gibi nedenlerden dolayı, verilerin analizinde doküman inceleme tekniği ya da belgesel tarama tekniği kullanılmıştır. Bu amaçla öncelikle, basımı süren kaynaklara, satın alma yoluyla erişilmeye çalışılmış, bununla birlikte; Pamukkale Üniversitesi Kütüphanesi, Denizli İl Halk Kütüphanesi ve şahsi kütüphanelerde araştırma konusu ile ilgili dergi, kitap, ansiklopedi, kongre bildirileri gibi dokümanlar ile elektronik ortamda yayımlanan makale, bildiri gibi kaynaklar “*Ayrıntılı Tarama*” seçeneğiyle yapılan taramalar sonucunda toplanmıştır. Elde edilen kaynakların orijinalliği karşılaştırma yöntemi ile test edilmiş, yapılan ayrıntılı inceleme sonucunda kaynakların çalışma konusu ile ilgili kısımları incelenerek ayrıntılı analiz çalışmasına tabi tutulmuş, elde edilen veriler ışığında çalışma hazırlanmıştır. Hazırlanan çalışma ile ilgili değerlendirmeler sonuç ve tartışma bölümünde sunulmuştur.

Sonuç itibariyle araştırmada, doküman inceleme tekniği aşamaları kullanılarak, çalışma evrenine ilişkin temel kaynaklar tespit ve analiz edilmiştir. Bu temel kaynaklardan ilki, Ahi örgütlenmesi ile ilgili ilk bilgileri veren ve Ortaçağ’ın en büyük Müslüman seyyahı olarak tanınan (d. 24 şubat 1304, ö.1368-1369) İbni Battuta’nın literatürde “*Rihletü İbn Battuta*” (Aykut, 1999: 316-368) olarak geçen ünlü Seyahatnâmesi’dir. Yine XV. yüzyıl Osmanlı tarihçilerinden Aşıkpaşazade “*Osmanoğullarının Tarihi*” adlı eserinde ilk kez Anadolu Kadınlar Birliği’nden bahsetmiştir. Cumhuriyet Döneminde, Ahilik üzerine ilk çalışmayı Köprülü yapmıştır. Köprülü “*Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*”(Köprülü, 1988) adlı eserinde Ahilerden ve Ahilerin kadınlar kolu olan Anadolu Bacılarının varlığından

bahsetmiştir. Bununla beraber Çağatay, “*Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*” (Çağatay, 1989) ve “*Ahilik Nedir*”(Çağatay, 1990) adlı eserleriyle Ahi araştırmalarına katkı sunmuştur. Bayram ise “*Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*” (Bayram, 1991) ve “*Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum- Anadolu Bacıları Teşkilâtı*” (Bayram, 2016) adlı eserleriyle Ahilik konusunda önemli bilgiler sunmuştur. Ülkemizde Ahilik, Anadolu Bacıları Teşkilatı ve Ahi Evran ile ilgili çalışmaların bahsedilen eserler ışığında yürütüldüğü görülmektedir. Güllülü ise, “*Sosyolojik Açıdan Ahi Birlikleri*” (Güllülü, 1977) adlı çalışması ile Ahi Teşkilatını ilk kez sosyolojik açıdan incelemiştir. İkinci, “*Ahilik*” (İkinci, 2011) ve M. Şimşek ise (M. Şimşek, 2002), “*TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik*” adını taşıyan kapsamlı çalışmalarında Ahi Birlikleri ile Toplam Kalite Yönetimi anlayışını karşılaştırmışlar, ortak yönlerini ve hayata geçirilebilmesi durumunda günümüz iş dünyasına ve genel olarak toplum hayatına yapabileceği katkıları ortaya koymuşlardır.

Bunun dışında, genel başlık olarak Toplam Kalite Yönetimi anlayışını çeşitli yönleriyle irdeleyen eserler analiz edilmiş, H. Şimşek (H.Şimşek, 2010), “*Toplam Kalite Yönetimi*”, Halis (Halis, 2013), yine aynı adla “*Toplam Kalite Yönetimi*” adını taşıyan eserlerinde TKY’yi tarihi süreç içerisinde analiz etmişlerdir. Mirze ve Ülgen (Mirze ve Ülgen, 2013), “*İşletmelerde Stratejik Yönetim*” adlı eserde stratejik yönetimi bütün yönleriyle irdelemişlerdir. Ertuğrul (Ertuğrul, 2014) “*Toplam Kalite Kontrol*” adlı eserinde TKY içerisindeki önemine vurgu yapmıştır. Parlak (Parlak, 2017) ise, “*Toplam Kalite Yönetimi ve Kalite Yönetim Sistemleri*” eseriyle TKY’yi ve kalite yönetim sistemlerini incelemiştir.

Böylelikle, çalışma konusunu içeren; Ahilik ve çağdaş kalite anlayışı üzerine alanyazında yer alan bilimsel nitelikli eserler, araştırma raporları, tezler, sempozyum ve kongre bildirileri türündeki çalışmalar, birer doküman olarak değerlendirilip, araştırmanın amaçları doğrultusunda incelenerek analiz edilmiş ve doküman incelemesi tekniğine ait aşamalar yukarıda açıklandığı şekilde uygulanmıştır. Böylece Ahi Teşkilatının vücuda getirdiği, -günümüz toplumları içinde yol gösterici niteliğinde olan- erdemli insan profili ile yine modern çağın iş dünyası için kalite, standardizasyon ve müşteri memnuniyeti anlayışı alanındaki rehber vasfı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

III. BÖLÜM

3. BULGULAR

3.1. Bulgular

Yukarıda modern anlamda kalite, kalite kontrol ve standardizasyon kavramlarına ve bu kavramların kapsamına değinilmiştir. Farklı zihni felsefede olsa da, Ahi Örgütlerinde de bu kavramların içerdiği özellikler önemli ölçüde mevcuttur.

Doğal olarak insan, yaşamını idâme ettirebilmesi ve yeme içme gibi hayati ihtiyaçlarını temin edebilmesi için gereksimin duyduğu mal/hizmeti elde etmek durumundadır. Fakat öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Ahilerin, bu kazancı fütüvvetnâmelerde vurgulandığı şekilde, Kur'an-ı Kerim'in ve İslam Peygamberi'nin gösterdiği şekilde yasal ve Müslümana yakışır ticaret ahlakı şartları çerçevesinde elde etmeleri gerekiyordu. Çünkü müminlerin ilahi kitabında, insanların alışveriş sonucunda elde edecekleri kazancın, karşılıklı rıza ile yapılan ticari faaliyet ile legal sayılacağı, aksi takdirde gayri İslami yani haram olacağı belirtilmektedir. Nitekim bu hususta, Hz. Âdem Peygamber'den başlayan peygamberler silsilesi, helal kazanç konusunda bütün insanlara örneklik arz etmiştir. Ahiler, gönülden bağlı oldukları Resulullah'ın "*Allah katında insanın saygınlığı, vallahi Kâbe-i Muazzama'nın saygınlığından daha yücedir.*" evrensel hadisini düstur edinerek, en ideal sistem olarak, insanı kâinatın merkezine koyan bir felsefeyi içselleştirmişlerdir. Son peygamber olan Hz. Muhammet, inancı ne olursa olsun insanın, toplum içerisinde herhangi bir şekilde kötü muameleye mâruz bırakılmasını kesinlikle yasaklamıştır. Bu ahlaki çerçevede Ahiler, yalnızca geçim kaynakları olan müşterinin, memnuniyetini esas almaz, toplumdaki her bireyin mutluluğunu ve huzur içinde

yaşamını sürdürmesini ciddiyle önemser. Ahiler, çağımızın adeta hastalığı olan bencilliği ve egoizmi reddederek “ben” ve “çıkar” odaklı bir felsefeyi asla kabul etmezler. Onlar, şahsi menfaatlerini diğer insanlara fedâ edecek boyutta, fedakârlığın ve üstün erdemliliğin en güzel örneği olmuşlardır. Ahilerdeki bu fedakârlığın kaynağının ise, nefislerini terbiye etme çabasından beslendiği görülmektedir. İnsanın nefisine yani doymak bilmez isteklerine set çekmesi, fütüvvet geleneğinin bir sonucudur ve Hz. Muhammed’in “*Akıllı insan, nefsinin hesaba çeken ve ölümden sonrası için çalışandır. Âciz ise, nefsinin hevâsına tabi kılan ve Allah’tan olur olmaz şeyler arzu edendir.*” hadisi ile temellenmiştir (Aydın, 2015: 96-97).

Çizilen ahlaki çerçeve, günümüzün anlayışıyla aynı olmamakla birlikte, kalite, kalite kontrol, standardizasyon, müşteri memnuniyeti gibi mal ve hizmet üretimine dönük sonuçlarla Ahilik uygulamaları önemli benzerlikler taşımaktadır. Yine de üretilen mal miktarı ve kârlılık oranları açısından Ahi anlayışının günümüz uygulamalarından farklılık arz ettiğini belirtmek gerekir. Şöyle ki; her Ahi, teşkilat tarafından, önceden belirlenmiş kalite standartında ve üretim tekniğinde hammadde kullanarak, ürün ortaya koyar ve ürettiği ürünü günümüzde olduğu gibi istediği fiyattan değil, önceden belirlenmiş bir fiyata satardı (M. Şimşek 2002: 133). Çünkü Ahi Birliklerinin çok sert ve hatırla, gönülle değişmez kuralları, usulleri vardı (Bardakçı, 1950: 39). Meslek âdab ve erkânının yitirilmesine yol açacak tarzda üretim yapılması ve yüksek kâr elde edilmesi anlayışı rağbet görmezdi (M. Şimşek, 2002: 133).

Ahilik siteminde, aynı türde mal ve hizmet üreten esnaf ve işletmeler “çarşı”, “bedesten” veya “kapan” adı verilen mekânlarda ticari faaliyetler gerçekleştirirdi. Yani, günümüzdeki “market usulü” ticari etkinlik yerine, “çarşı usulü” ticaret ortamları oluşturulmuştu. Böylelikle, mal üreten üreticiler ile üretilen malları piyasaya süren satıcılar açısından;

- Esnaf arasında otokontrol mekanizması tesis edilmiş olmakta,
- Aynı türde mal satan esnaf arasında rekabet ortamı oluşturulduğu için çok önemsenen kalite standardı muhafaza edilmekte,

- Esnafa, kendi iç mekanizması içerisinde birbirlerinin eksik, hata ve kusurlarını giderme ortamı sunulmaktadır.

Yani, aynı mekânda ticari faaliyet yapmakla, esnafın birbirleriyle dayanışma içerisinde ve müşterilere daha mükemmel hizmet verme noktasında, karşılıklı öğrenme sürecinin geliştirilmesi sağlanmaktadır. Müşteriler ise, ihtiyaç duydukları malı; en uygun zamanda, daha düşük fiyata ve daha yüksek kalitede satın alma olanağına kavuşmuş olmaktadır (Dönek, 2000: 70-71).

“*Ahi Birliklerinde Cezalar*” bölümünde açıklandığı gibi “*pabucu dama atılmak*” deyiimi, Ahilere ait bir deyimdir ve Ahiliğin “*kalite kontrol*” anlayışını ortaya koyması açısından simgesel bir mahiyet taşımaktadır. Yapılan çarşı pazar denetimlerinde hile yaptığı ve töreyi bozduğu tespit edilen meslek sahibi için “*merpet*” (Bir tür toplama çalgısı) çalınır. Sonra o kişinin dükkânı kilitlenerek belinden şeddi çözülür ve dükkân kapısına bağlanır, son olarak birbirine iple bağlı iki pabuç dükkânın damına atılır ki, bunun manası dükkân sahibinin geçici veya daimi o işi yapmaktan men edilmesidir (N. Özdemir, 1999: 18-19).

Bununla beraber, Ahilik sisteminde para amaç değil araçtır. Ahiler, yaptıkları ticari faaliyetler sonucunda elde ettikleri kazançla, öncelikle kendilerinin ve ailelerinin zaruri ihtiyaçlarını karşılarlar; geriye kalan parayı ise yardıma ihtiyacı olan yoksul insanlara dağıtırlardı. Yani servet biriktirme amacı gütmeylerdi. Bundan dolayı üretilen malın fiyatı; hammadde alımına harcanan para, iş yeri giderleri, işçilik ücreti ve üzerine konan az miktarda kârdan oluşmaktaydı. Ayrıca tüketicinin ihtiyaç duyduğu mallar, aracı ücreti ödenmeden doğrudan işyerinde satışa sunulur böylece malın maliyeti düşük tutulurdu. Dayanıklı tüketim ürünleri olarak tanımlanan demir, bakır ve diğer madenlerden imal edilen ürünler, üreticinin damgası ile damgalanırdı. Bu damga; kılıç, bıçak, kağnı tekerleği, kap kacak, ayakkabı gibi ürünlere kazınan “*çentik*” idi ve o malın zanaatkârının “*alamet-i farikası*” yani günümüzün “*amblemi*” ya da o malın “*kalite belgesi*” anlamını taşıyordu. Çünkü üretilen mal onu imal eden işletme çalışanlarının şeref ve gurur kaynağıydı. İş yeri çalışanları olan çıraklar, kalfalar ve ustalar bu gururu beraber yaşarlar ve ürettikleri malın kalitesinin sürekli yüksek olması amacıyla çok çalışırlardı. Mal üretimi sırasında herhangi bir çalışanın imalat aşamasında yaptığı yanlış uygulama, “*sıkı otokontrol*” marifetiyle

anında müdahale edilerek giderilirdi. İmalâtın her safhası kalfa ve ustanın denetimine tâbiydi. Bu denetimlerden geçen ürün kusursuz ve hatasız bir şekilde, tüketiciye sunulurdu (G. Demir, 2000: 416-417).

Öte yandan Osmanlı Devlet sisteminde, loncalara dönüşüp özerkliklerini kaybederek devlet kontrolüne giren Ahi Örgütleri, yüzyıllar boyunca geliştirmiş oldukları genel yasa, ilke ve törenlerin birçoğunu, lonca yönetmeliğine ve fermanlara taşımışlardır. Loncalara kayıtlı esnaf ve zanaatkârlar, yeni konulan kuralları kendi aralarında istişare ederek ortak karar alırlar ve aldıkları kararları Osmanlı kadısına kayıt ettirerek, kararların yasal hale getirilmesini sağlarlardı. Çünkü alınan kararlar ancak kayıttan sonra yasal olarak geçerli sayılırdı. Bunun yanında daha kapsamlı kural değişikliği anlamına gelen “*ihtisap kanunnâmeleri*” gündeme geldiğinde, lonca temsilcileri ile devlet görevlileri arasında görüşmeler yapılır, alınan kararlar padişahın onayına sunulur, padişah tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girerdi. Böylelikle “*kalite ve fiyat standartları*” yeniden belirlenmiş olurdu. İhtisap kavramının ise, eski bir İslâm geleneği olduğu bilinmektedir. İhtisap düzenlemelerinin amacı; devletin, halkı haksızlıklardan korumayı ve şikâyetlerine çare bulmayı kendisine en önemli görevlerden biri saymasıdır. Kur’an-ı Kerim, İslam Devleti’nin, Müslüman toplumunun ortak faydasına olan ve toplumca kabul görmüş konularda kısıtlama, yasaklama ve denetleme gibi uygulamaları yapmasına izin vermektedir. Bunlar, İslam hukukunun, “*hisbe*” veya “*ihtisab*” olarak adlandırılan kısmını oluşturur ve bahsedilen kısıtlayıcı tatbikatlar halifenin yani Osmanlı Devleti özelinde padişahın görevlerinden sayılmaktadır. Hisbe, uygulamada, pazarlarda adâletli fiyatlar belirleyip, tartılan malların kalitesini denetleyerek, sahtekârlık ve yolsuzluğu önlemeyi amaçlar. İslam devletlerinde çok eskiden beri geçerli olan fiyat denetimi ve tartı-ölçü teftiş yöntemleri, bu şekilde hisbe adı altında şeriat kapsamına alınmıştır. Osmanlı devleti, ihtisab kurallarını titizlikle uygular; loncaların bağlı olduğu ihtisab yasalarını, her yeni sultanın tahta çıkışında yeniden gözden geçirirdi. Devlet bütün tartı ve ölçüleri teftiş eder ve muhtesib, yani ihtisab kurallarını uygulayan görevli, bu yasaların uygulanmasını sağlamak için çarşıları sürekli dolaşır, yasaları çiğneyenleri yöre kadısının huzuruna çıkarır ve kadının kararıyla onları daha önce açıklanan cezalardan birisi ile cezalandırırdı. Kereste, çini ve kumaş gibi belli malları, değerlerine göre damgalar ve damgasız malların satımını yasaklardı. Belli

bir yöntemle göre saptanan pazar fiyatlarını yerel kadı ve muhtesibin düzenleme yetkisi vardı. Topluluğun önde gelen üyeleri ve loncaların ehl-i hibreleri kadının huzurunda toplanır, hammaddelerin miktar ve kalitesini belirler, emek ücretini ekler ve yüzde on, uzman bir işgücü kullanılmışsa, en çok yüzde yirmi dolaylarında bir kâr vererek pazar fiyatını saptarlardı. Devlet, mal fiyatlarını kontrol altında tutmak, haksız uygulamaları önlemek ve pazarlardan alınacak ticaret vergilerini düzenli olarak toplayabilmek amacıyla, mamül ve yarı malül malların satışının önceden tespit edilmiş pazarlarda yapılması için çeşitli kurallar geliştirmiştir. Kent çarşılarına gelen mallar, kontrol için kente belli kapılardan girmek zorundaydı; özel çarşı, kapan ya da kervansaraylara götürülerek görev başındaki memurların gözetiminde satılırdı. Malları şehir dışında alıp sonra halka “*ihdikâr*” ile (karaborsacılık-istifçilik) pazar fiyatı üstünde satanlar da olurdu. Değerli malların devlet denetimindeki simsar ve dellâllar eliyle satılması mutlak bir zorunluluktur. Satışa sunulacak olan ürünlerin satış izni, esnaf loncasından bu görev için belirlenen temsilciler önünde, malların kapanda kantarla tartılarak vergilendirilmesinden sonra onaylanırdı. Lonca temsilcileri Ahi kethüdasıyla yine Ahi yiğitbaşı, mal ya da hammaddeleri oradan alıp gelerek lonca ustaları arasında dağıtırdı. Devlet, loncalara ancak devlet hazinesini veya toplumun menfaatlerini muhafaza etmek amacıyla müdahale ederdi. Bunun dışında loncaların iç işlerine karışmazdı. Fakat loncanın ileri gelenleri, devlet otoritesini tanımak zorundaydı (İnalcık, 2003: 159-161).

Yukarıda Osmanlı Devleti döneminde, tüketicinin korunması için oluşturulan kalite standardizasyon uygulamaları verilmiştir. Şimdi ise, bu uygulamalara yasal kaynaklık eden ihtisap kanunnameleri incelenecektir.

Sultan II. Bayezid’in saltanat yıllarına denk gelen 1502- 1507 yılları arasında hazırlanan “*Osmanlı İhtisap Kanunnâmeleri*”, Osmanlı Devleti’nde hem örfi hem de şer-i hukuk alanında donanımlı olan “*Mevlana Yaraluca Muhyiddin*” tarafından kaleme alınmıştır. Bu kanunnâmeler, ayrı ayrı yüzer maddeden fazla hüküm içeren “*Bursa İhtisap Kanunnâmeleri*”, “*İstanbul İhtisap Kanunnâmeleri*”, ve “*Edirne İhtisap Kanunnâmeleri*”dir. Bahsedilen yasal belgelerin tarihi önemi, bunların; dünyanın “*ilk standartlar kanunu*”, “*ilk belediyeler kanunu*”, “*ilk tüketiciyi koruma*

kanunu”, “ilk çevre kanunu” ve “ilk gıda nizamnâmesi” olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır (Dönek, 2000: 72).

Önemine binaen bazı maddeleri aşağıya sıralanmıştır. (Kanunnâme maddelerinin başında verilenler, madde kodlarını göstermektedir. Madde başındaki harfler, Bursa Kanunnâmeleri için “B”; Edirne Kanunnâmeleri “E” ve İstanbul Kanunnâmeleri için “İ” şeklinde kodlanmıştır.)

İ-45. Ve mahkeme kararıyla yiyecek ve içecek ve giyecek ve hubûbât ki; çarşıda ve pazarda vardır, gözedilüb her meslek sahibi teftiş oluna. Eğer terâzûda ve kilede ve arşında eksük bulunursa, muhtesib (belediye başkanı) haklarından gele.

İ-21. Etmekçiler, standart olarak alman ekmeği narh üzere pâk işleyeler, eksik ve çiğ olmaya. Etmek içinde kara bulunursa ve çiğ olursa, tabanına let uralar; eksük olursa tahta külâh uralar veyahud para cezası alalar. Ve her etmekçinin elinde iki aylık, en az bir aylık un buluna. Tâ ki, aniden bazara un gelmeyüb Müslümanlara darlık göstermeyeler. Eğer muhâlefet edecek olurlarsa, cezalandırıla.

İ-4. Eyle olıcak ekmeğ gayet eyü ve arı olmak gerekdi.

E-7. Aşçılar bişürdükleri aş pâk bişüreler ve çanakların pâk su ile yuyalar ve tezgâhlarında kâfir olmaya. Ve iç yağıyle nesne bişürmeyeler. Ve bir akçelik eti her ne narh üzerine alurlar ise beş pare olur. Bir akçelik aş alanın aşına bir pâre koyalar. İki pulluk dahi etmek vereler. Bir akçelikden artuk alsalar ya eksük alsalar, bu hisâb üzerine vereler. Cemî' Edirne'nin aşçıları ittifakiyle teftiş olundu.

İ-38. Ve kile ve arşun ve dirhem gözlenile; eksüğü bulunanın hakkından geleler.

İ-5. Un kapanında olan kapan taşlarını, mahkeme kararıyla muhtesib (belediye başkanı) dâim görub gözede. Tâ ki, hile ve telbîs olub un alan ve satan kimesnelere zarar ve ziyân olmaya.

B-74. Ve hamallar na'lsuz at istihdam etmeyüb ve dağ yükünün iki yükünden ziyâde götürmeye.

E-58. *Ve ayağı yaramaz bârgiri işletmeyeler. Ve at ve katır ve eşek ayağını gözedeler ve semerin göreler. Ve ağır yük urmayalar; zira dilsüz canavardır. Her kangısında eksük bulunursa, sâhibine tamam etdüre. Eslemeyeni gereği gibi hakkından gele. Ve hammâllar ağır yük urmayalar, ma'kul üzerine ola*

İ-40. *Ve sirke ve yoğurda su koymayalar. Su katılmış olub bulunursa, teşhir edeler veyahud tahta külâh uralar, gezdireler.*

İ-29. *Kuyumcular, sâde işi dirhemine bir akçe; minekâri işde dirhemine iki akçe ve altun sâde ise miskâline üç akçe; müşebbek işde miskâline beş akçe ve gümüş düğmeler iriyi ve hurdayı gâyet eyü hâlis işleyeler, bakır koyub işlemeyeler. İşleyenin muhtesib (belediye başkanı) gereği gibi haklarından gele.*

İ-33. *Ve boyacıları dahi gözedeler, kalb boyamayalar; boyarlarsa gereği gibi hakkından geleler.*

İ-42. *Ve iplikçilerin ipliği tire ipliğine beraber ola. Ve astar ki, şehirde işlene, sekiz arşun ola, eksük olmaya. Olursa hakkından geleler.*

İ-46. *Hammâmcılar, hâmmâmları gözedeler, yunmuş ola, ıssı ve sovak su ile ârâste ve dellâkleri cest ve çâlâk ola. Usturası keskin ola. Şöyle ki, usturası altında kimesne zahmet çekmeye ve nâzır olan fotaları pâk duta; Müslümana verdiği fotayı kâfire vermeye.*

İ-66. *Ve dahi hekimlere ve attârlara ve cerrahlara, muhtesib (belediye başkanı)in hükmi vardır; görse ve gözetse gerekdir.*

İ-24. *Bakkallar ve attârlar ve bezzazlar ve takyeciler, onun on bire satarlar, ziyâdeye satmaya- lar. Ziyâdeye satarlarsa, muhtesib (belediye başkanı) dutub te'dîb ede. Ammâ bu bâbda ve gayride mahkeme kararı bile ola.*

E-194. *Berber gözlene; kâfir başın tıraş etdikleri ustura ile Müslüman başın tıraş etmeyeler. Kâfir yüzün sildikleri fota ile Müslüman yüzün silmeyeler. Usturaları keskün ola.*

E-195. Tabibler dahi gözlene; bîmârhâne (hastahane) tabiblerine göstereler, imtihan edeler, kabul etmedikleri kimesneleri men' edeler. Cerrahlar dahi gözlene; san'atlarında kâmil olalar.

E-196. Değirmenciler gözlene; değirmende tavuk beslemeyeler ki, halkın ununa ve buğdayına zarar etmeye. Ve âdetlerinden artuk almayalar ve iri öğütmeyeler ve kesmüklü buğdayı değiştirmeyeler ve illâ muhkem ve müntehi hakkından geleler.

E-198. Ve câmilerde dilenci taifesin yürütmeyeler.

Ve her san'atı aydan aya kadı ile teftiş ede ve dahi göre ve gözede. Her kangısı kim ta'yin olunan narhdan eksük sata, muhtesip (belediye başkanı) hakkından gelüp teşhir ede.

Fil-cümle bu zikr olunanlardan gayrı her ne kim Allâh ü Te'âlâ yaratmışdır, hepsini de muhtesib görüp gözetse gerekdir, hükmü vardır.

Şöyle bileler, her kim muhalefet ve inad ederse, itâba ve ikâba müstahak olur” (Akgündüz ve Öztürk; 126-127).

Yukarıdaki ihtisap kanunnâmeleri (Standartlar Kanunu), aynı zamanda birer “narh defteri”dir. Çünkü zikredilen malların içeriklerinin ve niteliklerinin yanı sıra, bunların fiyatları da yer almaktadır. Bu maddelerden anlaşılacağı üzere, bundan yaklaşık beş asır önce dünyaya örnek olacak tarzda bir kalite ve standardizasyon düzenlemesine şahit oluyoruz. Burada Osmanlı Devleti'nin o dönemdeki üç önemli merkezinde hemen tüm mal ve hizmetler için ayrı ayrı standartlar belirlenmiş, uyulmaması halinde muhtesib (Belediye başkanı ya da zabıta amiri veya memuru) gerekli müeyyideyi uygulamak üzere yetkili kılınmıştır (Dönek, 2000: 76).

Kanunnâmelerden ve uygulamışlarından anlaşılmaktadır ki, Osmanlılar, sonradan loncalara dönüşen Ahi Birlikleri aracılığıyla, ekmekten reçele, imal edilen gıda maddelerinde, bazı kumaşlarda, kaftan, elbise, ferace, gömlek, kavuk gibi giyeceklerde, halı, kilim, seccade, hasır, sandık, kutu gibi ev eşyalarında, yazı ve inşaat malzemelerinde, balıkçılıkla ilgili malzemelerde, vs. pek çok maddenin

vasıflarını tespit etmiş, standartlar koymuşlardır. Osmanlılarda bir malın kalitesine son derece önem verilmiş ve kontrol altında bulundurulmuştur. Kalitenin kontrolü için esnaf, müteselsilen birbirlerine kefil yapılmıştır. Osmanlı arşiv belgeleri incelendiğinde Osmanlı esnafının, kalite ve standartların korunması konusunda çok hassas davrandıkları görülmektedir (Kütükoğlu, 1999: 24-25).

Yine bilindiği gibi, Osmanlılar, sosyal ve siyasi dengenin korunmasına büyük önem vermişlerdir. Bu dengeyi kurmanın yolunu ise, piyasaların kontrolü demek olan “*narh sistemi*”nde bulmuşlardır. Bu sistemde amaç tamamen tüketicinin korunmasıdır. Narh; devletin, mal veya hizmet fiyatının azami sınırını belirlemesine denilmektedir. Narh sisteminde, çarşıda pazarda mal satan esnafın kârlılık oranı da devlet tarafından %5 ile %15 arasında değişen oranlarda katı şekilde ayarlanmıştır. %15’lik kâr üst sınırını aşmak esnafın ciddi cezalarla yüz yüze kalması anlamına geldiğinden, hiçbir esnaf kolay kolay bu yola tevessül edemezdi (Genç, 2017: 47). Fakat Osmanlı Devleti döneminde yapılan narh uygulaması İslam hukukçuları arasında tartışmalara neden olmuştur. Bu âlimlerden bir bölümü narh sistemini İslam hukukuna uygun görürken, diğerleri stokçuluğa yol açabileceği gerekçesiyle karşı çıkmışlardır. Hz. Peygamber’in, “*fiyatları yükselten ve alçaltan ancak Allah’tır...*” hadisi narhın caiz olup olmadığı konusunda ciddi şüpheler uyandırmıştır. Bu tartışmalara rağmen Osmanlılar narh sisteminin devam ettirilmesine ve sistemin sağlıklı yürütülmesine büyük önem vermişlerdir. Hatta padişah ve sadrazamların bizzat narh denetimlerine çıktıkları görülmektedir. Örneğin sadrazamlar çarşamba günleri çarşı pazar dolaşarak mal ve hizmet fiyatlarını, kalite ve halk sağlığının korunup korunmadığını tespit ederler, standartlara uygun hizmet vermeyen esnafa orada hızlıca cezalandırırlardı. Şunu da belirtmek gerekir ki, İslam Hukuku açısından tartışmalı olsa da, Osmanlılar çok uzun süre narh sisteminden vazgeçmemişlerdir. Ancak 1856 yılından itibaren sicillerde artık narh kaydına rastlanmamaktadır. 1856 yılından itibaren öncelikle sebze ve meyvelerde daha sonra temel tüketim maddesi olmasından dolayı ekmek hariç tutulmak suretiyle diğer malların fiyatlarında serbest piyasa sistemine geçilmiştir (Kütükoğlu, 2016: 168).

Bilindiği gibi, İslam toplumunda, hayatın her aşamasında insan hakları titizlikle korunmuş ve güvence altına alınmıştır. Bu çerçevede, müşteri

memnuniyetine de büyük önem verildiği anlaşılmaktadır. Üretilen mallar, hammaddenin satın alınmasından, mamül hale gelinceye kadar ciddi denetim ve gözetim altında bulundurulmuştur. Günümüzdeki ISO 9000 Kalite Güvence sisteminde yer alan “*Ürün İzlenebilirliği*” maddesi tam manasıyla Ahi Teşkilatı bünyesinde titizlikle tatbik edilmiştir. Böylelikle “*kalite kontrol*”, üretimin her aşamasında aksatılmadan sürdürülmüştür. Bu yolla, sanayi inkılabından sonra fabrikalarda uygulanan ve malın üretiminin ardından defolu olanların ayıklanması, böylece müşteriye sağlam ürün satılması şeklindeki kalite kontrol uygulamasına Ahilerde rastlanmamaktadır (Şimşek, 2002: 133).

Konu ile ilgili olması sebebiyle Osmanlı İmparatorluğunda “*çaşni tutma*” adı verilen uygulamaya da değinmek gerekir. Osmanlılarda, bir malın fiyatının yeniden belirlenmesi gerektiğinde “*çaşni tutma*” denilen bir uygulama yapılırdı. Belli bir kalitenin tutturulabilmesi için o malda kullanılacak ham maddelerin hangi oranlarda karıştırılması gerektiği demek olan bu yöntem, ekmeğin gibi bir gıda maddesinde uygulandığı gibi çivi üretiminde de uygulanabiliyordu. Bunların bir fırın içinde veya ocak üstünde imal edilmesi halinde kullanılacak odun miktarı bile tespit edilirdi. Ekmeğin, pişirileceği unların türü ve karışım oranları, erik, kayısı gibi meyvelerden yapılacak reçellerde kullanılacak meyve ve şeker oranları, su miktarı, nasıl pişirilmesi gerektiği hatta kaynatılması için, ne kadar yakıt kullanılacağı “*çaşni tutma*” uygulamasında belirlenir, bu sayede malın kalite standardı ve sabit fiyatı tespit edilmiş olurdu. Ancak bunlar her zaman toplu olarak değil, ihtiyaç duyuldukça yapılırdı ve kadı tarafından tasdik ve tescil edilirdi (Kütükoğlu, 1999: 24-25).

Bununla beraber, Ahi Birlikleri; üretim hatası sonucu defolu olan ve garanti süresinden önce bozulan, yırtılan veya eskiyen ürünlerin müşteriye zor duruma düşürmeden, yenisi ile değiştirilmesini sağlayarak, müşteri memnuniyetini tesis etme özelliği ile günümüzün tüketiciyi koruma kurum ve derneklerinin işlevini görmüşlerdir. Yine Ahilerin, sadece ülke içerisinde üretilen malların kalite ve kullanma uygunluğu ile alakadar olmadıkları, aynı zamanda, yurt dışından ithalat yoluyla getirilen malların da “*kalitesi*” ve “*kullanıma uygunluğunu*” test ederek, “*müşteri velinimettir*” anlayışını müşteriye ilgilendiren her türlü ticari faaliyette sürdürdükleri anlaşılmaktadır (Mahiroğulları, 2011: 149-150).

Çağdaş “müşteri odaklılık” prensibinde, müşteriye aslında ihtiyacı olmayan ürünlerin satılması, böylelikle firma kârlılığının artırılması temel gaye iken; Ahi felsefesinde, yalnızca gereksinim duyulan mal ve hizmetler için harcama yapmak, geriye kalanında ise, başka insanlara yardım etmek bulunmaktadır. Ahilik sisteminde kurulan çarşı ve pazarlarda müşteriye sunulan ürünler, arada komisyoncu olmadan üreticiden tüketiciye doğrudan satış yöntemiyle satılmaktaydı. Çarşı ve pazarda aldığı herhangi bir üründe aldatıldığını iddia eden müşteriler, Ahilik yönetim sisteminde üst makamlara kadar şikâyetlerini iletebilirler ve sorunlarına çözüm üretilmesini sağlayabiliyorlardı. Bu mekanizma, günümüzün resmi kurum ve derneklerinin yapmaya çalıştıkları müşteri menfaatlerini koruma sistemidir ve yüzyıllar öncesinde gayet sağlıklı bir şekilde uygulanmıştır (Yücel ve Durak, 2010: 158).

Netice itibariyle Ahilik sisteminde bulunan kalite denetimi ve standardizasyona dayalı üretim anlayışı, hem esnafı veya zanaatkârı, hem de müşterileri uzun dönemli koruma altına almıştır. Ayrıca Osmanlı kadı sicil defterlerinde yer alan kalite ve standardizasyona ilişkin kayıtlara bakıldığında bu kayıtların, çağımızdaki “*patent/standart enstitüsü kurumları*”, “*toplam kalite*” ve “*insan kaynakları*” yönetim sistemlerini çağrıştırdığı görülmektedir (Mahiroğulları, 2011: 149-150).

Yapılan bilimsel çalışmalar Ahi Birliklerinde kalite, kalite kontrol ve müşteri memnuniyeti anlayışı ve kalitenin asıl muhatabı olan müşterilere verilen değer, günümüzün modern kalite ve müşteri memnuniyeti anlayışıyla önemli ölçüde paralellik arz ettiğini göstermiştir. Bunun yanında kapitalist ekonominin felsefesi olan daha fazla kâr elde etme hırsı, yıkıcı rekâbet, obur sermaye birikimi gibi unsurlar Ahi felsefesiyle uyuşmamaktadır. Bu bağlamda, Aşağıda Ahi Örgütlerinin temel ilkeleri ile kalite anlayışının temel ilkeleri tablo halinde karşılaştırılmıştır.

Tablo 2. Ahi Örgüt İlkeleri İle Çağdaş Kalite Anlayışının Benzer Yönlerinin Karşılaştırılması

Ahilik Anlayışında	Kalite Anlayışında
Üretilen mal/hizmette önceden belirlenmiş kalitenin devam ettirilmesi esastır. Kalite kontrol, ürün hammaddesinden başlayıp, üretimin her aşamasında titizlikle uygulanarak gerçekleştirilir.	Üretilen mal/hizmetlerin, önceden belirlenen kalite standartlarına uygun olması temel anlayıştır.
Belirlenen kalite standartlarının tutturulması ve devamlılığının sağlanması, hem örgüt içindeki sürekli kontrollerle, hem de kamu otoritesi tarafından sürdürülmüştür.	Kalitenin unsurları olan “ <i>tasarım kalitesi</i> ”, “ <i>uygunluk kalitesi</i> ”, “ <i>üretim kalitesi</i> ” ve “ <i>dağıtım kalitesi</i> ” prensipleri “ <i>kalite kontrol</i> ” sistemi ile titizlikle uygulanır.
Üretimin her aşamasının kontrolü, ISO 9000 gibi kalite güvencesi belgelerinin “ <i>ürün izlenebilirliği</i> ” kıstasıyla örtüşmektedir. ISO 9000 belgesinin Ahi Teşkilatındaki karşılığının Osmanlı İhtisap Kanunnâmeleri (Kalite Kontrol Kanunu) olduğu söylenebilir.	Kalitenin standartlarının tüm organizasyonda sürdürülebilmesi, imal edilen ürünlerin, her aşamada kontrolünün yapılması ve hata oranının sıfırlanabilmesi amacıyla geliştirilen ISO 9000 “ <i>Kalite Yönetim Sistemi</i> ” gibi kalite sistemleri uygulanır.
Üretilen malın, güvenilir, estetik, kullanışlı dayanıklı ve ekonomik olması esastır. Kaliteyi sürekli geliştirilmeye çalışılır.	Kalite anlayışında, mal/hizmet kalitesinin, “ <i>sürekli iyileştirme</i> ” prensibi ile sürdürülmesi ve mükemmelliği yakalamanın bitmeyen bir yol olduğu bilinci ile çalışılır.
Üretilen mal/hizmette, zaman ve kaynak israfının önlenmesi amacıyla işletmedeki tüm çalışanlar sürece dâhil edilir. “ <i>sıfır hata</i> ” bilinci hâkim anlayıştır.	Üretilen mal/hizmette, zaman ve kaynak israfının önlenmesi için işletmedeki tüm çalışanlar sürece dâhil edilir. “ <i>sıfır hata</i> ” temel hedeftir
“ <i>Müşteri velinimetir</i> ” ve “ <i>müşteri daima haklıdır</i> ” prensipleri hâkimdir. Üretim müşteri odaklıdır.	“ <i>Müşteri kraldır</i> ” ve “ <i>müşteri daima haklıdır</i> ” anlayışı benimsenmiştir. Üretim müşteri odaklıdır.
Amaç, müşteri ihtiyaçlarının belirlenmesi, karşılanması, kaliteli, ucuz, bol üretim ve müşterinin korunmasıdır.	Müşteri ihtiyaçlarının sürekli izlenmesi, değerlendirilmesi ve bu ihtiyaçların tatmini esastır. Müşteri beklentileri; kalite, fiyat, teslimat ölçütleri gibi kriterler ile karşılanır.

Tablo 2. Devam Ahi Örgüt İlkeleri İle Çağdaş Kalite Anlayışının Benzer Yönlerinin Karşılaştırılması

Ahilik Anlayışında	Kalite Anlayışında
Müşteriyi aldatmamak, satılan malda varsa kusur veya hata müşteriye söylemek. Müşteriye, gülyüzlü ve hoşgörülü davranmak esastır. Böylece müşteride güven duygusu tesis etmek.	Müşteriye dürüst, kibar ve anlayışlı davranılması esastır. Böylece müşterinin işletmeye güven duyması sağlanmaya çalışılır.
Müşteri kalite ve hizmet standartları açısından memnun edilerek, alıcının “devamlı müşteri” olması sağlanmaya çalışılır.	Müşteri kalite ve hizmet standartları açısından tatmin edilerek, firmaya devamlılığı sağlanmaya çalışılır.
Mal satılan dış müşterinin memnuniyeti kadar, iç müşterinin yani çalışanın; çalışma koşulları, ücret, görevde yükselme gibi hususlarda memnun edilmesi ihmal edilmez.	Müşteri “iç müşteri” ve “dış müşteri” olmak üzere sınıflandırılır. Dış müşterinin memnuniyeti kadar, iç müşteri olarak tanımlanan çalışanın tatmini, kalite standartlarının devamlılığı açısından önemsenir.
“Hayat boyu öğrenme” prensibi hâkimdir. Hem iş başında, hem de eğitim kurumları mahiyetinde olan zaviyelerde mesleki ve ahlaki eğitim yapılır.	“İşgörenler takım halinde arkadaşlıklar” anlayışı ile yönetici işgören ayrımı yapılmaksızın yaygın bilgi paylaşımı yapılır.
Mesleğin üstatları ve ustalar kendi dallarında çalışanlara sürekli eğitim verirler. Çalışanlar yeniliklerden haberdar edilerek, kalite anlayışının kuşaktan kuşağa aktarılması sağlanır. Böylelikle mesleğin ve işletmenin devamlılığı tesis edilir.	Hizmetiçi eğitim faaliyetleri ile tüm çalışanların sürekli eğitim almaları sağlanarak, yönetici, işgören tüm çalışanların yeni teknolojik gelişmelerden haberdar olmaları, böylelikle şirketin yoğun rekabet ortamında hayatiyetini sürdürmesi gerçekleştirilir.
Üretilen mal/hizmetin, tüm çalışanların gururu olduğu bilinci aşılılarak, çalışanların yaptıkları işten gurur duymaları sağlanarak kurumlarını sahiplenmeleri amaçlanır.	Çalışanlar arasında oluşabilecek formel ve informel engeller eğitim yoluyla kaldırılmak suretiyle, yaptıkları işten tatmin olmaları temin edilir. Böylelikle kurum kültürünün oluşması amaçlanır.

Ahi Örgütleri'nin kalite anlayışı ile çağdaş kalite anlayışı arasında önemli ölçüde benzer yönler bulunmaktadır. Ahilerde önceden belirlenen kalite standardına uygun mal üretme, kalite kontrolünün ürün hammaddesinin alımından, hammaddenin mamül hale getirilmesine kadar bütün süreçlerde sürekli yapılması ile sağlanırken, kalite anlayışında, önceden standartlaştırılan kalitede mal üretmek ve üretimin her aşamasının sürekli kontrol (kalite kontrol) edilmesi esastır. Ahilerde kalitenin muhafazası için “*İhtisap Kanunnâmeleri*” bir başka deyişle kalite kontrol kanunu uygulanırken, çağdaş kalite anlayışında ISO 9000 ve benzeri kalite belgeleri ile kalite standartlaştırılmaktadır. Yine her iki anlayışta da “*sıfır hata*”nın hedeflenmesi, kaynak israfının önlenmeye çalışılması, çalışanların işletmeyi sahiplenmelerine önem verilmesi, iş başında ve hizmet içi eğitimler yoluyla işgörenlerin bilgilendirilmesi gibi hususlar her iki anlayışın ortak yönlerindedir. Bununla beraber, müşterilere ve tüm çalışanlara verilen değer, müşteriye dürüst, kibar ve anlayışlı davranılması gibi unsurlarında benzer olduğu açıktır.

Tablo 3. Ahi Örgüt İlkeleri İle Çağdaş Kalite Anlayışının Farklı Yönlerinin Karşılaştırılması

Ahilik Anlayışında	Kalite Anlayışında
Diğergamlık esastır. Kişi kendisinden çok diğer insanları düşünür. Başkaları için çaba harcar ve elindekiyi paylaşır.	En kutsal değer bireydir. Yaşamın merkezinde birey bulunmaktadır. Başkaları için değil, sadece kendisi için çalışır.
Sadece bireyin mutluluğu değil bütün toplumun huzur ve refahı önemsendir. Öncelikle kutsal değerlere bağlıdır. Toplumdan çekinir ve hayâ eder.	Çok çalışmak, verimlilik ve ekonomik başarı gayretinin amacı, şahsi servet biriktirme ve obur sermaye anlayışıdır.
Amaç yüksek kârlar elde edip, servet biriktirmek değildir. Tekelciliğe olanak tanınmaz. Çok çalışmak ve verimli olmak, topluma katkı sağlamak düşüncesiyle teşvik edilir.	“ <i>Ahlaki hırslılık</i> ” şeklinde kavramsallaştırılan ve bireyin öz saygısı ve kendisine olan güven duygusunu hep en üstte tutar. Hangi kutsal değer olursa olsun, kendi erdemlerinin üstünde tutmaz.
Zenginlikte fakirlikte Allah'ın imtihanıdır. İnsan servet peşinde koşmaz, zenginin malında fakirin hakkı vardır.	Zenginlikten ve fakirlikten tamamen birey sorumludur. Fakire yardım etmek ekonomik ve sosyal dengeleri bozacağından gereksiz gayrettir.
Serbest piyasa ekonomisi uygun görülmez. Piyasalar; fiyat, kalite, faiz oranları açısından denetim altında tutulur. Üretilen mal ve açılan işletme sayısı ihtiyaç oranında belirlenir.	Serbest piyasa ekonomisi uygulanır. Mal ve hizmet fiyatı ile faiz oranları gibi hususları serbest piyasa koşulları belirler. Üretim araçlarına sahip olup, sınırsız kâr elde etme düşüncesi vardır.

Ahi Teşkilatı ile çağdaş kalite anlayışı arasında bazı farklılıkların olduğu da açıktır. Bunların başında, Ahi anlayışında bireyin maddi manevi her türlü gücünü bütün toplum için seberber etmesi anlamına gelen diğergamlık yer alırken, temel felsefesini kapitalist ekonomik sistemden alan kalite anlayışında ise, birey her türlü değerün üstünde yer alır, kendisini başkaları ve toplum için feda etmemesi hâkim anlayıştır. Bir başka temel farklılık ise, serbest piyasa ekonomisinde bulunmaktadır. Ahi Örgütlerinde serbest piyasa anlayışı kabul görmezken, kalite anlayışı neredeyse tamamen serbest piyasa ve özgür girişimcilik üstüne bina edilmiştir. Böylelikle Ahilerde kontrol altında tutulmaya çalışılan sınırsız zenginliğe ulaşma hırsı ve obur sermaye birikimi yoluyla, zengin ile fakir arasında açılmaması gereken gelir dağılımındaki makas çağdaş kalite anlayışında önemsizdir.

IV. BÖLÜM

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

4.1. Tartışma ve Sonuç

Ahi Teşkilatının, XIII. yüzyılda siyasi zorlamalar ile Anadolu coğrafyasına yerleşen Müslüman Türk topluluklarının, temel unsurunu İslami akidelerin oluşturduğu, bunun yanında farklı İslami akımların ve göçebe Türk kültürünün izlerini taşıyan, tasavvufi yönleri ağır basan bir esnaf ve zanaatkârlar birliği olduğu açıktır.

Ahi Teşkilatı alanında çalışan bilim insanlarının “*Ahi*” kavramının kökeni üzerinde farklı görüşleri bulunmakla birlikte, Türklerin İslâm dinine girmeden önce buna benzer bir teşkilat vücuda getirmemeleri, Ahi Organizasyonun Arap-İslam kültürünün ürünü olan Fütüvvet Teşkilatının, Anadolu’da Türk esnaf ve zanaatkârları arasında örgütlü bir organizasyona dönüşmesi ve yaygın olarak kullanıldığı anlam dikkate alınırca Arapça “*erkek kardeş*” manasında olan “*ah*” sözcüğünün son kısmına sahiplik eki olan ve birinci tekil şahıslar için tercih edilen “*ye*” adılının bir araya gelmesinden oluşan kelime olduğu ve böylelikle “*kardeşim*” anlamına geldiği, Türkçe söyleniş olarak “*Ahi*” ye dönüştüğü anlaşılmıştır.

Ahi Teşkilatının oluşmasında birçok farklı unsurun etkisinin olduğu bilinmektedir. Bunların en önemlisi ve temel teşkil edeni Fütüvvet Teşkilatıdır. Arapça “*fetâ*” kavramından türetilmiş olan “*fütüvvet*”; “*eli açıklık, yiğitlik, gözü peklik, yardım severlik, faziletli bir şahsiyete sahip olma anlamlarını taşıyan ve kültürel derinliği olan bir kavramdır.*” Yapılan araştırmalardan, İslam öncesi Arap

Cahiliye devri anlayışından kaynağını aldığı, İslam dininin zuhurundan sonra Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber uygulamaları ile ete kemiğe büründüğü, bununla beraber kendi ihtiyacı olduğu halde elindekini kardeşi için harcamak anlamına gelen “*isâr*” ve İslam kardeşliğinin simgesi olan “*uhuvvet*” kavramlarıyla şekillenerek İslami formunu aldığı, böylece kurumsallaşıp teşkilata dönüştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Fütüvvet Teşkilatı, İslamın temel unsurları olan namaz kılmak, utanma duygusuna sahip olmak, dünya hayatına bağlanmamak, Allah'ın yasakladığı hususlarda nefesine hâkim olmak, Allah'a boyun eğmek, kazancını helal yoldan kazanmak, iyiliği emretmek, kötülükten men etmek, mümin kardeşlerinden ihtiyaç içinde olanlara bağışta bulunmak, güzel davranmak, onları hoş tutmak, samimi bir tebessümle dahi olsa sıcak davranmak gibi erdemleri ile gençleri aylaklıktan kurtaran, kendilerine ve topluma zararlı halden çıkarıp disipline eden bir teşkilattir. Fütüvvet, Abbasiler döneminde, özellikle devletin zayıf düştüğü XIII. yüzyılda faydalanılan bir anlayış olarak biraz da siyasi sebeplerle Anadolu'ya taşınmış, böylelikle Abbasi nüfus alanının genişletilmesi amaçlanmıştır. Fütüvvet Teşkilatına giren beylikler ve devletler ise İslam dünyasında siyasi olmasa bile manevi gücü yüksek olan halife tarafından taltif edilmek suretiyle itibarlarını artırma yoluna gitmişlerdir. Bu amaçla Abbasi halifesi Nasır tarafından gönderilen elçiler Anadolu'ya ilk Fütüvvet Teşkilatını taşımışlardır. Bu itibarla Anadolu'ya gönderilenlerden birisi de Ahi Teşkilatının kurucusu ve debbağ esnafının piri sayılan Ahi Evran (Ahi Evren)'dir. Ahi Evran hakkındaki bilgiler çoğunlukla efsanevi olsa da fıkıh, hadis, kelim gibi birçok İslam ilminde âlim olduğu ve yirmiye yakın kitap yazdığı bilinmektedir.

Bu bağlamda, belli amaçlarla bir araya gelmiş ve örgütlenmiş teşkilatlarda bulunması beklenen ve her teşkilat mensubu için bağlayıcı hükümler içeren metinlerin olması doğaldır. Aksi halde düzensizlik ve kaos ortaya çıkacağı ve teşkilatın uzun ömürlü olamayacağı açıktır. Ahi Teşkilatı gibi kuralcı, dışa fazla açık olmayan ve son derece disiplinli bir organizasyonun; üye alım şartlarından mensuplarının uymaları gereken kurallara, konulan kural ve kaidelere uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımların neler olduğuna, birbirlerine ve diğer insanlara

karşı nasıl davranmaları gerektiğine, hatta giydikleri kıyafetlerin hangi renklerden seçileceğine kadar sistematik kaideleri oluşmuştur. Böylelikle oluşturulan ayrıntılı kurallar manzumesi Ahi Örgütlerinde “*fütüvvetnâme*” adı ile yazılı hale getirilmiştir. Fütüvvetnâmeler, böylesine önemli işlevlere sahip olunca, Ahi mensuplarının ellerinden düşürmediği bir çeşit ilmihal kitapları haline gelmişlerdir. Şunu da vurgulamak gerekir ki, yapılan incelemelerde fütüvvetnâmelerin içeriklerinin birbirlerinden oldukça farklı olduğu tespit edilmiştir. Örneğin debbağ esnafının fütüvvetnâmesi ile fırıncı esnafının fütüvvetnâmesi arasında meslek farkından kaynaklanan önemli farklılıklar bulunmaktadır. Fakat vazettiği İslami ve ahlaki kurallar ortaktır. Bu ortaklığı, “*Ahi tipi insan*” denilen erdem timsali insan tipini medeniyetimize ve eğer yararlanılabilir ise bütün insanlığa armağan etmişlerdir.

Öte yandan Ahi Teşkilatının yalnızca fütüvvet anlayışının Anadolu’daki yansması olduğunu söylemek isabetli olmayacaktır. Fütüvvet anlayışının yanı sıra, İslam dünyasında farklı oranlarda etki alanı oluşturan ve Kur’an-ı Kerim’in farklı yorumlanmasından doğduğu anlaşılan Batınîlik ve Melâmîlik gibi akımlar da Ahi felsefesinin beslendiği unsurlardır. Melâmîlik felsefesinin; başkalarına muhtaç olmama, asalak hayat sürmeme ve kendi emeğiyle geçinme anlayışının, başlangıçta tamamen tasavvufî görünüm arz eden Ahiliğin esnaf teşkilatına dönüşmesinde etkisi olduğu açıktır. Ahi Evran’ın, Ahi mensuplarına devamlı olarak çalışmalarını ve ticaret yapmalarını salık vermesi Melâmîlik anlayışını çağrıştırmaktadır. Bununla beraber Ahi uygulamalarında göçebe Türk kültürünün yansımaları da tespit edilmiştir. Özellikle; misafirperverlikte yarışma, bozkır şartlarının zorunlu kıldığı iç disiplin ve çabuk organize olma gibi alışkanlıkların göçebe Türk kültüründen alındığı görülmektedir. Son olarak Türklerin Anadolu’ya geldiklerinde kadim bir medeniyet olan ve Büyük Roma İmparatorluğu’nun doğu kanadını oluşturan Bizans İmparatorluğu ile ve onların oluşturduğu esnaf ve zanaatkârlar teşkilatı (Bizans Esnaf Loncaları) ile karşılaştıkları bilinmektedir. Yerleşik Rum, Ermeni ve bir miktar Yahudi esnafla etkileşime girmeleri ve onlardan birçok esnaflık bilgisini öğrenmeleri kaçınılmazdır. Böylelikle Ahi Teşkilatının temelini İslami unsurların oluşturduğu fakat başka birçok unsurdan da beslenerek olgunlaşan bir sentez olduğu sonucuna varılmıştır.

Yapılan bilimsel çalışmalarda Anadolu’da Ahi Teşkilatı ile beraber teşkilatın kadınlar kolu olarak tespit edilen, kurulduğu çağ itibariyle özellikle batılı araştırmacılar tarafından düşünülmesi imkân dâhilinde görülmediği için, şaşkınlık yaşatan “*Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacılar Teşkilatı) Teşkilatı*”nın, Ahi Evran’ın karısı olan Fatma Bacı tarafından kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu teşkilatın varlığına bazı çevrelerce şüpheyle yaklaşılsa da, zaviyelerde çeşitli hizmetler gördükleri, türlü el sanatları ile meşgul olup köy ve kasabalardaki kadınlara bu sanatları öğrettikleri, bozkır göçebe Türk kadınlarında olduğu gibi gerektiğinde silah kuşanıp erkeklerle beraber savaştıkları bilinen gerçeklerdir. Ayrıca son yıllarda Osmanlı vakıf kayıtlarının araştırılması sonucu Anadolu Bacılar Teşkilatı’na mensup bacıların ticaret yaptıkları ve vakıf kuracak kadar da para kazandıkları görülmüş, böylelikle bu teşkilatın varlığı kesin olarak tespit edilmiştir.

Kuruluş dönemlerinde tarikat görünümünde olan Ahi Teşkilatı, fütüvvet anlayışının ve tasavvuf felsefesinin bir gereği olarak öncelikle etik değerlere bağlı insan yetiştirmeyi kendine şiar edinmiştir. Ahlakı çöken bir toplumun bütün kurumlarıyla topyekûn yok olmaya mahkûm olduğunu çok iyi idrak eden Ahilerin, mensuplarına önemle dikte ettiği “*gönlü açık, kapısı açık, elik açık, sofrası açık ol*” düsturu ve “*eline, beline, diline dikkat et*” öğüdü, esnaf ya da zanaatkârlıktan önce ahlaklı insan olma gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu anlayış; özünde Kur’an-ı Azimüşşan’ı ve İslam Peygamberi Hz. Muhammet’in ahlakını tatbik etme gayretidir. Ahiler; teşkilatın temel çıkış noktası olan bu anlayışla, yüksek ahlaklı bireyler yetiştirme işini örgütsel bir çatı olan zaviyelerde gerçekleştirmişlerdir. Ahi zaviyeleri; Ahilerin Allah’ı zikretme ibadeti yanında, misafirperverliğin en güzel örneklerini verdikleri, yolda kalanlara yardım ettikleri ve güven içinde yolcu ettikleri örgütsel bir kurum, eğitim ve kültür merkezleridir. Yine toplanıp sosyal ilişkiler kurdukları, dini ve ahlaki eğitim aldıkları, meslekleri ile ilgili fikir alışverişi yaptıkları sosyal mekânlar, fütüvvetnâmelerde belirtilen kural ve kaidelerin inceliklerle öğretildiği, iş hayatında da uygulanmasını denetledikleri bir nevi yaygın eğitim kurumlarıdır. Böylelikle kâmil insan yetiştirmeye çalışan Ahiler; insanın, milli ve manevi değerlerle donatılması durumunda; kendisine, ailesine, içinde yaşadığı topluma ve devlete faydalı bireyler olacağını öngörerek, öncelikle Müslümanlık değerlerini benimsemiş ideal insan tipini oluşturmayı arzu etmişlerdir. Bu amaçla

birliğe katılan her bir üyeyi belki de hayat boyu sıkı bir ahlak terbiyesinden geçirmişler, aynı zamanda iş ahlakı ve iş disiplinini de buna paralel olarak devam ettirmişlerdir. Bu bağlamda yamaklık, çıraklık, kalfalık ve ustalık aşamalarını çok ciddi iç disiplin içerisinde yürütmüşler; çalışanlar arasında etkili iletişim ve iş birliğini teşvik ederek, günümüzün çağdaş iş dünyasının yakalamaya çalıştığı örgütsel kültür norm ve değerlerini inşa etmişlerdir. Modern anlamda kariyer basamaklarını ya da görevde yükselme aşamalarını oluşturarak, gösterişli merasimlerle de bunu topluma mal etmişlerdir.

Yine bu çalışma ile Ahi Teşkilatının sosyoloji biliminde “*millet*” olmanın önemli unsurlarından olan, çağdaş iktisat literatüründe ise “*sosyal sermaye*” olarak kavramsallaştırılan ve karşılıklı güven ve iş birliği içinde birlikte yaşama iradesini belirten anlayışın oluşmasında başat rolü üstlendikleri anlaşılmıştır. Birbirlerini seven ve güven duyan, elinden ve dilinden emin olan, geçici dünya menfaatleri için insanları aldatmayan, kalitesiz mal ve hizmet üretmeyen, kendisi için istediğini başka insanlar için de isteyen bir felsefenin adıdır Ahilik. Böylelikle toplumlar ve devletler için son derece önemli olan sosyal sermayenin vücuda gelmesini sağlamışlardır. Bu felsefe ile yetişen Ahi esnafı; aldığı eğitimin ve üretimin her aşamasında tabi tutulduğu denetimin sonucu olarak, ürettiği mal ve hizmeti, kaliteden ödün vermeden, günümüzün kalite kontrol anlayışına benzer şekilde, mal henüz üretim aşamasında iken, hatta hammadde alımından itibaren, önceden belirlenen standartlara uygun olup olmadığını kontrol ederek, kâr oranı ne olursa olsun standartları bozmadan ve “*müşteri velinimetir*” anlayışı ile topluma sunmuştur. Bu teşkilat; üyelerine, bozuk, kalitesiz ve standartlara uymayan mal üretmeyi, haksız rekâbeti ve tekelliliği, stokçuluk ve karaborsacılık yapmayı, iktisadi dengeyi bozacak şekilde piyasaya fazla mal sürmeyi kesinlikle yasaklamıştır. Oluşturulan çerçeveye uyulmamasını büyük bir suç telakki ederek, içinde meslekten süresiz men etme cezası da bulunan çeşitli cezalar uygulamışlardır.

Öte yandan Ahi Birliklerindeki otokontrol mekanizması her Ahi esnafının kendi iç inisiyatifine bırakılmayacak kadar önemli görülmüştür. Modern yönetim fonksiyonlarını uyguladıkları görülen Ahiler, merkezi Kırşehir olan ve otuz iki meslek dalının piri ya da yöneticisi sayılan “*Ahi Baba*” tarafından koordine edilmiş,

üretileen mal ve hizmet kalitesi, standardizasyonu, sarf edilen emek ve bir yerleşim biriminde açılacak iş yeri sayısı gibi hususlar merkezde oluşturulan yönetim mekanizmaları tarafından belirlenmiştir. Bunun yanında birliğe dâhil edilecek yamak, çırak, kalfa ve usta sayısı, bunların bir sonraki göreve terfi ettirilmesi için gerekli standartlar da yine Ahi Baba'nın koordinesinde oluşturulan yönetim kademeleri ve yapılan rutin veya olağanüstü toplantılarla tespit edilmiştir.

Bu çalışmada tespit edilen bir diğer husus, Ahi Teşkilatının müşteri memnuniyetini merkeze almış olmasıdır. Ahilerde; müşteriye sunulan her ürünün, bir değer ifade etmesi ya da bir ihtiyacını karşılaması önemsenmiştir. Bu kapsamda günümüzün, "müşteri değeri" kavramı Ahilerde "müşteri velinimettir" şeklinde kalıplaşmıştır. Yine günümüzde "pazarlama karması" adı verilen ticari prensiplerin önemli bir parçası olarak belirtilen ve müşterinin beklentilerini tanımlayan "beklenen kalite" ve beklentilerin hangi boyutta karşılandığını tanımlayan "algılanan kalite" kavramlarının birbiri ile olan farkın en aza indirilmesi anlayışının Ahiler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu anlayış günümüzde "müşteri değeri" olarak sonuçlanmakta, müşterilerin satın aldıkları üründen değer elde etmesi amaçlanmaktadır. İşletmeler bu anlayışı gerçekleştirmek üzere organize olmaktadır.

Yine müşteriye sunulan mal ve hizmetlerde tüketicilerin ekonomik koşullarına, bir başka deyişle alım güçlerine en uygun fiyatın belirlenmesi prensibini, Ahilerin neredeyse tarih sahnesinden çekilinceye kadar titizlikle uyguladıklarını görmekteyiz. Kamu otoritesi ile koordineli olarak çarşı pazarda uygulanan "narh sistemi" ile fiyatlar kontrol altına alınmış, fiyatların tüketicinin alım gücünün üstüne çıkması önlenmiş, fahiş fiyat uygulamaları yok edilmiş, böylelikle tüketicinin ezilmesine izin verilmemiştir. Bununla beraber, ürünün tüketiciye ulaştırılması sürecine Ahiler son derece önem vermiş, fiyatların artmasına sebep olacağı için araçlar ortadan kaldırılmış, malın üreticiden tüketiciye en iyi fiyatlarda ulaştırılması sağlanmıştır. Bu amaçla ülkenin en ücra yörelerine kadar çarşı pazar kurulması sağlanmış, böylelikle ürüne ulaşılması için en kolay, hızlı ve güvenilir yol bulunmuştur. Pazar kurulamayacak kadar uzak olan yerleşim birimlerine de alınan kararla bedesten, arasta ya da uzun çarşı adı verilen ve günümüz AVM'lerine benzer ticaret merkezleri kurulmuş, böylelikle esnaflar bir araya getirilerek rekâbet ve

otokontrol mekanizması oluşturulmuştur. Bugün dünyada her ne kadar serbest piyasa ekonomisi uygulansa da bu anlayışın firmalar arasındaki rekâbet ile gerçekleştirildiği görülmektedir.

Şunu da vurgulamak gerekir ki, günümüzün evrensel hâkim ekonomik sistemi olan kapitalist ahlak anlayışı ile Ahi ahlakı arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Şöyle ki; kapitalist ahlak, bireyi en kutsal değer görerek, adeta toplumu yok saymaktadır. Bu anlayışa göre; dünya yalnızca tek tek bireylerden oluşmuştur. Bireyler bütün yaşamın merkezine kendisini koymalıdır. Birey; sadece kendisi için çalışmalı, kendisi için ulaşılabilecek hedefler koymalı ve toplum içerisinde en saygın makamlara gelmeye uğraşmalıdır. Belirlediği hedeflere ulaşmak için yaptığı iş ve davranışlardan dolayı asla vicdan azâbı duymamalıdır. Tanımadığı ve kendisine faydası olmayacak insanlar için kendisini feda etmeye hazır olan insanın hayatiyetini sürdürme hakkı yoktur. Bu anlayışın Ahi felsefesinde yeri bulunmamaktadır. Ahilerde tam tersi olarak diğergamlık (isâr, özgecilik) esastır. Kişi, kendisinden çok diğer insanları düşünür, onlar için çaba harcar ve elindekini paylaşır. Kapitalist ahlakta, “*ahlaki hırslılık*” şeklinde kavramsallaştırılan ve bireyin öz saygısını ve kendisine olan güven duygusunu her zaman en üstte tutmasını ifade eden anlayışta; birey, hangi kutsal değer olursa olsun, hiçbir şeyi kendi erdemlerinden üstün görmez. Ahi ise; öncelikle Allah’tan korkar, içinde yaşadığı toplumdan çekinir ve hayâ eder. Kapitalist felsefede, bireyin çalışkan olması, verimli olması ve iş yaşamında başarı kazanması hayati öneme sahip olup, bu koşulları ise, “*serbest piyasa ekonomisi*” sağlamakta, serbest piyasa ekonomisine bağlı olmak ise ahlaki bir zorunluluk sayılmakta iken; Ahi ahlakı, kâr peşinde koşmamayı ve kanaatkâr olmayı gerektirir. Yine “*zenginlikten ve yoksulluktan bireyin kendisi sorumludur; kapitalizme inanan, akılcı bir yaklaşımla kâr peşinde koşan çalışkan kişiler onlara vaat edilenlere kavuşacaklardır; diğerleri de hak ettikleri yoksullukta kalacaklardır.*” anlayışı kapitalizm ahlakında hâkim anlayış iken, Ahi ahlakında; İslam dininden kaynağını alan “*zenginlik ve fakirlik Allah’ın sınavıdır, insan kâr peşinde koşmaz, zenginin malında fakirin hakkı vardır*” anlayışı yer almaktadır.

Yine kapitalist ahlak anlayışında; aslolan bireyin mutluluğu, huzuru ve şahsi emellerine ulaşmasıdır. Bunun için birey, yapılması gerekli olan her türlü faaliyet

içine girmeli, her koşulda kendi çıkarını gözetmeli, şahsi menfaatlerine uygun olan şeyleri iyi, çıkarına uygun düşmeyen şeyleri ise kötü olarak değerlendirmelidir. Güçlü olan her zaman haklıdır ve yaşamayı hak eder. Zayıf olan ise yok olmaya mahkûmdur. Bu doğal duruma müdahale etmek hayatın olağan akışını bozmak demektir ve kesinlikle reddedilir. Başka bir deyişle kapitalist ahlak anlayışı; evrim teorisinde insanı bütün erdemlerinden soyutlayan ve “doğal seleksiyon” olarak kavramlaştırılan “güçlüler kazanır, zayıflar yok olur” fikrini savunmaktadır. Kapitalist ahlak anlayışında; birey, dünyadaki bütün insanlardan şüphelenmeli ve başkalarına güven duygusu beslememeli, ortaya çıkabilecek tehlikelere karşı her an tedbirli olmalıdır. Ayrıca ticari hayatta kâr elde edebileceği ortamları kovalamalı, değişen dünya şartlarına, yeniliklere ve beklenmedik durumlara çabuk uyum gösterebilmelidir. Bireyin hayatta kalmasının yegâne yolu budur şeklinde birçok prensip bulunmaktadır.

Örnekler çoğaltılabilir ancak yukarıda sayılan anlayışların hiçbiri; varlığını insanlığa adayan Ahilerde bulunmamaktadır. Çünkü Ahi ahlakı; zenginliği, insanın insanı tahakkümü altına almasına sebep olacak bir üstünlük aracı olarak görmediği gibi, fakirliği de zayıflık olarak görmez. Bununla beraber çalışmayı, rızkını elde etmek için çaba göstermeyi, başkalarına muhtaç olmamayı, dürüst çalışıp helâlden kazanmayı, “bizi aldatan bizden değildir” hadisi rehberliğinde başkalarını aldatmamayı, diğer insanlara güvenmeyi, sevgiyi, saygıyı ve anlayışı öngörür. Bu anlayış hem bireysel anlamda hem iş dünyası düzeyinde hem de toplumsal düzeyde günümüz nesillerine örnek teşkil etmelidir.

Hamasetten ve ön yargıdan sıyrılarak söylenebilir ki, bu çalışma ile Ahi Teşkilatının; kapitalist ahlak anlayışı ile doğal zıtlıkları bulunmakla beraber, günümüzün mal ve hizmet üretmedeki kalite anlayışı ile paralellik arz ettiği anlaşılmıştır. Esnaf ve zanaatkârlar teşkilatı olarak Ahi Teşkilatı; kurulduğu tarihi şartların zorluğuna rağmen, günümüzde ulaşılmak istenen, birlik, beraberlik ve kardeşlik duyguları ile hareket eden, kalite, kalite kontrol ve standardizasyon prensiplerini ürettiği mal ve hizmetlere yansıtan, müşteriyi velinimet sayıp aldatmayan dürüst esnaf, aç gözlülüğten uzak ve kısa yoldan zengin olmayı amaç edinmeyen iş adamı ya da girişimci yetiştiren, kısaca erdemli insan tipini, bundan

yüzlerce yıl önce vücuda getirmiş olan bir teşkilattır. Bu açıdan Türk ve İslam medeniyetinin yüz akı bir kurum olduğu tespitine varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, A. ve Öztürk, S. (1999). *Bilinmeyen Osmanlı* (1.Basım). İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Köksal Aksu, E. A. (2010). *Kapitalizm Ahlakı* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Altunışık R., vd., (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı* (7. Basım). Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Anıl, Y. Ş. (2014). *Hasan Sabbah ve Alamut Terörü* (2. Basım). Ankara: Panama Yayıncılık.
- Anadol, C. (2001). *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler* (2. Basım). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Anadol C., vd., (2002). *Türk Kültür ve Medeniyeti* (3. Basım). İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Aydın, N. (2015). *Ahilikte İş ve Ticaret Ahlakının Hz. Peygamber'in Sünnetindeki Temel Referansları*, 2, 1, 87-104, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
- Aykut, A. S. (1999). "İbni Battuta" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 19, 361-368 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Burak, D. M. (2012). *Bireyin Toplumsallaşmasında Ahiliğin Yeri ve Önemi Anadolu Türk Medeniyetinin İnşasında Ahilik Kurumunun Sosyal ve Ekonomik katkıları*. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın Nu: 7, 2. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu.
- Bardakçı, C. (1950). *Alevilik Ahilik Bektaşilik* (1. Basım). Ankara: Yeni Matbaa.
- Bayram, M. (1991). *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu* (1. Basım). Konya: Damla Matbaacılık ve Ticaret.

- Bayram, M. (2012). *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren - Mevlana Mücadelesi* (3.Basım). Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.
- Bayram, M. (2016). *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rum, Anadolu Bacuları Teşkilâtı* (4. Basım). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Bıyıklıoğlu, H. N. (2008). *Standartlar ve Türk Sanayinin Standart Faaliyetlerine Katılımı* V. Ulusal Hidrolik Pnömatik Kongresi, İzmir.
- Bozkurt N. ve Kaya N. (2001). “İstinsah” 23, 369-371 [http://www. diyantislam ansiklopedisi.com](http://www.diyantislamansiklopedisi.com). adresinden 15 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.
- Ceylan, K. (2013). *Ahilik Türk-İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevi Sistem* (1. Basım). Ankara: T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kültür Yayınları.
- Çağatay, N. (1989). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik* (1. Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çağatay, N. (2000). *Ahlakla Sanatın Bütünleştiği Türk Kurumu Ahilik Nedir?* (2. Basım). Ankara: Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu 40.
- Çağatay, N. (1993). *I. Uluslar Arası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri*, 13-15 Ekim. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1789, HAGEM Yayınları Seminer-Kongre Bildirileri dizisi 44.
- Çağatay, N. (1990). *Ahilik Nedir* Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları 137.
- Çağrı, M. (2000). “İsâr” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 22, 490-491 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Çağrı, M. (2001). “Kardeşlik-Uhuvvet” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 24, 485-486, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Çalışkan Y. ve İkiz M. L. (2001). *Kültür, San’at ve Medeniyetimizde Ahilik* (2. Basım). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Demir, A. (2006). *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Devlet-i Aliyye'nin Büyük Hukukçusu* (1.Basım) İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Demir, G. (2000). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik*, (2. Basım) İstanbul: Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları, Sade Ofset LDT. ŞTİ.
- DİA, (2004). "Melâmiyye", 29, 25-29 <http://www.diyantislamansiklopedisi.com> adresinden 16 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.
- Doğan, K. C. (2015). *Ahilik Teşkilatı, Ombudsman ve Etik İlişkisi*, Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi. 47, 28-36
- Doğru, H. (1991). *XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağında Ahiler*, (1. Basım). Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Döğüş, S. (2016). *Anadolu'da Bir Kadın Teşkilâtı : Bâciyân-ı Rûm*, 1-7, www.ahiyani.org/baciyani-rum/63-baciyani-rum.html.pdf adresinden 25 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.
- Dönek, E. (2000). *Ahilik Ahlakla Kalitenin Buluştuğu Bir Esnaf Teşkilatlanma Modeli*, (1.Basım) Kayseri: Kayseri Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği Yayını.
- Duman, T. (2012). *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler I. Cilt*, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Durak İ. ve Yücel A. (2010). *Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları*, 15, 2, 151-168, Süleyman Demirel Üniversitesi İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi,
- Durdu, Z. (2014). *Siyaset ve Diğer Sosyal Bilimler: Disiplinlerarası Bir Perspektif*, (1. Basım). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Ekici, K. M. (2013). *Kalite Güvence Standartları* (4. Basım). Ankara: Yargı Yayınları.
- Ekinci, Y. (1990). *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ekinci, Y. (2011). *Ahilik*, Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık.

- Ekrem D. (2012). “*Vahdet-i Vücut*”, 42, 431-435 <http://www.diyanetislamansiklopedisi.com>. adresinden 20 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.
- Eröz, M. (1992). *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşılık*, (3. Basım). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Erdem, E. (2012). Anadolu Türk Medeniyetinin İnşasında Ahilik Kurumunun Sosyal ve Ekonomik katkıları, 19-20 Eylül. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın Nu: 7, 2. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu,
- Erken, V. (2002). *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, (3. Basım). Ankara: Berikan Fikir Seti.
- Erman, N. (1990). *Halk Haktır (Ahilik ve Yol Töresi)*, (1. Basım). Ankara: Eroğlu Mat. San.
- Ertuğrul, İ. (2014). “*Toplam Kalite Kontrol*”, (3. Basım). Bursa: Ekin Basım Dağıtım.
- Fayda, M. (2007). “*Ömer*”, 34, 44-51 <http://www.diyanetislamansiklopedisi.com> adresinden 30 Nisan 2018 tarihinde alınmıştır.
- Genç, M. (2017). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, (14. Basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Gülseven, E. (2012) *Toplam Kalite Yönetimi ve Türkiye’deki Uygulamaları*, Toplum ve Demokrasi Dergisi. 13, 111-127.
- Günaydın, Y. T. (2015). *Ahilik Eski Türkiye’de İş Teşkilatı*, (1. Basım). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Göksu, S. (2011). Ahilik Tarih Öncesinde Başlar Sonsuzdan Gelir, Sonsuza Gider, *Kırkambar Ahilik Ansiklopedisi*. (1. Basım). İstanbul: Uranüs Yayınları.
- Gülvahaboğlu, A. (1991). *Sosyal Güvenlik Öncüsü Ahi Evran Veli ve Ahilik* (1. Basım). Ankara: Memleket Yayınları.

- Güllü E. ve Ulçay Y. (2002). *Kalite Fonksiyonu Yayılımı ve Bir Uygulama*, Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 7, 1, 2002.
- Güllülü, S. (1977). *Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri*, (1. Basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Hacıgökmen, M. A. (2012). *Anadolu'da Ahiliğin Esnaf Teşkilatı Haline Dönüşmesi ve Tımar Sistemine Yansımaları (Ankara Örneği)*. 32, 263-293, Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi.
- Halaçoğlu, Y. (1998). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı* (4. Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Halis, M. (2013). *Toplam Kalite Yönetimi* (2. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık A.Ş.
- İbni Battuta (2000). *İbni Battuta Seyahatnamesi I*, (Çev. A. A. Sait). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İlhan, A. (1992). “Bâtıniyye” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 56, 190-94 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- İnalcık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ*, (Çev. R. Sezer). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnalcık, H. (2017a). *Osmanlı Tarihinde Efsaneler ve Gerçekler*, (7. Basım). İstanbul: Kronik Kitap.
- İnalcık, H. (2017b). *Osmanlı Tarihinde İslâmiyet ve Devlet*, (3. Basım). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalcık, H. (2017c). *Osmanlı ve Modern Türkiye–Araştırmalar*, (4. Basım). İstanbul: Timaş Yayınları.
- İnanır, A. (2014). *XVI. Yüzyıl Osmanlı Fetvalarında Ahilik*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 36, 103-138.
- Kafadar, C. (1996). “Gazâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 13, 427-428

İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

Kalın, İ. (2017). *Ben, Öteki ve Ötesi, İslam Batı İlişkilerine Giriş*, (9. Basım). İstanbul: İnsan Yayınları.

Kallımcı, H. (2009). *Denizli’de Ahilik*, (1.Basım). Denizli: Denizli Belediyesi Kültür Yayınları.

Kaplan, H. (2012). *Tarihsel Hayatı ve Görüşleri Bağlamında Ahi Evran’ın Yaz(ma)dığı Kitaplar ve Söyle(me)diği Sözler*, Kırşehir: II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler I. 71-104

Kara, M. (2011). “Tekke”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 40, 368-370.

İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

Kart, M. (2017). *Değerler Eğitiminde Bir Model Olarak Ahilik*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırşehir.

Keskin, U. (2012). *Yönetim Felsefesi*, (1. Basım). İstanbul: Değişim Yayınları.

Kıncal, R. Y. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (1. Basım). Ankara: Noel Yayın Dağıtım.

Köksal, M. F. (2006). *Ahi Evran ve Ahilik* (1. Basım). Kırşehir: Kırşehir Valiliği Kültür Hizmetleri, 5

Köprülü, F. (1988). *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu* (3. Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Külcü, Ö. (2012). *Kalite Yönetimi Kalite Sistem Dokümantasyonu ve ISO Standartlarında Belge Yönetimi*, www.bby.hacettepe.edu.tr-yayinlar/dosyalar/Külcü.pdf Web adresinden 10 Mart 2018 tarihinde alınmıştır.

Kütükoğlu, S. M. (2016). “Narh” Ahilik Ansiklopedisi, II, 168-170. (2. Baskı). Ankara: T.C. ve Gümrük Ticaret Bakanlığı.

- Kütükoğlu, S. M. (1999). *17. Asrın Ortalarında Standardizasyon*, Standart: Teknik ve Ekonomik Dergi, 454, 24-28, TSE Yayınevi.
- Mahiroğulları, A. (2008). *Selçuklu/Osmanlı Döneminde Kurumsal Bir Yapı: Ahilik/Gedik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik İşlevleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. 54, 139-154.
- Merçil, E. (2000). *Türkiye Selçuklularında Meslekler*, (1. Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Munteanu, L. (1993). *I. Uluslar Arası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri*, Ankara.
- Ocak, A. Y. (2013). *Alevi Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, (10. Basım). İstanbul: İletişim Yayıncılık A.Ş.
- Ocak, A. Y. (2014). *Babailer İsyanı: Aleviliğın Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, (6. Basım). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2012). *Yeni Çağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri: Osmanlı Dönemi Makaleler-Araştırmalar*, (2. Basım). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Ocak, A. Y. (2002). *Türk Sufiliğine Bakışlar*, (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1996). "Fütüvvet" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cilt: 13, 261-263
- Odabaşı, Y. (2013). *Satışta ve Pazarlamada Müşteri İlişkileri Yönetimi*, (9. Basım). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ortaylı, İ. (2013). *Son İmparatorluk Osmanlı*, (17. Basım). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ögel, B. (1991). *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre*, (4. Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özdemir, N. (1999). *Ahilik Örgütü ve Toplam Kalite Yönetimi*, Standart: Teknik ve Ekonomik Dergi 446, 17-22, TSE Yayınevi.

- Özdemir, T. (2000). *İstatistiksel Kalite Kontrol*, A.Ü.F.F. Döner Sermaye İşletmesi Yayınları.
- Özen Y. ve Gül A. (2007). *Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu*, 15, 394-422 Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.
- Özerkmen, N. (2004). *Ahiliğin Tarihsel – Toplumsal Temelleri ve Toplumsal Fonksiyonları-Sosyolojik Yaklaşım*. 44, 2, 68-69 Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi.
- Özmutaf, N. M. (2010). *Toplam Kalite Yönetiminin Temel Unsurları Bağlamında Sivil Toplum Kuruluşları*, 2, 2, 66-86 Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi.
- Öztaş, N. (2017). *Yönetim Örgüt ve Yönetim Kuramları* (5. Basım). İstanbul: Otorite Yayınları.
- Öztuna, Y. (2017). *Sultan Genç Osman Sultan IV. Murat Radikal Islahatçı ve Kardeşi Asrın En Büyük Askeri*, (3. Basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Öztürk, M. (1999). *Tarih Felsefesi*, (1. Basım). Başbakanlık Basınevi.
- Perinçek, S. D., Duran, D., ve Kırtay, E. (2008). *Dünyada Kalite Kontrol ve Toplam Kalite Kontrol Uygulamaları (Bölüm I)* Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi, 2, 83-88.
- Poyraz, O. (1993). *Ahi Örgütleri*, I. Uluslar Arası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Ankara.
- Sevim, A. (1993). *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, (Genişletilmiş 2. Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sancaklı, S. (2010). *Ahilik Ahlakının Oluşumunda Hadislerin Etkisi*, İ. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1 (1) 1-28.
- Sancaklı, S. (2006). *Hz. Peygamber'in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İsâr, Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 17, 29-56.

- Sevim A.- Merçil E. (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat, Kültür*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Solak, F. (2009). *Ahilik Kuruluşu İlkeleri ve Fonksiyonları*, 56, 1-36, İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Soykut, R. H. (1980). *İnsanlık Bilimi Ahilik*, (1. Basım). Ankara: Türkiye Halk Bankası Yayınları.
- Soysal, A. (2013). *İşletmelerin Başarısında Ahilik İlke Ve Uygulamalarının Önemi: Bir Değerlendirme*, 27, 2, 7-17, Çimento İşveren Dergisi, Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası Yayınları.
- Tzu, S. (2013). *Savaş Sanatı*, (Çev. A. Demir). (9. Basım). İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Şeker, M. (2011). *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Ve Fütüvvet – Namelerin Yeri Seyyid Hüseyin el-GAYBÎ'nin “Muhtasar Fütüvvet-Namesi”* (1. Basım). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Şimşek, H. (2010). *Toplam Kalite Yönetimi Kuram, İlkeler, Uygulamalar*, (1. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş.
- Şimşek, M. (2002). *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik*, (1.Basım). İstanbul: Hayat Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (1984). *Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahilik, XX. Ahilik Bayramı Kongre Tebliğleri ve Esnaf ve Sanatkârların Sosyo-Ekonomik Meselelerinin Tartışıldığı Panel Tebliğleri*, Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu Yayınları 5,
- Taşkın E. – Ekici K. M. (2011). *Kalite Güvence Standartları* (3. Basım). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Tek, A. (2016). *Ahilik Ansiklopedisi*, Ankara: T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 1
- Turan, O. (2017a). *Selçuklular ve İslamiyet*, (10. Basım). İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Turan, O. (2017b). *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti*, (21. Basım). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Turan, O. (2017c). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, (26. Basım). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Uçma, İ. (2011). *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, (1. Basım). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Uludağ, S. (1996). "Fütüvvet" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cilt: 13, 259-261.
- Urluk, E. (2009). *Ustadan Çırağa*, (1. Basım). Ankara: Elips Kitap.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2011). *Osmanlı Tarihi I. Cilt*, (10. Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1998). *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapukulu Ocakları I, Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, (3. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ülgen H. ve Mirze S. K. (2013). *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, (6. Basım). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Ünal, M. A. (2016). *Ahilik Ansiklopedisi*, Ankara: T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, C.2
- Yılmaz, M. (2003) *Kalite Yönetim Sistemlerinin Evrimi ve Toplam Kalite Yönetiminin Banknot Matbaası Genel Müdürlüğüne Uygulanabilirliği*. Yayımlanmamış uzmanlık tezi. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Yücel Y. ve Sevim A. (1995). *Klâsik Dönemim Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kanuni*, (1. Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yücel Y. ve Sevim A. (1995). *Türkiye Tarihi II*, (İlaveli 2. Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.